

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**UHKAKUVAT MUUTOKSESSA – YHDYSVALTALAISEN ROISTOVALTIODISKURSSIN
VAIKUTUS LÄNTISIIN SOTILAALLISIIN UHKAKUVIIN 1990- JA 2000-LUVUILLA**

Pro gradu -tutkielma

Kadettialikersantti
Antti Pihlajamaa

Kadettikurssi 92
Kenttätykistölinja

Helmikuu 2009

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Kadettikurssi 92	Kenttätykistölinja
Tekijä	
Kadettialikersantti Antti Pihlajamaa	
Tutkielman nimi	
Uhkakuvat muutoksessa – yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin vaikutus läntisiin sotilaallisiin uhkakuviin 1990- ja 2000-luvuilla	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Strategia	Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Helmikuu 2009	Tekstisivuja 103
TIIVISTELMÄ	
<p>Tutkielman aiheena on yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi 1990- ja 2000-luvuilla. Työssä pyritään esittämään, miten tuo diskurssi on yhtenä tekijänä ollut muokkaamassa yhteisiä läntisiä sotilaallisia uhkakuvia kylmän sodan päättymisen jälkeen. Tähän tarjosi mahdollisuuden ja osaltaan myös pakotti lännen yhteisen vihollisen häviäminen Neuvostoliiton hajotessa. Tutkimus pohjautuu konstruktivistiseen paradigmaan hyödyntäen diskurssianalyysiä.</p> <p>Aluksi tutkimuksessa analysoidaan roistovaltiodiskurssia George H.W. Bushin, Bill Clintonin ja George W. Bushin presidenttikausilla. Sen jälkeen käsitellään läntisten uhkakuvien muuttumista viitekehyksenä Pohjois-Atlantin puolustusliitto Nato. Lopuksi esitetään kuusi mekanismia, joiden kautta roistovaltiodiskurssi on vaikuttanut läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista. Näin ollen keskeisimmän osan tutkimusaineistosta ovat muodostaneet Yhdysvaltain kolmen presidentin puheet sekä Naton julkilausumat.</p> <p>Roistovaltio on koko tarkasteltavan jakson ajan määrittynyt selkeimmin joukkotuhousoseiden tavoittelun ja terrorismin tukemisen kautta. Varsinkin 2000-luvulla myös ei-valtiollinen terrorismi alkoi nivoutua osaksi roistovaltioushkaa, ja syyskuun 2001 terrori-iskut antoivat lisää pontta tälle ajatukselle.</p> <p>Roistovaltiodiskurssin sisältö näkyy osittain, mutta ei täysin hallitsevasti Naton piirissä määritellyissä uhkakuviissa. Varsinkin 1990-luvulla Nato keskittyi kriisinhallintaan ja kylmän sodan jälkihoitoon, mutta myös joukkotuhousoiset ja terrorismi nähtiin uhkaavina. Kuitenkaan</p>	

sotilaalliset keinot eivät olleet ensisijaisia työvälineitä niihin vastaamisessa. Syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen saavutettiin eräänlainen lakipiste käsityksissä sotilaallisten uhkien myös ei-valtiollisesta ja terrorismiin liittyvästä luonteesta, mutta tuo yksimielisyys on osittain murentunut terrorismin vastaisessa sodassa koettujen ongelmien vuoksi. Sotilaallisiin uhkakuviin liittyvä muutosprosessi on siis lännessä käynnistynyt, mutta se ei ole täysin seurannut yhdysvaltalaisista roistovaltioidiskurssia.

AVAINSANAT

roistovaltio, Yhdysvallat, terrorismi, ydinaseet, konstruktivismi, diskurssianalyysi, turvallisuusyhteisö

**UHKAKUVAT MUUTOKSESSA – YHDYSVALTALAISEN ROISTOVALTIODISKURSSIN
VAIKUTUS LÄNTISIIN SOTILAALLISIIN UHKAKUVIIN 1990- JA 2000-LUVUILLA**

1. JOHDANTO	6
1.1. AIHEALUEEN ESITTELY	6
1.2. TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
1.3. TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	13
2. TEORIA JA METODOLOGIA.....	16
2.1. KONSTRUKTIVISMI	16
2.2. TURVALLISUUSYHTEISÖT	21
2.3. DISKURSSIANALYYSI.....	21
3. ROISTOVALTIODISKURSSIN MUUTOKSET YHDYSVALLOISSA.....	30
3.1. KÄSITTEEN SYNTY JA KEHITYS KYLMÄN SODAN AIKANA	30
3.2. ROISTOVALTIODISKURSSI GEORGE H.W. BUSHIN KAUDELLA	35
3.3. ROISTOVALTIODISKURSSI BILL CLINTONIN KAUDELLA.....	42
3.4. ROISTOVALTIODISKURSSI GEORGE W. BUSHIN KAUDELLA.....	48
3.5. ROISTOVALTIODISKURSSIN KEHITYMINEN LYHYESTI	56
4. LÄNTISET UHKAKUVAT 1990- JA 2000-LUVULLA.....	60
4.1. KEHITYS NATOSSA KYLMÄN SODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN	60
4.2. MUUTOKSET NATOSSA UUDELLA VUOSIKYMMENELLÄ.....	69
4.3. KEHITYS EUROOPAN UNIONISSA	76

5. ROISTOVALTIODISKURSSIN HEGEMONISOITUMISTA EDISTÄNEET TEKIJÄT JA DISKURSSIN VAIKUTTAVUUS	80
5.1. YKSINKERTAISTAMINEN	81
5.2. YHTEISEEN HYVÄKSYNTÄÄN VETOAMINEN	84
5.3. KULTTUURISTEN KONVENTIOIDEN HYVÄSIKÄYTTÖ	86
5.4. ITSE TODETTUUN VETOAMINEN	88
5.5. VAIHTOEHDOTTOMUUS	89
5.6. HISTORIAN KÄYTTÖ	91
5.7. POLITIIKAN KÄYTÄNTÖ VIHOLLISKUVIEN MUOKKAAJANA	94
5.8. ROISTOVALTIODISKURSSIN VAIKUTTAVUUS	100
6. LOPUKSI.....	103
LÄHTEET	109

1. Johdanto

1.1. Aihealueen esittely

Preussilaisen Carl von Clausewitzin (1780–1831) tunnetun määritelmän mukaan sota on politiikan jatkamista toisin keinoin. Keskeistä tässä määritelmässä on se, että sodankäynnillä siinä ei ole itseisarvoa: sen sijaan sodan tarkoituksena on edistää poliittisten päämäärien saavuttamista väkivalloin pakottamalla. Tämä tarkoittaa sitä, että sodankäynnin ohella jatketaan politiikkaa, mutta samalla siihen lisätään uusia keinoja.¹

Kylmän sodan aikana Clausewitzin sanat tuntuivat kuvaavan kohtalaisen hyvin kansainvälistä järjestelmää, vaikkakin ydinaseet olivat teholtaan liiallisia ollakseen varsinaisesti alisteisia poliittiselle vallankäytölle.² Joka tapauksessa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtamat kaksi suurvaltablokkia olivat milloin lähempänä, milloin kauempana keskinäistä aseellista yhteenottoa, joka uhkasi syntyä nimenomaan poliittisen vastakkainasettelun seurauksena.

1990-luvun alussa Neuvostoliitto hajosi ja kylmä sota päättyi. Samalla alkoi ainakin länsimaissa³ yhä jatkuva prosessi, jossa käsitykset sodasta ja sen käymisestä uudistuivat. Uhkakuvat, joissa torjutaan suurten massa-armeijoiden hyökkäystä, alkoivat vaikuttaa vanhentuneilta. Samalla käsitykset sodankäynnin luonteesta muuttuivat. Enää ei ollut selvää, että kylmän sodan aikana legitiimit sodankäynnin tavoitteet ja keinot olivat edelleen relevantteja. Osittain tästä johtuen myös käsitykset asevoimista, niiden tehtävistä, organisaatioista ja toimintatavoista joutuivat murrokseen. Teknologian nopea kehitys toi osansa muutokseen, ja näin ollen niin uhkakuvat, sodankäynnin välineet, menetelmät kuin päämäärätkin joutuivat läntisissä maissa uudelleenmäärittelyn kohteeksi.⁴ Kuitenkin muutos määrittyi ja määrittyy edelleen kansainvälisen järjestelmän toimijoiden, ensisijaisesti valtioiden, käytännön toimien mukaan.

¹ Clausewitz erit. s. 15–29; Visuri 1997, s. 37.

² Raitasalo & Sipilä 2005, s. 17; ydinaseiden käytön ongelmallisuudesta kylmän sodan aikana ks. esim. Trachtenberg 1991, s. 3–46.

³ Käsitteet ”länsi” ja ”länsimainen” on tässä tutkimuksessa ymmärrettävä historiallisesti, ei maantieteellisesti. Stuart Hallin mukaan näillä termeillä viitataan yhteiskuntaan, joka on ”kehittynyt, teollistunut, kaupungistunut, kapitalistinen, maallinen ja moderni”. Hall 1999, s. 78.

⁴ Tästä ns. sodan paradigmasta ja sen määrittelystä tarkemmin Raitasalo & Sipilä 2005, s. 19–22.

Kylmän sodan ja Persianlahden sodan jälkeen läntisiksi uhkakuviksi muotoutuivat laajamittaisen sodan sijaan alueelliset ja niitä pienemmät sodat, joihin liittyvä keskeinen riski oli kansainvälisen järjestelmän vakauden järkkäminen. Toisaalta uhkakuvat perustuivat myös aiempaa laajempaan turvallisuuskäsitykseen, ja esimerkiksi terrorismi sekä joukkotuhoaseiden leviäminen alkoivat saada sijaa läntisissä uhkakuvissa.⁵ Syyskuun 11. päivän terrori-iskut vuonna 2001 ja niiden jälkeen julistettu terrorismin vastainen sota muodostuivat konkreettiseksi esimerkeiksi siitä, mitä uudet uhkat länsimaissa tarkoittivat.

Tammikuussa 2002, pian terrorismin vastaisen sodan julistamisen jälkeen Yhdysvaltain presidentti George W. Bush totesi Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean muodostavan ”pahan akselin” (*axis of evil*). Perusteluna oli muun muassa se, että nämä kolme maata tukevat terrorismia.⁶ Lausunto herätti suurta huomiota, mutta sen merkityksestä ei syntynyt yksimielisyyttä ainakaan Yhdysvaltain ulkopuolella. Joka tapauksessa kevään 2002 aikana erityisesti nämä maat alettiin julkisuudessa entistäkin tiiviimmin yhdistää kategoriaan, jota Bush kutsui ”roistovaltioiksi”.

Tässä tutkimuksessa mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan Yhdysvaltain roistovaltiodiskurssiin.⁷ Keskeinen teesini on, että roistovaltiodiskurssin yhtenä merkityksenä voidaan nähdä läntisissä maissa meneillään olevaan uhkakuvien uudelleenmäärittelyn prosessiin vaikuttaminen. Joukkotuhoaseisiin ja terrorismin tukemiseen liittyneen roistovaltiodiskurssin kautta on ollut mahdollista vahvistaa käsitystä siitä, että sotilaalliset uhkakuvat ovat muutoksessa ja näin luoda edellytyksiä uhkakuvien muutokselle. Kun roistovaltiouskaan on vähitellen nivottu myös itse terrorismi, on alkanut vaikuttaa ajatus siitä, että sotilaalliset uhkat voivat olla luonteeltaan myös ei-valtiollisia. Tällöin roistovaltiodiskurssi muokkaa osaltaan myös uhkakuvien uutta sisältöä. Tämän kehityksen laajempa kontekstina on kylmän sodan jälkeen alkanut kokonaisvaltaisempi sota koskevien käsitysten muutos. Huomionarvoista on se, että uhkakuvien murrokseen johtava kehityskulku ei välttämättä ole ollut Yhdysvaltain taholta pelkästään tiedostettua ja suunnitelmallista, ehkä enemmänkin päinvastoin. Tässä tutkimuksessa ei kui-

⁵ Raitasalo 2005a, s. 101 ja 105.

⁶ Bush, George W. 2002a.

⁷ Roistovaltiodiskurssin määrittelyyn palataan luvussa 2.3. Diskurssilla tarkoitetaan säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiä, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta. Jokinen – Juhila – Suoninen 1993, s. 27.

tenkaan arvioida niinkään sitä, ovatko päättäjät todella lausumiensa takana, vaan keskitytään itse diskurssin tarkasteluun.

Kylmän sodan aikana Yhdysvaltain ja Euroopan välille oli muotoutunut tiivis suhde, jonka konkreettisimpana ilmenemismuotona oli Yhdysvaltain sitoutuminen Euroopan puolustamiseen Naton kautta. Tunne yhteisestä kohtalosta ei kylmän sodan jälkeen hetkessä pyyhkiytynyt pois eikä ainakaan täysin niin ole tapahtunut vielääkään. Yhdysvalloissa käsitykset sodasta kuitenkin muuttuivat kylmän sodan jälkeen ja muuttuvat edelleen. Euroopan kanssa koettu yhteys vaikuttaa niin, että näitä käsityksiä esitetään kuin luonnostaan myös Eurooppaa koskevinä, aivan kuten tehtiin kylmän sodan neuvostouhkan aikana. Vanhalla ja uudella mantereella voidaan ajatella olevan historiallisista tekijöistä johtuva, hyvin yleisellä tasolla vaikuttava "läntinen" identiteetti. Siksi amerikkalaisille on ollut luontevaa nähdä uusien uhkakuvien olevan myös eurooppalaisten uhkakuvia, onhan esimerkiksi yhteinen viholliskuva elintärkeä yhteisen identiteetin muodostumiselle. Identiteettien eriytyminen puolestaan johtaisi Euroopan ja Yhdysvaltain erityissiteen (turvallisuusyhteisön, kuten myöhemmin todetaan) katkeamiseen tai ainakin löystymiseen, ja tätä roistovaltiodiskurssilla on mahdollista ehkäistä.

Riippumatta uhkakuvien uudelleenmäärittelyn tietoisuuden asteesta läntisen turvallisuusyhteisön perusta on alkanut kaivata vahvistusta kylmän sodan päätyttyä ja lännen yhteisen vihollisen kaaduttua. Roistovaltiodiskurssi voidaankin tulkita osaksi läntisen turvallisuusyhteisön uusintamis- ja lujittamisprosessia. Ei välttämättä ollut sattumaa, että roistovaltioista alettiin puhua entistä näkyvämmiin ja niitä koskevaa diskurssia muotoilla uudelleen nimenomaan World Trade Centeriin 11.9.2001 kohdistuneiden terrori-iskujen jälkeen, kun Afganistanin operaatio oli jo käynnissä ja Irakin sota oli tulossa. Vaikka prosessin käynnistäminen ei olisi ollutkaan tietoinen valinta, voidaan ajatella sen heijastavan yhdysvaltalaisessa ajattelussa tapahtuneita muutoksia.

Roistovaltiodiskurssin merkitys ja näin ollen myöskään esittämäni tulkinta eivät ole itsestään selviä. Yhden tulkintamallin havainnollistaminen roistovaltiodiskurssille on kuitenkin tämän tutkielman keskeinen tavoite. Samalla tulkintamahdollisuuksien moninaisuus luo tutkimukselle omat haasteensa, mutta tällaisissa tapauksissa "lopullisen" selityksen jääminen hämärän peittoon pitää aiheen tuoreena ja auttaa tutkijan motivaation säilyttämisessä.

Voimakkaan kimmokkeen tutkimusaiheen valintaan antoi Jyri Raitasalon väitöskirja *Constructing War and Military Power after the Cold War*⁸. Väitöskirjan teema liittyy osittain eri aiheeseen, sillä sen päähuomio on sodankäynnin vallankumoukseen (*revolution in military affairs*) liittyvissä kysymyksissä. Kuitenkin Raitasalo sivuaa työssään roistovaltiokäsitettä siten, että liittää sen nimeämistään sodan paradigman elementeistä yhteisiin käsityksiin uhkista ja riskeistä. Tarkastelua ei tuossa tutkimuksessa viedä sen pidemmälle, mutta se nosti esiin kysymyksen, jota on mielestäni syytä pohtia enemmänkin.

Toinen tutkimusaiheen valintaan vaikuttanut tekijä oli – ehkäpä opinnäytteeseen sopivasti – halu tutustua konstruktivismiin tunnettuun teoriasuuntaukseen lähemmin. Tämä erilaisia alakoulukuntia sisällään pitävä suuntaus on oikeastaan tapa hahmottaa maailmaa, ja sellaisena se poikkeaa strategian tutkimusta aina 1980-luvun lopulle hallinneista ongelmanratkaisuteorioista, joihin kuuluu esimerkiksi klassinen poliittinen realismi. Konstruktivismi vaatii kysymyksen asettelua aiemmin totutusta poikkeavalla tavalla, sillä se lukeutuu niin sanottuihin kriittisiin teorioihin⁹. Kriittiset teoriat pyrkivät paikantamaan vallitsevan sosiaalisen järjestelmän lainalaisuuksia ja analysoimaan, miten ne ovat syntyneet. Ongelmanratkaisuteoriat ottavat usein juuri sellaiset käsitteet annettuna, joiden merkityksiä konstruktivistisen tutkimuksen piirissä pohditaan. Tästä johtuen konstruktivistinen tutkimus kysyy osittain erilaisia kysymyksiä kuin vaikkapa klassinen poliittinen realismi. Erilaisten lähtökohtien vuoksi ei voi myöskään todeta, että ongelmanratkaisuteoriat olisivat väärässä ja kriittiset teoriat oikeassa: tutkimustulokset eivät ole yhteismitallisia.¹⁰

1.2. Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten yhdysvaltalaisista roistovaltiodiskurssia on käytetty¹¹ vaikuttamaan yhteisiin läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista 1990–2000-

⁸ Raitasalo 2005b.

⁹ Jako ongelmanratkaisuteorioihin ja kriittisiin teorioihin Jyri Raitasalon luennoilta Maanpuolustuskorkeakoulussa 4.2.2008. Luentokalvot ovat kirjoittajan hallussa.

¹⁰ Raitasalo 2008a. Konstruktivismista tarkemmin luvussa 2.1.

¹¹ Vaikka tekstissä puhutaan roistovaltiodiskurssin ”käyttämisestä” vaikuttajana ja diskurssin ”tekemisestä” hegemoniseksi, on huomattava, että tämä ei välttämättä tarkoita mitään suunnitelmallista toimintaa. Kyse voi yhtä hyvin olla osin tiedostetusta, osin tiedostamattomasta prosessista, jonka taustalla vaikuttavat omien käsitysten muutos ja kokemus yhteisestä identiteetistä toisen osapuolen kanssa. Näillä sanavalinnoilla onkin tarkoitus korostaa sitä vaikutussuhdetta, joka Yhdysvalloilla on ollut Eurooppaan, ei viitata suhteen laatuun.

luvuilla. Läntisenä viitekehyksenä toimii ennen muuta Nato. Sen toiminta perustuu jäsenvaltioiden päätöksiin – kansallisvaltiot ovat siis edelleen keskeisiä toimijoita – ja tässä mielessä sen nimissä annetut julkilausumat ja tehdyt toimet voidaan nähdä eräänlaisena yhteisen läntisen ymmärryksen ilmentäjänä. Mikään yksittäinen valtio Euroopassa ei sitä paitsi ole siinä määrin mielipidejohtajan asemassa, että se muuttaisi Yhdysvaltain vaikutuksesta muokkautuneilla käsityksillään automaattisesti muiden Länsi-Euroopan valtioiden uhkamäärittelyä. Yhtä valtiota tutkimalla ei siis olisi mahdollista puhua yhteisistä läntisistä käsityksistä. Valtiotason toimijoiden tarkastelussa vaarana olisikin muodostuvan kuvan kapea-alaisuus. Keskittymällä alueelliseen tasoon päästään parempaan yleistettävyyteen. Toisaalta yksittäisiä maita tarkasteltaessa voitaisiin kenties havainnoida paremmin Euroopan sisäisiä jännitteitä ja ristiriitoja sotilaallisten uhkien määrittelyssä.

Suoraviivaisesti ajatellen roistovaltiodiskurssin ja länsieurooppalaisten uhkakuvien yhteys saattaa tuntua epäselvältä: esimerkiksi mediassa koko roistovaltiodiskurssi on näyttäytynyt lähinnä Yhdysvaltain, Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean keskinäisenä kiistana, jossa Yhdysvallat on yhdellä puolella ja muut maat toisella. Kuitenkin tarkemman arvion jälkeen tällainen näkökulma alkaa vaikuttaa rajoittuneelta. Voidaan kysyä, kenelle Yhdysvaltain presidentti George W. Bush lopulta osoitti sanansa esimerkiksi kutsuessaan Irakia, Irania ja Pohjois-Koreaa ”pahan akseliksi” tammikuussa 2002. Välttämättä tarkoituksena ei ollut vain vastakainasettelun kärjistäminen näiden kolmen maan kanssa, vaan puheen osamerkitseminen voi pitää maailman jäsentelyä, siis oman ja muiden maiden paikkojen osoittamista kansainvälisessä järjestelmässä. Harva varmaankaan uskoo valtion tahallaan toimivan omaksi vahingokseen, hyväksyipä poliittisen realismin opit tai ei. Tässä tutkimuksessa peruslähtökohta on, että yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin yksi, vaikkakaan ei välttämättä ainoa, merkitys voidaan löytää sotilaallisia uhkia koskevien yhteisten läntisten käsitysten muuttamisesta. Tällöin roistovaltiodiskurssin keskeisenä objektina on ollut Eurooppa, jolla monista eroista ja erimielisyyksistä huolimatta on vielä merkittävä suhde Yhdysvaltoihin ja ainakin jossain määrin Yhdysvaltain kanssa yhteinen länsimainen identiteetti. Samalla pyrkimyksenä on ollut vahvistaa läntistä turvallisuusyhteisöä, joka sinällään ei ole sortunut, mutta muuttunut kylmän sodan päättymisen myötä löyhemmäksi.

Puhuttaessa länsimaisista käsityksistä sotilaallisista uhkista ei ole kyse yksinomaan siitä, keitä viholliset ovat, vaan myös siitä, millaisia ne ovat luonteeltaan. Tämä onkin roistovaltiodis-

kurssin tärkeämpi ja kauaskantoisempi merkitys: sen avulla voidaan muuttaa käsityksiä siitä, millaisiin uhkiin tulee vastata asevoimin. Roistovaltiodiskurssin voi toki ymmärtää monella tavalla, vaikkapa kulttuurien yhteentörmäyksenä Samuel Huntingtonin tapaan¹², eikä tällä tutkimuksella ole tarkoitus osoittaa muita tulkintatapoja vääriksi. Pikemminkin yritän tuoda esille yhden lisänäkökulman, jota perustelen tutkimusongelmani alakysymyksiin vastatessani.

Tutkimusongelma on siis: *Miten yhdysvaltalaisista roistovaltiodiskurssia on käytetty vaikuttamaan yhteisiin läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista 1990–2000-luvuilla?* Tutkimus rajataan yhteisten läntisten käsitysten osalta maantieteellisesti ja käsitteellisesti arvioimaan Naton ja Euroopan unionin julkituomia sotilaallisia uhkia ja niissä tapahtuneita muutoksia. Kysymykseen vastaaminen tapahtuu kolmessa osassa. Aluksi tarkastelen roistovaltiodiskurssin syntyä ja kehitystä Yhdysvalloissa 1990-luvulta 2000-luvulle. Samalla esittelen tämän jo kylmän sodan aikana syntyneen käsitteen historiaa. Pyrin hahmottamaan kuvan siitä, millä tavalla yhdysvaltalaiset käsitykset roistovaltioista ovat muuttuneet. Ensimmäinen alakysymys on näin ollen: *Mitä roistovaltiolla on tarkoitettu Yhdysvalloissa 1990–2000-luvuilla?* Käsitteen historian selvittämisessä nojaan pitkälti Robert Litwakin ja Michael Klaren tutkimuksiin. 1990- ja 2000-lukujen diskurssia tutkiessani pääasiallisena aineistonani ovat olleet Yhdysvaltain presidenttien lausunnot. Mediassa Yhdysvaltoja edustaa useimmin juuri presidentti, ja hänen näkemyksillään on suurin julkisuusarvo.

Toiseksi selvitän, miten läntisten sotilaallisten uhkien määrittely on muuttunut. Tämän luvun alakysymys on: *Miten läntiset uhkakuvat ja käsitykset niihin vastaamisesta ovat muuttuneet 1990- ja 2000-luvuilla?* Tutkin Naton piirissä määriteltyjä uhkakuvia sekä käsityksiä uhkakuviin vastaamisesta tällä ja viime vuosikymmenellä. Natossa keskeisin päätöksentekoaikoinen on Pohjois-Atlantin neuvosto, jossa ratkaisut tehdään yksimielisyysperiaatteella. Neuvosto voi kokoontua joko suurlähettiläs-, ministeri- tai valtionpäämiestasolla. Jäsenmaista irrallista päätöksentekokoneistoa Natolla ei ole. Niinpä Natoa voidaankin pitää varsin käyttökelpoisena viitekehystenä tarkasteltaessa yhteisten läntisten käsitysten muutoksia. Vastaavalla tavalla, mutta suppeasti käsitellään myös Euroopan unioni, jonka toimialaan sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät tekijät eivät yhtä selkeästi kuulu. Euroopan unionia koskevan tarkastelun tavoit-

¹² Ks. Huntington 1996.

teena on lähinnä vahvistaa johtopäätösten teon perusteita: lyhyellä katsauksella pyrin selvittämään, missä määrin EU:ssa kehitys uhkakuvien määrittelyssä on ollut samankaltaista kuin Natossa. Yhtenevien kehityskulkujen paljastuminen antaa tukea Natosta tehdyille havainnoille, jolloin voidaan yleisemmin sanoa läntisen yhteisen ymmärryksen muuttuneen. Huomionarvoista on myös se, kuinka kyseinen prosessi on tapahtunut Yhdysvaltain toimiessa edelläkävijänä, jolloin Eurooppa on vähitellen, joskaan ei kokonaan, omaksunut yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin piirteitä omaan diskurssiinsa. Tämä siis tarkoittaa taipumusta yhdysvaltalaisen diskurssin hegemonisoimiseen.

Kuitenkaan ei ole mahdollista yksiselitteisesti ja absoluuttisesti osoittaa, että yksinomaan yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi olisi vaikuttanut läntiseen uhkamäärittelyyn. Ei voida sanoa, että vain diskurssi olisi muutosten taustalla. Yksinkertaista, muut selitykset unohtavaa kausaalisuhdetta roistovaltiodiskurssin ja uhkakuvien muuttumisen välillä ei voida paikantaa, vaan tarkoitukseni on näyttää, miten roistovaltiodiskurssi on yhtenä tekijänä ollut vaikuttamassa sotilaallisten uhkien uudelleen määrittelyyn. Tässä tutkimuksessa en siis ota kantaa siihen, mikä on ollut roistovaltiodiskurssin eksakti osuus uhkakuvien muutoksessa. Totean vain, että esimerkiksi Länsi-Euroopan maiden suoralla vuorovaikutuksella roistovaltioina pidettyjen maiden kanssa on varmasti ollut osansa läntisessä uhkamäärittelyssä.

Kolmas alakysymys on: *Millä keinoilla yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi on vaikuttanut vallitseviin läntisiin käsityksiin uhkakuvista?* Luvussa tarkoituksena on ennen kaikkea tiivistää, miten on ollut mahdollista sen prosessin käynnistyminen, jossa roistovaltiodiskurssiin liittyvät asiat on alettu nähdä sellaisina uhkina, joihin pitää vastata myös sotilaallisin keinoin. Tässä yhteydessä tarkasteluun tulevat ne mekanismit ja tekijät, jotka mahdollistavat ja edesauttavat diskurssin leviämistä. Pohdin siis sitä, millä tavoilla roistovaltiodiskurssia on ollut mahdollista hegemonisoida. Samalla arvioin, missä määrin yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi näkyy Naton piirissä määritellyissä läntisissä uhkakuvissa. Selvitän siis diskurssin hegemonisoitumisen toteutumista. Tutkimukseni ja myös tämän viimeisen luvun keskeinen lähtökohta ja oletus on, että tällaisen prosessin mahdollistaa inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen luonne. Muokkaamme arvojamme, asenteitamme ja identiteettejämme suhteessa muihin toimijoihin vuorovaikutuksen kautta. Näin ollen se, mitä Yhdysvaltojen, sen roistovaltioiksi käsittämien maiden ja Euroopan unionin välillä tapahtuu, heijastuu asiaa koskevaan diskurssiin. Toisaalta diskurssiin vaikuttavat aina myös jo olemassa oleva diskurssi ja kunkin

toimijan sisäiset tekijät, jolloin identiteettien ja edelleen diskurssien muutos on jatkuva ja päättymätön prosessi. Kolmanneksi diskurssin muutoksen ovat eittämättä käynnistäneet ulkoiset tilannetekijät, kuten roistovaltiodiskurssin tapauksessa kylmän sodan päättyminen, yhteisen viholliskuvan murentuminen, tarve tiivistää turvallisuusyhteisöä sekä terrorismin nousu. Terrorismin selittäminen on ollut haaste läntiselle maailmalle, joka ehkä yhtenä keinona asiaa ymmärrettäväksi tehdäkseen on sijoittanut sen osaksi roistovaltiodentiteettiä. Lisäksi terrorismi sotilaallisena uhkana on hiukan epämääräinen: valtiollisen aspektin mukaanotto roistovaltiodiskurssin myötä tekee siitä ymmärrettävämmän. Valtion vihollinen on edelleen länsimaaisessa sotakäsityksessä usein toinen valtio, sillä vuosisatojen aikana kehittyneet käsitykset sodasta eivät ole vajaassa kahdessa vuosikymmenessä vielä täydellisesti muuttuneet. Sen vuoksi terrorismin vastaisen sodan ajallinen samanaikaisuus roistovaltiodiskurssin yleistymisen kanssa ei kenties ole sattumaa.

1.3. Tutkimuksen rakenne

Työn aluksi esittelen käyttämäni teoreettiset ajatusrakennelmat ja metodologiset välineet. Näistä varsinkin konstruktivismi on totutusta ajattelutavasta poikkeava. Sitä käytettäessä ei niinkään pyritä etsimään yksiselitteistä totuutta asioista. Tarkoituksena ei ole vastata sen kaltaisiin ”ongelmanratkaisukysymyksiin” kuin ”Miksi Yhdysvallat hyökkäsi Irakiin vuonna 2003?” tai ”Mitä Iran tavoittelee ydinohjelmallaan?”. Sen sijaan konstruktivistit etsivät asioille annettuja merkityksiä. Tällöin on mielekästä esimerkiksi pohtia, miten Irakin sotaa perusteltiin ja millaista käsitystä maailmasta sen avulla pyrittiin luomaan tai miten Iranin väitetty ydinaseohjelma on vaikuttanut suhtautumiseen ydinaseisiin. Asioille annettuja merkityksiä tunnistettaessa tärkeä työkalu on diskurssianalyysi. Sitä käytän myös tässä työssä ja esittelen sen lyhyesti.

Ajatus turvallisuusyhteisöistä on yksi keskeinen työn taustalla vaikuttavista teorioista. Työn keskeinen teesi, Yhdysvaltain ja Euroopan yhteisten viholliskuvien muokkautuminen roistovaltiodiskurssin kautta, saa alkunsa juuri turvallisuusyhteisön ylläpitämisen tarpeesta. Yhdysvaltain ja Euroopan turvallisuusyhteisö ei sinällään ole hajonnut, mutta sitä vahvistetaan puheella yhteisistä vihollisista, joita esitetään olevan kylmän sodan päättymisen jälkeenkin.

Työni varsinainen sisältöosuus koostuu luvuista 3, 4 ja 5. Kussakin niistä käsittelen yhtä esittämääni alakysymystä. Luku 3 alkaa roistovaltiokäsitteen historiallisella tarkastelulla, minkä jälkeen se nojautuu suurimmaksi osaksi Yhdysvaltain presidenttien lausuntoihin 1990- ja 2000-luvuilla. Niistä pyrin hahmottamaan roistovaltiodiskurssille kulloisenakin ajankohtana tyypillisiä piirteitä. Puheita tulkittaessa on kuitenkin huomattava niiden konteksti: eri yhteyksissä esitetyt puheet ovat todistusarvoltaan erilaisia. Tämän näkökohdan huomioimiseksi ja luvun 3 keskeisen sisällön havainnollistamiseksi on kyseiseen lukuun liitetty vielä roistovaltiodiskurssin kehittymisen lyhyt tarkastelu kansallisten turvallisuusstrategioiden valossa. Nuo strategiat ovat virallisia, toisiaan vastaavia dokumentteja, jolloin voidaan parantaa presidenttien lausunnoista tehtyjen havaintojen yleistettävyyttä.

Luvussa 4 siirrytään tarkastelemaan toista osapuolta: tutkin, miten läntiset uhkakuvat ovat muuttuneet vastaavana ajankohtana käyttäen viitekehyksenä Natoa ja suppeammin Euroopan unionia. Luvussa 5 nämä näkökulmat yhdistetään: olen paikantanut kuusi mekanismia, joita käyttämällä roistovaltioista puhuttaessa on mahdollista vahvistaa yhdysvaltalaisia käsityksiä sotilaallisista uhkista ja muuntaa niitä koko läntiseen yhteisöön vaikuttaviksi. Nämä kuusi kategorialaajaa ovat yksinkertaistaminen, yhteiseen hyväksyntään vetoaminen, kulttuuristen konventioiden hyväksikäyttö, itse todettuun vetoaminen, vaihtoehdottomuus ja historian käyttö. Tarkastelen lyhyesti myös niitä käytännön toimia, joita on tehty roistovaltiodiskurssiin nojautuen. Niiden voidaan ajatella muodostavan eräänlaisen seitsemännen kategorian, joka menee puhetta pidemmälle.

Luvussa 5 yhdistyvät lukujen 3 ja 4 teemat myös siinä mielessä, että arvioin diskurssin vaikuttavuutta, siis sitä, missä määrin yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin sisältö näkyy yhteisessä läntisessä uhkamäärityksessä. Tässä kohtaa on edelleen muistettava, että diskurssi ei ole kaikkea määräävä tai määrittävä tekijä. Kuitenkin voidaan vähintään nähdä, mikäli roistovaltiodiskurssi *ei* ole vaikuttanut läntisiin uhkakuviin. Toisaalta mitä yhdenmukaisemmat roistovaltiodiskurssi ja läntiset uhkakuvat muutoksineen ovat, sitä varmemmin voidaan sanoa roistovaltiodiskurssin olleen yhtenä tekijänä muuttamassa käsityksiä sotilaallisista uhkista.

Työn päättää pohdiskeleva osuus, jossa vedän vielä yhteen tutkimuksen tulokset. Samalla pohdin, mitä tulokset voisivat tarkoittaa tulevaisuuden kannalta. Esitän kaksi vaihtoehtoista skenaariota, jotka liittyvät yhteisen läntisen sotilaallisen uhkamäärityksen kehittymiseen. Ai-

van päätteeksi arvioin tutkimustulosten paikkansa pitävyyttä tuomalla esille työn ulkopuolelle jätettyjä näkökulmia, jotka mukaan otettuina saattaisivat vaikuttaa lopputulokseen. Viime mainitut poikivat samalla jatkotutkimuksen aiheita.

2. Teoria ja metodologia

2.1. *Konstruktivismi*

Poliittinen realismi on ollut kansainvälisen politiikan ja strategian tutkimuksessa hallitseva teoreettinen suuntaus aina toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta lähtien. Tuolloin haluttiin – pettyneenä jo toisen maailmanlaajuisen sodan tuhoihin – vastaisuudessa tarkastella kansainvälistä järjestelmää objektiivisesti, sellaisena kuin se todellisuudessa oli. Poliittisessa realismissa uskottiin ihmisluonnon olevan paitsi inhimillistä toimintaa myös kansainvälisiä suhteita selittävä tekijä, ja siten valtioiden kamppailevan keskenään vallasta ja resursseista. Kansainvälistä järjestelmää pidettiin perimmäiseltä luonteeltaan anarkisena, eikä ylemmää auktoriteettia tunnustettu. Tämän vuoksi sotilaallisen voiman merkitys oli valtioille suuri.

Viimeistään 1990-luvulta lähtien on kansainvälisen politiikan tutkimuksen piirissä noussut esiin niin sanottu kolmas debatti, jonka myötä myös konstruktivismi on saavuttanut ainakin jossain määrin vakiintuneen aseman tieteenalalla. Muitakin enemmän tai vähemmän selkeitä ja yhtenäisiä käsitteitä liittyy kolmanteen debattiin, mutta yhteistä niille on tieteenfilosofisen tason haaste perinteisille valtavirran teorioille. Näin ollen monet konstruktivismista kiinnostuneet tutkijat kyseenalaistavat esimerkiksi mahdollisuuden objektiivisen totuuden saavuttamiseen. Asioiden havainnointi ja niiden selittäminen muuttumattomilla peruslainalaisuuksilla on jäänyt taka-alalle. Olennaista on tulkinnan ja merkityksien tunnistaminen: konstruktivismissa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä merkityksiä eri ilmiöille annetaan ja kuinka nämä merkitykset ovat muuttuneet.

Tässä tutkimuksessa yleisenä teoriaparadigmana toimii Alexander Wendtin edustama konstruktivismi. Sen mukaan ihmistoiminnan rakenteet määrittävät ensisijaisesti eri ilmiöille annettujen yhteisten merkitysten, ei materiaalistien voimien avulla.¹³ Esimerkiksi realistinen tutkimus pitää lähtökohtana, että kansainvälisessä järjestelmässä tapahtuvia ilmiöitä voidaan selittää tietyillä peruslainalaisuuksilla. Tämän ajatuksen konstruktivismi kiistää. Kausaalisuh-

¹³ Konstruktivismia koskevan tarkastelun pohjana on Wendt 1999, erit. s. 22–33, 77–88, 92–138 ja 139–178; ks. myös Raitasalo 2008b, s. 10–42.

teet ovat realismissa usein selkeitä, sillä tietyt ideat, kuten maailman anarkisuus, nähdään pysyvinä. Tämän pysyvyyden takia on helppo päätellä, mistä joku ilmiö johtuu.

Wendtin mukaan ei siis ole niin, että olisi olemassa jonkinlaisia pysyviä luonnonlakeja, joiden mukaan inhimillinen toiminta määrittäisi muuttumattomaksi. Sen sijaan eri ilmiöille, esimerkiksi sodalle, annetut merkitykset ovat jatkuvassa muutostilassa. Keskinäisen vuorovaikutuksen ja käytännön toimien kautta muokataan jatkuvasti käsityksiä siitä, mitä sota on, mihin sillä pyritään, millä keinoin sitä käydään ja millä ehdoilla sodankäynti on legitiimiä. Näin ollen konstruktivismi soveltuukin erityisen hyvin muutosten selittämiseen. Olennainen osa myös tätä tutkimusta on huomio siitä, että Yhdysvaltain roistovaltiodiskurssi voidaan tulkita osaksi vuosisatojen kuluessa syntyneiden sotakäsitysten muokkaamista. Roistovaltiodiskurssin kautta Yhdysvaltain yksityiset ymmärrykset sotilaallisista uhkista ovat siis osittain muuttuneet läntisen maailman yhteiseksi käsitykseksi.

Yhtä lailla myös muun kansainvälisen toiminnan luonne selittyy Wendtin mukaan käsityksillä, uskomuksilla ja odotuksilla, joita toimijoilla on toisistaan. Materiaalisilla tekijöillä voi toki olla oma vaikutuksensa. Ne tekevät esimerkiksi tietyt toimet mahdollisiksi ja toiset vastaavasti mahdottomiksi, mutta yleensä ratkaiseva merkitys on sillä, minkälainen sosiaalinen merkitys materiaalisille rakenteille annetaan. Jos valtiolla ei ole varaa sijoittaa puolustusbudjettiinsa riittävästi varoja, ei sillä ole myöskään mahdollisuutta tehdä tarpeellisiksi katsomiaan kalustohankintoja, esimerkiksi ostaa panssarivaunuja. Kuitenkin sosiaalinen määrittää materiaalista: hankittu kalusto saa merkityksensä vasta silloin, kun arvioidaan sen käytettävyyttä. Jos käsitykset sodasta muuttuisivat siten, että panssarivaunuja ei enää katsottaisi tarvittavan, ne muuttuisivat välttämättömistä taisteluvälineistä varastotilaa vieväksi ja kustannuksia aiheuttavaksi romuraudaksi. Wendt kutsuu tällaista suhtautumista idealismiksi (*idealism*).¹⁴ Tässä suhteessa konstruktivismi eroaa perinteisestä valtavirrasta kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, joka on pääosin materialistista vastakohtana idealismille. Wendt liittää materialistisiin koulukuntiin esimerkiksi uusliberalismin ja varsinkin uusrealismin. Hänen mukaansa näissä koulukun-

¹⁴ Tässä kohtaa on huomattava Wendtin käyttämän termin *idealism* kahtalainen merkitys. Usein idealismilla tarkoitetaan jonkin ideologian oppien hyväksymistä ja niiden mukaan toimimista, ja termillä on hiukan naiivi ja negatiivinen viesti. Wendtin *idealism* on tässä suhteessa neutraalimpi ja se viittaa nimenomaan siihen, että ”ajatukset” tai ”ideat” antavat merkityksen materiaalisille rakenteille ja vaikuttavat siten siihen, miten maailma koetaan. Monessa yhteydessä samaa tarkoittaen käytetään sanaa *ideationalism*.

nissa lähtökohtana on usein vallan maksimointi, ja valta nähdään nimenomaan materiaalisina resursseina.

Wendtin mukaan konstruktivismia erottaa valtavirrasta paitsi idealismin korostaminen materialismiin verrattuna, myös erilainen suhtautuminen individualismi–holismi-ulottuvuuteen (*individualism–holism*). Sekä individualismi että holismi tunnustavat hänen mukaansa järjestelmän rakenteen merkityksen siinä tapahtuville muutoksille, mutta individualistit uskovat kansainvälisen järjestelmän toimijoiden muodostavan käsityksiä itsestään, muista toimijoista ja järjestelmästä itsenäisinä toimijoina. Individualistien mukaan muutokset voidaan siis redusoida itsenäisten toimijoiden vuorovaikutukseksi ja sitä kautta yksittäisissä järjestelmän osissa tapahtuviksi muutoksiksi. Heille järjestelmä on osiansa summa. Holistit puolestaan esittävät, että sosiaalista rakennetta ei voi tyypistää pelkästään toimijoiksi ja näiden väliseksi vuorovaikutukseksi. Sen sijaan sosiaalinen rakenne itsessään muuttuu ja saa aikaan vaikutuksia, jotka muokkaavat toimijoiden käsityksiä maailmasta. Individualismissa muutos tapahtuu siis järjestelmän osista käsin, ja se saa aikaan vaikutuksia koko järjestelmässä. Holismissa muutos etenee päinvastoin: lähtökohtana on järjestelmän muutos, joka vaikuttaa toimijoihin. Nämä vaikutukset Wendt erottelee vielä kausaaliseksi ja konstitutiiviseksi vaikutukseksi, joiden eroa selvennetään tuonnempana. Konstruktivismille tyypillistä on Wendtin mukaan siis idealismi ja holismi: maailmaa perimmiltään ohjaavia voimia ovat ne merkitykset, joita materiaalisille asioille annetaan. Muutokset tapahtuvat alun alkaen järjestelmätasolla, jonka kautta ne vaikuttavat järjestelmän eri toimijoihin.

Wendt kuvaa sosiaalisen järjestelmän luonnetta kolmen käsiteparin avulla. Ensinnäkin on olemassa kaksi järjestelmän tasoa, mikro- ja makrotaso. Mikrotasolla tarkastelun kohteena ovat järjestelmän yksittäiset toimijat. Mielenkiinto kohdistuu siis siihen, miten kansainvälisen järjestelmän ollessa kyseessä valtioiden toiminta muotoutuu. Se voi tapahtua joko valtion ominaisuuksien tai valtioiden välisten vuorovaikutussuhteiden kautta, mutta joka tapauksessa järjestelmän yksittäiset toimijat ovat huomion keskipisteenä, ei järjestelmä sinänsä.

Makrotaso puolestaan viittaa siihen, että asioita tarkastellaan järjestelmän näkökulmasta. Tarkoitus ei ole selittää yksittäisten toimijoiden käyttäytymistä, vaan esimerkiksi tunnistaa järjestelmätasolla vaikuttavia säännönmukaisuuksia toiminnassa ja ominaisuuksissa.

Toinen Wendtin käsitepari on jo mainitut kausaaliset ja konstitutiiviset vaikutukset (*causal and constitutive effects*). Kausaaliset vaikutukset ovat suoraviivaisempia ja helpommin ymmärrettäviä. Havainnoitaessa niitä pyritään löytämään selkeitä yhteyksiä, miten jostain tapahtumasta tai asiasta seurasi jotain muuta. Konstitutiiviset vaikutukset menevät syvemmälle: niissä on kyse siitä, miten jollekin asialle tai ilmiölle annettu merkitys muotoutuu tai muuttuu. Wendt käyttää isännän ja orjan suhdetta havainnollistamaan eroa. Alistussuhde saa orjat kapi-noimaan, jos isäntä tulee liian ankaraksi. Tällöin on kyse seurannaisvaikutuksesta eli kausaali-sista vaikutuksista. Kuitenkin kausaalisuhte on järkevä vain sellaisessa yhteiskunnassa, jossa orjuus on yhteisesti hyväksytty järjestelmä. Tällöin suhde määrittää orjat ensi sijassa isännän omaisuudeksi, ja sillä tavoin ”tekee” heistä orjia ja edelleen heidän protesteistaan kapinan. Jos kuitenkin orjuus ei ole järjestelmässä hyväksyttyä, tapahtumiltaan sama episodi saa toisen-laisen merkityksen. Tällöin nimenomaan isäntä toimii väärin yrittäessään alistaa muita ihmisiä pakkotyöhön, ja näiden alistettujen ihmisten pyrkimys pois asemastaan nähdään oikeutettuna. Muutos edellä mainitusta tilanteesta viime mainittuun on esimerkki konstitutiivisista vaiku-tuksista, joissa on siis kyse siitä, millaisia merkityksiä asioille annetaan. Esimerkiksi sotilaa-lisesti vahva valtio voidaan nähdä hegemonina, mikäli muut valtiot pitävät sitä legitimiinä. Samojen materiaalien olojen vallitessa tuota vahvaa valtiota voidaan toisaalta luonnehtia imperialistiksi, mikäli sen valta-asemaa ei ole yhteisesti legitimoitu.

Kausaalisten ja konstitutiivisten vaikutusten eroja havainnollistaa myös ero niille tyypillisessä kysymyksenasettelussa. Kausaalisia vaikutuksia etsittäessä on luontevaa kysyä ”miksi” ja ”miten”. Konstitutiivisia vaikutuksia nämä kysymykset eivät vastaavalla tavalla paljasta. Niiden tutkimiseen sopivat paremmin kysymykset ”mitä” ja ”miten mahdollista”. Tällöin ei tavoitella suoria syy–seuraus-suhteita A:sta B:hen, vaan etsitään niitä rakenteita, jotka alun perin vaikuttivat käsityksiin A:sta ja B:stä eli konstituivat ne.

Kolmantena käsiteparina Wendt erottelee vaikutukset toimintaan (*behavior*) sekä ominaisuuksiin (*properties*) eli identiteetteihin (*identities*) ja intresseihin (*interests*). Mikäli jokin rakenne määrää toimijaa, sillä on vaikutuksia vain toimintaan. Jos kuitenkin sama rakenne konstruoi tai määrittää toimijaa, se vaikuttaa myös identiteetteihin ja intresseihin. Vaikutukset ominai-suuksiin ovat tavallisesti syvällisempiä, sillä ominaisuuksien muuttuminen vaikuttaa usein myös toimintaan. Päinvastoin mekanismi ei toimi yhtä luontevasti.

Mainitut kolme käsiteparia voidaan yhdistää, sillä sekä mikro- että makrotasolla on Wendtin mukaan havaittavissa seurannaisvaikutuksia ja konstitutiivisia vaikutuksia niin toimintaan kuin ominaisuuksiinkin. Tällä tavoin sosiaalisesta rakenteesta muotoutuu monikasvoinen kenttä.

Wendt siis esittää, että ideat ovat ensisijaisia materiaan nähden. Tarkemmin ottaen tämä tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että intressien sisältö ja edelleen vallan merkitys (joka mahdollistaa toiminnan) ovat ideoiden konstituoimia. Ideat, toisin sanoen käsitykset maailmasta, vaikuttavat siihen, mitkä ovat kullekin toimijalle relevantteja intressejä. Intressien ”jakautuminen” eli se, mitä järjestelmän toimijat tulkitsevat intressiensä sisältävän, muokkaa edelleen vallan jakautumista. Intressit siis konstituoivat valtaa. Jos eri toimijat näkevät intressikseen sotilaallisen voiman, on paljon valtaa sillä, jolla on sen hetkisiin sotaan liittyviin käsityksiin sopivat asevoimat ja muullakin tavoin uskottava sotilaallinen kyky. Tällöin taas ne toimijat, jotka eivät pidä sotilaallista kykyään yhtä hyvänä, näkevät tilanteen myös oman valtansa kannalta epäedullisena.

Wendtin ajatuksia tukee Jyri Raitasalon esittämä konstruktivistisen sodan tutkimuksen sosiaalisen rakentumisen malli, joka jakautuu neljään tasoon. Ensimmäisellä tasolla ovat kansainvälisessä järjestelmässä vaikuttavat yhteiset tulkinnat asevoimien käytöstä. Raitasalo on sisällyttänyt niihin sotilaalliset uhkamallit, legitiimin asevoiman käytön päämäärät ja keinot sekä uskottavan sotilaallisen voiman elementit. Näistä varsinkin ensimmäinen on tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa. Huomionarvoista tässä mallissa on, että nämä yhteiset ymmärrykset rakentuvat materiaalisten tekijöiden vaikutuspiirissä. Tämä ei sodi Wendtin näkemyksiä vastaan: myös hän korostaa, että materiaaliset tekijät antavat väistämättä ainakin väljät reunaehdot sille, millaisiksi yhteiset käsitykset voivat muotoutua. Kuitenkin päähuomio kiinnittyy materiaaliselle todellisuudelle annettuihin merkityksiin.

Toisella tasolla Raitasalolla ovat identiteetit, jotka ovat jatkuvassa, joskin hitaassa muutoksessa toimijoiden vuorovaikutuksen kautta kansainvälisen sosiaalis-materiaalisen rakenteen muodostamassa viitekehyksessä. Tässä yhteydessä identiteettejä voidaan pitää yhtenä osana Wendtin ideakäsitettä. Näin ollen sekä Wendt että Raitasalo näkevät intressien määrittelyn taustalla olevan ennen muuta ideationaaliset tekijät: Wendtin mukaan ideat konstituoivat in-

tressejä ja Raitasalon mallin kolmantena tasona ovat juuri intressit, jotka syntyvät ylempien tasojen vaikutuksesta.

Neljäs Raitasalon mallin taso on toiminta, joka vaikuttaa sekä kansainvälisen järjestelmän materiaaliseen rakenteeseen että järjestelmässä vaikuttaviin yhteisiin tulkintoihin. Käytännön toimet siis muotoutuvat kokonaisuudessaan sosiaalis-materiaalisessa todellisuudessa, ja nämä toimet puolestaan edelleen vaikuttavat sekä materiaaliseen todellisuuteen että sosiaaliseen järjestelmään. Wendtin mukaan intressit konstituivat vallan merkitystä. Tämäkään ei ole varsinaisesti ristiriidassa Raitasalon mallin kanssa, vaan pikemminkin toinen näkökulma asiaan. Vallalle annetut merkitykset nimittäin mahdollistavat ja ohjaavat toimintaa. Jos valta nähdään määrällisten sotilaallisten resurssien ylivoimana, on todennäköistä, että valtio A ei kovinkaan herkästi nouse aseellisesti vastustamaan valtio B:tä, jos A:n asevoimat ovat huomattavasti pienemmät kuin B:llä.

Edellä pääosin Alexander Wendtiä seuraten kuvattu konstruktivismi toimii siis yleisenä teoriaperustana tässä tutkimuksessa. Pyrkimyksenä on ennen kaikkea näyttää niiden konstitutivisten vaikutusten olemassaolo makrotasolla, joiden kautta länsimaiset käsitykset uhkakuvista ovat murroksessa ja läntistä turvallisuusyhteisöä on uusinnettu. Tapausesimerkeiksi on valittu Nato ja Euroopan unioni, sillä näkökulma ei ole mikrotasolla: mielenkiinto ei ole siinä, miten esimerkiksi Iso-Britannia, Ranska tai Saksa on yksittäisenä maana toiminut, vaan siinä, minäkalaisia säännönmukaisia muutoksia sotilaallisessa uhkamäärityksessä on Euroopassa tapahtunut. Tarkastelussani painottuvat Wendtin kolmannen käsiteparin elementeistä identiteetit ja intressit: viitataan eurooppalaiseen uhkakuvadiskurssin ohella lähinnä mainintoina käytännön toimintaan 2000-luvulla.

2.2. Turvallisuusyhteisöt

Emanuel Adler ja Michael Barnett ovat määritelleet turvallisuusyhteisön (*security community*) käsitteen alun perin Karl Deutschin esittämien teorioiden pohjalta. Adlerin ja Barnettin mukaan (pluralistinen) turvallisuusyhteisö on itsenäisistä valtioista koostuva kansalliset rajat ylittävä alue, jonka väestö luottaa rauhanomaisen kehityksen toteutumiseen. Tällaista turvallisuusyhteisöä määrittää kolme ominaisuutta. Ensinnäkin yhteisöllä on yhteiset identiteetit, arvot ja merkitykset. Nämä ovat syntyneet historian saatossa, ja ovat sidoksissa ihmisten koke-

muksiin. Toiseksi yhteisön sisäiset suhteet ovat monipuoliset ja välittömät: vuorovaikutusta tapahtuu useilla rintamilla ja suoraan yhteisön jäsenten välillä. Yhteistyö voi olla luonteeltaan esimerkiksi poliittista, taloudellista tai sotilaallista. Kolmanneksi voidaan havaita, että yhteisön jäsenet toimivat ainakin jossain määrin pitkän aikavälin etujen mukaan ja osoittavat epäitsekkyyttä suhteessa toisiinsa. Viime mainittu voidaan ymmärtää merkinä sitoutumisesta ja vastuuntunnosta. Tällöin jätetään omat lyhyen aikavälin tavoitteet syrjemmälle ja joustetaan ajan mittaan saavutettavan yhteisen edun vuoksi.¹⁵

Huomionarvoista on se, että Adlerin ja Barnettin turvallisuusyhteisöt eivät ole yksinomaan tai edes ensisijaisesti maantieteellisiä. Olennaisempaa on niiden sosiaalisesti konstruoitunut luonne: Adlerin ja Barnettin mukaan esimerkiksi Australia voidaan lukea läntiseen¹⁶ turvallisuusyhteisöön, vaikka se sijaitsee toisella puolella maapalloa Eurooppaan verrattuna. Yhteisen identiteetin esteenä ei siis ole maantieteellinen etäisyys.¹⁷ Kyse on aikojen kuluessa syntyneestä yhteisyyden tunteesta, jonka taustalla voi olla esimerkiksi yhteinen vihollinen.

Turvallisuusyhteisöt voivat olla olemassa ilman muodollista liittolaissuhdetta tai pitkälle hiottua strategiaa. Toisaalta niiden toiminta saa kenties vakiintuneemman muodon silloin, kun niiden toiminnallisena viitekehyksenä on jokin pysyvä organisaatio, kuten Yhdysvaltain ja Euroopan tapauksessa Nato. Joka tapauksessa kriittistä turvallisuusyhteisön toiminnalle on sille sisäisesti annettu legitimizeetti. Riippumatta turvallisuusyhteisön laadusta on aina olemassa vähintäänkin kirjoittamattomia normeja, joilla pyritään estämään yhteisön sisäisten valtioiden aseellinen välienselvittely. Yhteisön olemassaolon kannalta ei ole olennaista merkitystä sillä, miten pitkään ongelmat on pystytty ratkomaan ilman sotaa: olemassaolon ratkaisee määritelmän mukaisesti se, koetaanko sodan uhkaa ja valmistaudutaanko siihen.¹⁸

Turvallisuusyhteisön muodostumiselle välttämättömät edellytykset syntyvät Adlerin ja Barnettin mukaan kolmikerroksisessa prosessissa. Ensimmäisellä tasolla esimerkiksi ulkoinen uhka, teknologian kehitys, taloudelliset syyt ja sosiaalisen todellisuuden kokemukset saavat

¹⁵ Adler & Barnett 1998, s. 30–31.

¹⁶ Myös termi ”läntinen” on siis ymmärrettävä sosiaalisesti konstruoituneeksi, ei maantieteelliseksi käsitteeksi.

¹⁷ Adler & Barnett 1998, s. 33.

¹⁸ Adler & Barnett 1998, s. 35.

valtiot lähestymään toisiaan yhteisen etujen turvaamiseksi. Varsinaista yhteistä identiteettiä ei vielä tässä vaiheessa ole, ainoastaan tieto yhteisten intressien olemassaolosta.¹⁹

Toisella tasolla valtiot ja niiden kansalaiset ovat jo tilanteessa, jossa toimintaympäristö on alkanut muuttua sosiaalisen vuorovaikutuksen johdosta. Taso voidaan jakaa kahtia niin, että valta ja tieto ovat rakenteellisia kategorioita ja transaktiot, kansainväliset organisaatiot ja sosiaalinen oppiminen kuuluvat prosessikategorioihin. Dynaaminen ja molemminpuolinen suhde näiden muuttujien välillä saa aikaan tilanteen, jossa yhteinen identiteetti ja keskinäinen luottamus voivat syntyä.

Vallan rooli on toimia magneettina: heikommat valtiot odottavat hyötyvänsä vahvemman valtion ympärille muodostuneen yhteisön tarjoamasta suojasta, ja saattavat sen vuoksi hakeutua vahvan valtion kumppaniksi. Tällöin vahvin valtio ei muodosta turvallisuusyhteisöä niinkään itsensä ja ominaisuuksiensa takia, vaan vahvoihin valtioihin liitettyjen positiivisten mielikuvien takia.

Tieto vaikuttaa osaltaan turvallisuusyhteisön syntyyn. Tässä tapauksessa tietoon lukeutuvat kansainväliseen järjestelmään liittyvät yhteiset merkitykset ja käsitykset. Turvallisuusyhteisön muodostumisen kannalta tärkeitä ovat sellaiset kognitiiviset rakenteet, joiden kautta keskinäistä luottamusta ja yhteistä identiteettiä lujittavat toiminnot voivat vahvistua. Adlerin ja Barnettin mukaan liberalismi ja demokratia ovat eräitä, vaikkakaan eivät välttämättä ainoita turvallisuusyhteisön muodostumisen kannalta tärkeitä poliittisia ajatusrakennelmia. Kansainvälisessä järjestelmässä vaikuttavien yhteisten läntisten käsitysten mukaan esimerkiksi demokratia on tavoiteltava arvo, koska demokratian uskotaan olevan sekä oikeudenmukainen kansalaisia kohtaan että estävän valtioiden väliset keskinäiset sodat.

Prosessitekijöihin kuuluvat transaktiot, kansainväliset organisaatiot ja sosiaalinen oppiminen. Transaktiot voivat tarkoittaa esimerkiksi symbolisia, poliittisia, taloudellisia ja teknologisia vaihtotilanteita. Transaktioiden laatu ja niiden määrän kasvu muokkaavat yhteisön sisällä sosiaalisia kokemuksia ja edistävät osaltaan turvallisuusyhteisön syntyä. Mitä enemmän kaksi valtiota ovat tekemisissä toistensa kanssa poliittisen yhteistyön, kaupan tai vaikkapa kulttuu-

¹⁹ Turvallisuusyhteisön muodostumisen prosessia koskevan tarkastelun pohjana on Adler & Barnett 1998, s. 37–57.

rivaihdon kautta, sitä todennäköisemmin ne alkavat kokea kuuluvansa saman identiteetin piiriin. Tällöin turvallisuusyhteisön muodostuminen on luonteva jatko syventyvälle yhteistyölle.

Kansainväliset organisaatiot ja instituutiot myötävaikuttavat turvallisuusyhteisön muodostumiseen Adlerin ja Barnettin mukaan useilla eri tavoilla. Ensinnäkin ne vaikuttavat keskinäisen luottamuksen kehittymiseen. Tämän myötä ne laajentavat valtioiden toimintamahdollisuuksia, koska yksittäinen valtio uskoo vuorovaikutuksen muiden kanssa sujuvan entistä joustavammin. Aiemmin mahdottomana nähty yhteistyö esimerkiksi rajavalvonnan alalla tulee mahdolliseksi, ja resursseja saattaa vapautua muihin tarkoituksiin. Samalla toimintamahdollisuuksien kirjon lisääntyminen vaikuttaa valtioiden käsityksiin siitä, mitkä ovat kunkin edut ja minkälaisia sosiaalisia rajoja toimintaympäristössä on. Näin ollen organisaatiot ovat oppimisen ja sosialisoinnin paikkoja. Samalla organisaatiot edistävät esimerkiksi kulttuurista homogeenisuutta ja uskoa yhteiseen kohtaloon, jotka ovat välttämättömiä edellytyksiä formaalimman yhteisön synnylle.

Sosiaalisen oppimisen ydin on ”todellisuuden” aktiivinen uudelleenmäärittely ja -tulkinta vuorovaikutuksen kautta. Kyse ei siis ole vain uusien asioiden omaksumisesta, vaan ennen kaikkea sosiaalista ja materiaalista maailmaa koskevien käsitysten ja uskomusten muuttamisesta uudelleen. Sosiaalisessa oppimisessä vaikutuksen kohteena ovat esimerkiksi käsitykset siitä, mitä valta on, miten sitä pidetään yllä ja mitkä ovat yksittäisen valtion edut. Tästä johtuen sosiaalinen oppiminen on turvallisuusyhteisön muodostumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää: turvallisuusyhteisön muodostuminen hankaloituu, mikäli yhteisiä näkemyksiä edellä esitettyihin kysymyksiin ei löydy. Sosiaalinen oppiminen tapahtuu usein institutionaalisella tasolla niin, että yhteiset käsitykset muotoutuvat eri maiden keskeisten instituutioiden välillä, josta ne edelleen kussakin maassa välittyvät eteenpäin, pitkällä aikavälillä myös sukupolvelta toiselle. Kuitenkin sosiaalisen oppimisen tehokkuus vaatii sen, että oppimisen kohteina olevien uudenlaisten käsitysten omaksuminen hyödyttää niiden oppijaa. Tästä syystä valtiot, joilla on materiaalista voimaa ja vahva kansainvälinen legitimitetti, ovat keskeisiä yhteisiä käsityksiä muodostettaessa ja sitä kautta turvallisuusyhteisön synnyssä. Heikommat valtiot kokevat materiaallisen voiman suojan itselleen edulliseksi, ja sen vuoksi liittyminen vahvan valtion identiteetin piiriin tuntuu houkuttelevalta.

Turvallisuusyhteisön muotoutumisen edellytysten kolmas taso koostuu yhteisön toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta ja kollektiivisesta identiteetistä, joiden lähteenä on toisessa kerroksessa mainittujen muuttujien vuorovaikutus. Luottamus ja identiteetti ovat toisiaan vahvistavia elementtejä. Adlerin ja Barnettin mukaan todellisessa turvallisuusyhteisössä ei tarvita varsinaisia kansainvälisiä rakenteita luottamuksen ylläpitämiseksi, vaan se säilyy tiedon ja uskomusten kautta. Identiteetin muotoutumisen kannalta on keskeistä, että toimijoilla ei pelkästään ole kokemus yhteisestä kohtalosta, vaan että he kokevat itsensä ryhmäksi suhteessa muihin. Voidaan siis selkeästi erotella "me" ja "muut". Tällaista ryhmäidentiteettiä vahvistetaan tyypillisesti symboleilla ja myyteillä.

Adler ja Barnett esittävät turvallisuusyhteisön synnylle erilaisia indikaattoreita, joiden avulla voidaan pyrkiä tunnistamaan eri vaiheissa (*nascent*, *ascendant* ja *mature*) olevia sekä ylimmästä tasosta lisäksi tiukemmin ja löyhemmin muotoutuneita muunnoksia turvallisuusyhteisöstä. Ylimmän tason molempia versioita koskevat esimerkiksi päätöksenteon ja ongelmanratkaisun yksimielisyys, yhteinen uhkien määrittely, muutokset sotilaallisessa suunnittelussa (yhteisön jäseniä ei enää pidetä sotilaallisina uhkina) ja yhteisöstä käytetty diskurssi. Tiukemmin muotoutuneita turvallisuusyhteisöjä kuvaavat lisäksi esimerkiksi korkean tason sotilaallinen integraatio, varautuminen sisäisiin uhkiin ja ihmisten vapaa liikkuvuus.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on, että Yhdysvallat ja Eurooppa muodostavat turvallisuusyhteisön, jossa on havaittavissa merkkejä etenemisestä kolmannelle (*mature*) tasolle. Kuitenkin kylmän sodan päättymisen on murentanut turvallisuusyhteisön perustuksia: selkeä yhteinen uhka on poistunut ja samalla järjestelmän kiinteys ja eheys ovat heikentyneet. Ole Wæver on huomauttanut, että yhteisö toimii vasta, kun sen jäsenet toimivat ikään kuin olisi olemassa yhteisö.²⁰ Merkkinä turvallisuusyhteisön järkkymisestä Yhdysvallat on esimerkiksi vaatinut Naton puitteissa tasaisempaa vastuunkantoa niin, että Eurooppa vastaisi yhä enemmän oman alueensa turvallisuusjärjestelyistä. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen vuonna 2001 läntisessä kansainvälisessä yhteisössä vallitsi ainakin hetkellisesti solidaarisuuden ilmapiiri, mutta Yhdysvaltain aloitettua operaationsa Irakissa yksimielisyys on karissut. Tässä tilanteessa on tarpeen uudistaa turvallisuusyhteisön elementtejä sen kestävyuden takaamiseksi. Tutki-

²⁰ Wæver 1998, s. 77.

muksessani ei juurikaan keskitytä analysoimaan turvallisuusyhteisön muodostumisen prosesseja, vaan siihen suhtaudutaan pikemminkin selittävänä tekijänä (sotaa koskevien käsitysten muutoksen ohella) sille, miksi on tärkeää pitää yhdysvaltalaiset ja eurooppalaiset uhkakuvat yhdenmukaisina. Viittauksenomaisin esimerkein pyritään osoittamaan se, miten roistovaltiodiskurssiin liittyen on useissa yhteyksissä samalla pyritty vahvistamaan transatlanttista turvallisuusyhteisöä.

2.3. Diskurssianalyysi

Keskeinen työssä käytettävä metodologinen apuväline on diskurssianalyysi. Sen avulla pyritään hahmottamaan roistovaltiodiskurssissa tapahtuneet muutokset sekä tunnistamaan ne keinot, joilla diskurssien välisiä valtasuhteita muutetaan.

Diskurssi (*discourse*), jota on yritetty kääntää esimerkiksi sanalla ”puheenparsi”, on hiukan hankalasti jäseneltävä ja havainnollistettava käsite. Täsmällistä suomenkielistä vastinetta diskurssille on vaikea löytää, mutta toinen esimerkki voisi olla ”puheavaruus”. Joka tapauksessa tiettyyn asiaan liittyvä diskurssi koostuu erilaisista ilmauksista, jotka muodostavat enemmän tai vähemmän johdonmukaisen kokonaisuuden keskinäisten suhteidensa kautta. Samalla diskurssi on edellytys näiden lausumien tekemiselle: diskurssi on ”ilmausten muodostamisen järjestelmä”, ja näin ollen diskurssin sisällä kaikki lausumat eivät ole relevantteja tai ”sallittuja”, sillä tietyt säännöt ohjaavat puhetta. Diskurssi siis asettaa rajat sille, mitä jostain ilmiöstä voidaan sanoa ja mitä taas ei voida sanoa. Se nojautuu osaltaan historian saatossa syntyneisiin diskursiivisiin rakenteisiin eli siihen, millaiseksi vallitseva puhetapa on muotoutunut tietystä ilmiöstä. Samalla se kuitenkin tuottaa ja muotoilee näitä puhetta ohjailevia sääntöjä jatkuvasti uudelleen.²¹

Diskurssianalyysiin liittyvä perustavaa laatua oleva huomio on, että kieltä analysoitaessa sitä voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta. Pertti Alasuutari kutsuu näitä fakta- ja näytenäkökulmiksi. Edellisessä kieli nähdään välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Uskotaan siis mahdollisuuteen, että kielen avulla on mahdollista välittää tietoa maailmasta sellaisena kuin se ”todellisuudessa” on. Jälkimmäisessä taas kieli nähdään osana maailmaa, näytteenä

²¹ Wæver 2002, s. 29.

siitä, ei välineenä kertoa todellisuudesta.²² Diskurssianalyysi tukeutuu juuri jälkimmäiseen ajattelutapaan eli näytenäkökulmaan. Sen mukaan sosiaalista todellisuutta tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä kielen avulla, ja näihin todellisuuden tuottamisen tapoihin diskurssianalyysillä pyritään pureutumaan. Kuitenkaan diskurssianalyysi ei ole tarkasti määritelty tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin teoreettinen viitekehys.²³

Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että samasta aiheesta on olemassa useita keskenään kilpailevia merkityssystemejä²⁴. Esimerkiksi kelpaa sota: Suomessa puhuttaessa sodasta merkityssystemiin kuuluvat edelleen sodan puolustuksellinen luonne, sen käyminen oman maan sisällä ja tukeutuminen laajaan reserviin. Naapurimaassa Ruotsissa sotaan liittyvään merkityssystemiin puolestaan ovat 2000-luvulla kuuluneet kansainvälinen kriisinhallinta ja käsitys Ruotsia koskevasta sotilaallisesta kriisistä lähes mahdottomana ajatuksena. Merkityssystemien analyysi on aineistolähtöistä perusteltua tulkintaa, joka nousee tutkijan ja tekstin vuoropuhelusta. Diskurssianalyysissä huomio ei ole niinkään siinä, mitä eri diskurssit pitävät sisällään, vaan ennen kaikkea siinä, miten ne nousevat esiin erilaisissa sosiaalisissa käytänteissä ja miten niitä tuotetaan ja uusinnetaan. Haasteena on analysoitavan toiminnan kontekstin huomiointi. Tällä tarkoitetaan ennen kaikkea toiminnan tarkastelemista tietyssä ajassa ja paikassa.²⁵

Merkityssystemit esiintyvät aineistoissa pieninä paloina, jolloin niiden tunnistaminen perustuu juuri aineistoista nouseviin havaintoihin. Olennaista on löytää sellaiset erot ja ristiriidat, joihin aineiston toimija suuntautuu. Huomionarvoista on se, että kaikkein vahvimmat diskurssit jäävät helposti havaitsematta, koska ne ovat muotoutuneet ”itsestään selvyyksiksi”.²⁶

Tässä tutkimuksessa olen erityisen kiinnostunut siitä, miten yhdysvaltalaisista roistovaltiodiskurssia ”tehdään” hegemonisoituneeksi suhteessa muihin länessä vaikuttaviin käsityksiin sotilaallisista uhkista. Hyväksyn työssäni pitkälti Tytti Erästön esittämän määritelmän roistovaltiodiskurssista. Hänen mukaansa roistovaltiodiskurssilla tarkoitetaan puhetta, jossa roisto-

²² Alasuutari 1993, s. 81.

²³ Jokinen – Juhila – Suoninen 1993, s. 17.

²⁴ Merkityssystemillä tarkoitetaan sitä, että asioiden merkitykset muodostuvat suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Esim. värien merkitykset syntyvät siitä, miten eri värisävyt eroavat suhteessa toisiinsa.

²⁵ Jokinen – Juhila – Suoninen 1993, s. 28–30.

²⁶ Suoninen 1993, s. 50.

valtio ”ymmärretään tai esitetään todellisuutta kuvaavana, itsestään selvänä asiana ja jossa roistovaltiokäsitteestä on tullut ajattelun väline”.²⁷ Näin ollen kaikki viittaukset eivät pidä sisällään juuri termiä roistovaltio. Roistovaltiodiskurssi on sisällöltään laajempi, ja siihen liittyviä elementtejä pyrin työn kolmannessa luvussa osaltaan selvittämään.

Tutkimuksessani huomio on siis siinä, miten yhtä rinnakkaisista merkityssysteemeistä pyritään tekemään hallitsevaksi, vaikka puhtaasti tiedostetusta toiminnasta ei olekaan kyse. Tähän liittyen seuraan Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan ajatusta diskurssianalyysin toteutuksesta. Yritän ensinnäkin tunnistaa vahvoja diskursseja, ja sen lisäksi paikantaa niitä syitä tai mekanismeja, jotka edistävät näiden vahvojen diskurssien hegemonisoitumista ja estävät muiden diskurssien esiintuloa.²⁸ Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi käytäntöjen naturalisointi niin, että ne alkavat näyttää itsestäänselvyyksiltä, yleiseen ja yhteiseen hyväksyntään vetoaminen tai enemmistön edun asettaminen yksilön edun edelle.²⁹ Tarkemmin niihin palataan viidennessä luvussa.

Diskurssianalyysiä kritisoidessa voidaan pohtia, tarkoittavatko toimijat todella sitä, mitä sanovat. Ole Wæver kääntää tämän kysymyksen metodologiseksi vahvuudeksi. Diskurssianalyysiä käytettäessä tulee tiedostaa se, että tutkinnan kohteena on nimenomaan teksti. Tekstistä paikannettavat diskurssin rakenteet puolestaan luovat edellytyksiä mahdollisille poliittisille valinnoille. Tämä johtuu politiikan luonteesta: päätöksentekijöiden puheella eli diskursiivisilla rakenteilla tulee olla yhteys politiikan toteutukseen, koska päättäjien on aina perusteltava tekemänsä valinnat.³⁰ Muokkaamalla puheen keinoin käsityksiä poliittiset toimijat luovat edellytyksiä omalle toiminnalleen, joka yritetään saada näyttämään loogiselta ja tosiasioihin nojautuvalta.

Diskurssianalyysin tarkoituksena ei olekaan selvittää toimijoiden perimmäisiä ajatuksia tai tavoitteita suhteessa tarkasteltaviin kysymyksiin, vaan tutkia, millaisia diskursseja asiasta esitetään.³¹ Huomio kiinnittyy siis siihen, mitä ja miten asiasta puhutaan ja mitä toisaalta jätetään sanomatta. Näillä kielen käytön valinnoilla muokataan tietoisesti tai tiedostamatta toimin-

²⁷ Erästö 2005, s. 16.

²⁸ Jokinen – Juhila 1993, s. 76.

²⁹ Jokinen – Juhila 1993, s. 92–95.

³⁰ Wæver 2002, s. 27.

³¹ Wæver 2002, s. 26.

ta ympäristössä vaikuttavia käsityksiä maailmasta, jotka tarpeeksi vahvistuessaan ja muut käsitykset syrjäyttäessään alkavat vaikuttaa ”todellisuudelta”. Samalla diskurssien tutkimuksen avulla on mahdollista jossain määrin arvioida tulevaisuudessa tehtäviä poliittisia valintoja.

3. Roistovaltioidiskurssin muutokset Yhdysvalloissa

3.1. Käsitteen synty ja kehitys kylmän sodan aikana

Termi roistovaltio ei ole mikään yksiselitteinen käsite, jolle olisi määritelmä esimerkiksi kansainvälisessä lainsäädännössä.³² Robert S. Litwakin mukaan roistovaltiokäsitteen merkitys on muuttunut kylmän sodan ajoista verrattuna siihen, mitä Yhdysvallat sillä nykyään tarkoittaa. Hän esittää, että 1970-luvun lopulla käsitteitä *rogue* tai *pariah* käytettiin sellaisista hallintojärjestelmistä, joiden sisäiset olot tai kansalaisten kohtelu olivat "inhottavia". Näistä esimerkkeinä hän mainitsee Idi Aminin Ugandan, Pol Potin Kambodzan ja Etelä-Afrikan apartheidpolitiikan. Ne eivät sinällään aiheuttaneet uhkaa kansainvälisen järjestelmän vakaudelle, mutta vaikuttivat kansalaisten elämään maan sisällä. Kriteerien muutoksen hän laskee tapahtuneen Yhdysvaltain ulkoministeriön vuoden 1979 raportista, joka käsittelee valtioiden tukemaa terrorismia.³³ Tällöin roistovaltiostatuksen kriteeristö muuttui sisäisten olojen arvioinnista ulkoisen toiminnan tarkasteluksi.³⁴ Tässä on nähtävissä realistisen ja liberalistisen tradition painotusten vaihtelu yhdysvaltalaisessa politiikassa: ei voida sanoa, että politiikka olisi täysin jommankumman koulukunnan mukaista, mutta ainakin vivahde-eroja on havaittavissa.

Litwakin mukaan roistovaltiokäsitettä ei varsinkaan enää 1980-luvulla liitetty maan demokraattisuuteen. Tällöin roistovaltioiden lista olisi ollut huomattavasti pidempi. Sen sijaan Litwak tulkitsee kriteerien olleen yhteydessä kansalliseen turvallisuuteen: joukkotuhoaseiden hankinta, terrorismin käyttö valtiollisten etujen ajamiseen ja läntisille intresseille aiheutettu uhka tärkeillä alueilla, kuten Persianlahdella, johtivat roistovaltiostatukseen. Litwakin esittämän, Yhdysvalloista opportunistisen kuvan antavan tulkinnan mukaan vielä näidenkin suhteen käytettiin harkintaa niin, että esimerkiksi Syyriaa ei nimetty roistovaltioksi.³⁵ Taustalla oli Syyrian merkitys Lähi-idän rauhanprosessille. Tämä kuitenkin vain korostaa käsitteen poliittista luonnetta: se ei sellaisenaan ole absoluuttinen ja todellisuutta kuvaava, mutta juuri

³² George 1993, s. 48–49.

³³ Raportti oli osa vientivalvontalakiä (Export Administration Act), jossa esitettiin lista terrorismia rahoittavista maista. Henriksen 2001.

³⁴ Litwak 1999, s. 7.

³⁵ Litwak 1999, s. 7–8.

siksi roistovaltiokäsitteen sisältöä voidaan tulkinnan avulla venyttää, jolloin muotoutuvaan diskurssiin nojautuen uusien käsitysten legitimointi on helpompaa.

Vuonna 1985 presidentti Ronald Reagan nimesi Iranin, Libyan, Pohjois-Korean, Kuuban ja Nicaraguan "lainsuojattomiksi" (*outlaw*), koska ne hänen mukaansa rahoittivat terrorismia Yhdysvaltoja vastaan. Edelleen ulkoministeri George Shultz väitti, että monien terroritekojen sattuminen lännelle tärkeillä alueilla ei ole mikään yhteensattuma. Terrorista länttä vastaan tulikin 1980-luvun kuluessa yhä tärkeämpi lainsuojattomuutta tai roistovaltiostatusta määrittävä tekijä. Näin 1970-luvun roistovaltiot korvattiin uusilla mailla, joita ensisijaisesti olivat Muammar Qaddafin Libya ja ajatollah Ali Khomeinin Iran. Niiden "pahuus" johtui nimenomaan uhkaavasta käytöksestä Yhdysvaltoja kohtaan, ei siitä, että ne poikkesivat sisäisiltä oloiltaan länsimaisista demokratioista.³⁶ Huomionarvoista on, että Ronald Reagan ei nimenyt esimerkiksi Irakia lainsuojattomaksi vuonna 1985³⁷, jolloin Irak kävi Yhdysvaltain tukeamana sotaa Irania vastaan, vaikka maan sisäiset olot olisivat 1970-luvun kriteerien mukaan tehneet maasta lainsuojattoman.

Toinen tärkeä tekijä roistovaltioksi nimeämiselle oli joukkotuhousteiden hankinta. Se nousi Litwakin mukaan yhä enemmän esiin 1980-luvun lopulla: mailla, joilla oli mahdollisesti ydinasepyrkimyksiä, oli ainakin jossain määrin ystävällismieliset suhteet Yhdysvaltain kanssa. Tällaisia valtioita olivat Litwakin mukaan esimerkiksi Argentiina, Brasilia, Etelä-Korea ja Israel. Nyt kuitenkin alettiin huolestua ydinaseiden päätyemisestä kolmansiin maihin.³⁸ Olennaista ei siis ollut se, levisivätkö ydinaseet ylipäätään, vaan se, kenen käsiin ne leviämisen myötä joutuivat. Kun nousi esiin mahdollisuus, että Yhdysvalloille vihamieliset maat saisivat niitä käyttöönsä ja voisivat tällä tavoin uhata Yhdysvaltain strategisia etuja, ydinaseiden taivottelu alkoi saada Yhdysvalloissa huomiota.

Kuitenkaan ei voida sanoa, että roistovaltiokäsitteen ympärille olisi vielä 1980-luvulla syntynyt sellaista yhtenäistä diskurssia, että olisi mahdollista puhua varsinaisen ideologian synnystä. Yhdysvallat koki edelleen päävastustajakseen Neuvostoliiton eikä roistovaltioista varsinaisesti pyritty tekemään yhtenäistä, Yhdysvaltoja uhkaavaa ja monen maan muodostamaa liit-

³⁶ Litwak 1999, s. 53.

³⁷ Irak oli jätetty pois terrorismia tukevien valtioiden listalta jo vuonna 1982.

³⁸ Litwak 1999, s. 54.

toumaa. Tästä kertoo osaltaan jo käsitteiden moninaisuus ja muuttuvuus. Yhdysvaltalaisessa retoriikassa esiintyy sekä termejä *rogue*, *outlaw* että *pariah*³⁹, eikä niiden käyttö ollut erityisen säännöllistä.

Roistovaltioiksi luettuihin maihin liitettiin terrorismin rahoittaminen ja joukkotuhoaseiden tavoittelu, ja maat saivat tämän statuksen nimenomaan näiden kahden tekijän perusteella. Silti roistovaltioiden muodostamaa uhkaa ei esitetty tai pidetty vielä 1980-luvun lopulla ensisijaisesti joukkotuhoaseiden tai terrorismin kautta nousevana siinä mielessä, että ne itsessään muodostaisivat uudenlaisen uhkan. Sen sijaan presidentti George H.W. Bush kuvaa puheessaan toukokuussa 1989 roisto- tai luopiovaltiot (tässä tapauksessa termillä *renegade*) jonkinlaisiksi Neuvostoliiton muodostaman uhkan korvaajiksi tai jatkajiksi. Luopiovaltioilla kyllä saattoi olla joukkotuhoaseita, mutta niiden merkitys nousi nimenomaan siitä, että joukkotuhoaseiden vaarallisuuteen ja pelottavuuteen oli opittu vuosikymmenien kylmässä sodassa. Näin ollen uhkaavaa ei ollut niinkään se, millä keinoin luopiovaltiot toimivat, vaan se, että ne jatkoivat Neuvostoliiton luoman uhkan ylläpitämistä.

*"Coping with a changing Soviet Union will be a challenge of the highest order. But the security challenges we face today do not come from the East alone. The emergence of regional powers is rapidly changing the strategic landscape. In the Middle East, in south Asia, in our own hemisphere, a growing number of nations are acquiring advanced and highly destructive capabilities -- in some cases, weapons of mass destruction and the means to deliver them."*⁴⁰

Terrorismi mainitaan puheessa vain ohimennen, ja toisaalta Neuvostoliiton huomattavasti mittavamman joukkotuhoasearsenaalin kanssa oli eletty vuosikymmenet, joten aseistuksella sinänsä ei ollut erityistä pelotevaikutusta. Maailmanpoliittisen tilanteen kannalta keskeinen viesti puheessa on, että Yhdysvaltain taistelu sitä uhkaavia voimia vastaan ei ole ohi, vaikka Neuvostoliitossa on tapahtumassa muutoksia. Bushin puheesta välittyy vaikutelma, että yhden uhkan vähitellen väistyessä näköpiirissä on jo seuraava, jota vastaan kamppailua jatketaan.⁴¹

Bush ei selkeästi tee laadullista eroa näiden kahden uhkakuvan, Neuvostoliiton ja nousevien alueellisten maiden, välille. Hän puhuu ensin kommunistisen projektin epäonnistumisesta ja

³⁹ Itse asiassa yhdysvaltalaisissa akateemisissa piireissä käsite *pariah* viittasi 1970-luvun lopulla turvallisuusdilemmaansa ydinaseilla ratkaisemaan pyrkiviin kolmannen maailman maihin, joita yhdistivät länsimielisyys, eristyneisyys Neuvostoliitosta ja kolmannen maailman muista blokeista, voimakkaiden maiden niiden kansalliseksi statukselle tuoma haaste sekä sotilaallinen haavoittuvuus. Litwak 1999, s. 50–51.

⁴⁰ Bush, George H.W. 1989.

⁴¹ Ibid.

samanaikaisesta "demokratian ja vapauden kielen"⁴² leviämisestä kaikkialla maailmassa. Muuttuvan Neuvostoliiton kanssa selviäminen on Bushin mukaan edelleen keskeinen haaste, samalla kun alueellisten valtojen nousu on muuttamassa strategista maisemaa. Esimerkiksi Lähi-idässä ja Kaakkois-Aasiassa monet maat ovat hänen mukaansa hankkimassa tuhovoi-
maisia aseita ja jopa joukkotuhoaseita, mikä tekee niistä uhkaavia – juuri joukkotuhoaseet, tarkemmin sanoen ydinpelote, oli Neuvostoliitonkin keskeinen vahvuus kylmän sodan kamppailussa kahden suurvaltablokin välillä, ja siksi tällaisten aseiden hankkiminen vaikuttaa uhkaavalta.⁴³ Bush nimeää "edistyksellisten aseiden" leviämisen pysäyttämisen keskeiseksi tehtäväksi ja toteaa, että tätä monimutkaista haastetta ei ole vielä ratkaistu.⁴⁴

Edelleen Bush korostaa yhtäältä pelotteen ja toisaalta aseriisunnan merkitystä, joilla voidaan vastata näihin ongelmiin. Sen jälkeen hän siirtyy puhumaan Neuvostoliiton aseiden vähentämisestä liittäen näin nousevien alueellisten maiden asehankinnat ja Neuvostoliiton olemassa olevat asevarannot osaksi samaa ongelmakokonaisuutta, joihin vastataan samoilla keinoin. Näin ollen Bush näkee sekä uhkan laadun (valtiollinen toimija) sekä siihen kohdistettavan vaikutuksen (pelote ja aseriisunta) samankaltaisina.

Michael Klaren mukaan Yhdysvallat kyllä oli huomioinut 1980-luvulla kolmannen maailman maiden kiihtyvän asevarustelun. Tätä ei kuitenkaan pidetty uhkana, sillä vielä tuolloin kaiken alleen peittävänä uhkakuvana oli aseellinen yhteenotto Neuvostoliiton kanssa. Pikemminkin kolmannen maailman maiden roolina oli toimia pelinappulana, joita hyväksi käyttämällä saataisiin etua itäistä suurvaltaa vastaan kamppailtaessa. Niinpä Yhdysvallat useammin tuki kuin rajoitti näiden maiden sotilaallisen kapasiteetin kehittämistä.⁴⁵

Klare huomauttaa, että Pentagonin edustajat alkoivat vasta vuoden 1990 alussa pitää kolmannen maailman leviäviä ydinaseita jopa Neuvostoliittoa suurempana uhkana globaalille turvallisuudelle. Kuitenkin tuossa vaiheessa myös konventionaalinen aseistus oli uhkakuvissa mukana: kenraali Carl E. Vuono kirjoitti huhtikuussa 1990, että monella kolmannen maailman maalla on paitsi ballistisia ohjuksia ja kemiallisia aseita myös huomattava määrä panssa-

⁴² Tällaista ajattelua demokratian lopullisesta voitosta edusti kylmän sodan päättymisen aikoihin esim. amerikkalainen Francis Fukuyama. Ks. Fukuyama 1992.

⁴³ Gaddis 1997, s. 221–222.

⁴⁴ Bush, George H.W. 1989.

⁴⁵ Klare 1995, s. 17.

rivaunuja ja raskasta tykistöä.⁴⁶ Kylmän sodan kestäessä nämä huomiot jäivät kuitenkin vielä lähinnä havainnoiksi sotilaallisen kapasiteetin tasapainon muutoksista. Sitä paitsi kolmannen maailman maat olivat joko Yhdysvalloille ystävällismielisiä, kuten Argentiina, Brasilia, Egypti, Intia ja Pakistan, tai sellaisia, joiden oli vaikea kuvitella ainakaan yksittäisinä maina uhkaavan Yhdysvaltoja. Viime mainittuihin lukeutuivat muun muassa Iran, Libya, Syyria, Pohjois-Korea ja Kuwaitin hyökkäyksen jälkeen Irak. Kuitenkaan minkään maan ydinasevarannot eivät olleet lähelläkään Neuvostoliiton vastaavia eikä niillä ollut sellaisia tukikohtia, jotka olisivat mahdollistaneet toiminnan maailmanlaajuisesti. Niitä ei yhdistänyt mikään kommunismiin verrattavissa oleva ideologia, jota olisi voitu pitää vahingollisena amerikkalaisille perusarvoille.⁴⁷

Roistovaltiokäsité ei siis vakiintunut selkeästi uudenaikaiseksi uhkakuvaksi 1980-luvulla. Kenties kuvaavin esimerkki käsitteiden *outlaw* tai *rogue* käytöstä ja niiden joustavuudesta poliittisten syiden niin vaatiessa on Irakin tapaus. Irak sai siis tukea Yhdysvalloilta sodassaan Irania vastaan 1980-luvulla, jolloin sitä ei mainittu terrorismia tukevien valtioiden listalla. Hyökättyään Kuwaitiin elokuussa 1990 Irak sai kuukaudessa terrorismia rahoittavan valtion statuksen.⁴⁸

Noam Chomsky yhtyy kriittisessä teoksessaan *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs* Litwakin tulkintaan siitä, että roistovaltiokäsitteen sisältöä on tarvittaessa muokattu poliittisten tarkoituksien sanelemana. Hänen mukaansa juuri Irak korvasi Libyan ja Iranin johtavana roistovaltiona Kuwaitin hyökkäyksen jälkeen, vaikka esimerkiksi Israelin vuonna 1982 Libanoniin tekemän invaasion siviiliuhrien määrä ylitti Saddam Husseinin Irakin Kuwaitissa aikaansaamien uhrien määrän. Lisäksi se rikkoi Chomskyn mukaan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaa, joka velvoitti Israelin vetäytymään välittömästi Libanonista.⁴⁹

Analysoitaessa kylmän sodan aikaista roistovaltiodiskurssia voidaan siis tehdä kolme havaintoa. Ensinnäkin roistovaltiostatuksen lankeaminen jonkin valtion ylle on aina 1980-luvulta

⁴⁶ Klare 1995, s. 22–23.

⁴⁷ Klare 1995, s. 25.

⁴⁸ Litwak 1999, s. 55.

⁴⁹ Chomsky 2000, s. 24.

lähtien noussut tuon maan vastakkainasettelusta Yhdysvaltain kanssa. Samalla lukuisia sisäisiltä oloiltaan vastaavanlaisia maita on jäänyt roistovaltioidiskurssin ulkopuolelle. Kyse on siis siitä, että maan ulkoinen toiminta ja käyttäytyminen on koettu Yhdysvalloille uhkaavana, ei kansainvälisen lain määrittämistä epäkohdista.

Toisaalta roistovaltion käsite on ollut muuttuva ja erityisesti sen soveltaminen on ollut joustavaa. Tarpeen vaatiessa jo sinällään väljästä kriteeristöstä on tingitty, eikä roistovaltioksi määrittely ole aina ollut kovin johdonmukaista. Tämä on oikeastaan luonnollista, kun pidetään mielessä termin poliittinen luonne. Roistovaltiokäsitteen kautta on pyritty ajamaan muita tarkoituksia: roistovaltiostatukseen on haluttu liittää tiettyjä mielikuvia, joiden avulla voidaan vaikuttaa laajemmin kansainvälisten toimijoiden mielikuviin ja suhtautumiseen roistovaltioiksi miellettyihin tai esitettyihin maihin.

Kolmanneksi roistovaltiokäsitteen ympärille ei kylmän sodan kestäessä muotoutunut selkeää diskurssia, jossa tietyistä maista olisi luotu kuva Yhdysvaltoja uhkaavana yhtenäisenä voimana. Vielä 1980-luvulla suurin pelko liittyi Neuvostoliittoon ja sen kanssa käytävään sotilaalliseen yhteenottoon. Roistovaltiot olivat roistoja lähinnä siksi, että uhkasivat Yhdysvaltoja.

3.2. Roistovaltioidiskurssi George H.W. Bushin kaudella

Uuden vuosikymmenen alkaessa presidentti Bushin esittämät käsitykset maailmasta ja uhkakuvista alkavat hiljalleen muuttua. Aluksi nämä ajatukset näkyvät pienimuotoisemmissa ja epävirallisemmissa yhteyksissä. Lounastapaamisessa politiikkaa, taloutta ja muita yhteiskunnallisia asioita käsittelevässä *Commonwealth Clubissa* helmikuussa 1990 hän toteaa, että uudet uhkat saavat vähitellen sijaa 45 vuotta kestäneen idän ja lännen vastakkainasettelun jälkeen. Näihin uusimuotoisiin uhkiin Bush nimeää esimerkiksi Libyan ja Iranin harjoittaman terrorismin, ydinaseiden leviämisen ja ballististen ohjusten sekä biologisten ja kemiallisten aseiden kehittelyn. Hän toteaa, että uudet uhkat vaativat joukkoja, jotka kykenevät toimimaan kaikenlaisissa olosuhteissa. Niinpä asevoimien modernisointia on jatkettava, sillä tehtävänä on estää sekä globaali sota että rajoitetut konfliktit uusissa oloissa.⁵⁰

⁵⁰ Bush, George H.W. 1990a.

Bush siis antaa ymmärtää, että uudessa tilanteessa ne ilmiöt, joihin sotilaallisoin keinoin vastaan, eivät enää ole entisellään. Kuitenkaan hän ei suostu uskomaan, että sotilaalliset uhkat olisivat vain menneeseen aikaan kuuluvia. Samassa lounastapaamisessa hän toteaa:

*"In short, we must continue to deter both a global war and limited conflicts in new conditions. And for this reason, we doubly need to continue the modernization of our forces. I pray that it will not be my sad duty to commit American fighting men again into combat. But if I do, on my watch, the lives of American fighting men will not be shortchanged."*⁵¹

Bushin mukaan sotilaallinen kyky pitää siis säilyttää, mutta uudistettuna. Hän ilmoittaa elokuussa 1990 käsityksensä, että Neuvostoliiton hyökkäys Länsi-Eurooppaan ilman varoitusta on kauempana kuin kertaakaan koko sodanjälkeisenä aikana. Toisaalta Bush huomauttaa, että Neuvostoliitto säilyy edelleen maailmanluokan sotilasmahtina pitäessään hallussaan strategista aseistusta. Joka tapauksessa Bush pitää asevoimia uudistettaessa riittämättömänä pelkkää vahvuuden pienentämistä, vaan haluaa myös uudistaa niiden rakennetta. Asevoimienhan täytyy kyetä vastaamaan uusien vihollisten muodostamaan uhkaan, jotka eivät välttämättä ole entisenkaltaisia. Sotilaallisten uhkien luonnetta ei tarkasti yksilöidä, mutta epäsuorasti voidaan havaita, että ne mielletään yhä ensisijaisesti valtiollisiksi:

"Outside of Europe, America must possess forces able to respond to threats in whatever corner of the globe they may occur. Even in a world where democracy and freedom have made great gains, threats remain. Terrorism, hostage-taking, renegade regimes and unpredictable rulers, new sources of instability -- all require a strong and an engaged America."

*The brutal aggression launched last night against Kuwait illustrates my central thesis: Notwithstanding the alteration in the Soviet threat, the world remains a dangerous place with serious threats to important U.S. interests wholly unrelated to the earlier patterns of the U.S.-Soviet relationship. These threats, as we've seen just in the last 24 hours, can arise suddenly, unpredictably, and from unexpected quarters. -- In spite of our best efforts to control the spread of chemical and nuclear weapons and ballistic missile technologies, more nations -- more, not less -- are acquiring weapons of mass destruction and the means to deliver them. Right now, 20 countries have the capacity to produce chemical weapons. And by the year 2000, as many as 15 developing nations could have their own ballistic missiles. In the future, even conflicts we once thought of as limited or local may carry far-reaching consequences."*⁵²

Uhkista puhuttaessa esimerkiksi terrorismi on siis jo esillä. Kuitenkin Bush pitää nimenomaan Irakin hyökkäystä Kuwaitiin esimerkkinä uusien uhkien ennustamattomuudesta ja yllättävyydestä, eikä nosta esiin tapauksia muista mainitsemistaan uhkamalleista. Samoin joukkotuho-

⁵¹ Bush, George H.W. 1990a.

⁵² Bush, George H.W. 1990b.

aseiden leviäminen nähdään valtioita koskettavana ilmiönä, eikä aseiden päätymistä terroristien käsiin esitetä uhkana, kuten myöhemmin 2000-luvulla on tehty.

Syyskuussa 1990 presidentti Bush korostaa uudenlaista, kylmän sodan jälkeistä yhteisyyden ja kumppanuuden tunnetta, joka vallitsee kansojen keskuudessa ja saa aikaan sen, että Irakin aloittamia väkivaltaisuuksia ei siedetä. Samassa yhteydessä hän puhuu siitä, miten valtiot tuntevat yhteisen velvollisuuden pitää yllä vapautta ja oikeutta sekä siitä, miten voimakkaasti heikkojen oikeuksia kunnioitetaan. Bush painottaa Irakin merkitystä tulevalle maailmanjärjestykselle, ja uskoo sekä Mihail Gorbatsovin että muiden maailman johtajien ymmärtävän tämän:

"He and other leaders from Europe, the Gulf, and around the world understand that how we manage this crisis today could shape the future for generations to come."⁵³

Viittasipa Bush sanalla "me" vain Yhdysvaltoihin tai myös muihin maihin, välittyi hänen puheestaan itsetyytyväisyyden ripauksella varustettu ajatus siitä, että Yhdysvallat on ensimmäisenä käsittänyt Irakin tilanteen vakavuuden ja reagoinut siihen – luonnollisesti oikealla tavalla. Nyt muutkin ovat hiukan jälkijunassa ymmärtäneet tilanteen ja liittyneet mukaan edistämään niitä arvoja, joita Yhdysvallat on aina ajanut. Kuten Bush totesi Helsingissä muutamaa päivää aiemmin, kylmän sodan aikana luopiovaltiot turvautuivat voimaan, mutta enää se ei hänen mukaansa ole mahdollista, koska niiden kansainvälistä lakia uhmaavat toimet eivät jää suurvaltojen kiistojen varjoon.⁵⁴

Bush liittää "maailmanyhteisön" käsitteen niin 1990-luvun alussa kuin toisessa maailmansodassakin siihen osapuoleen, jossa Yhdysvallat on osallisena. Näin hän viittaa Yhdysvaltojen pyrkimykseen esiintyä länsimaiden universaaleiksi kokemien, kansainvälisen lain mukaisten arvojen edustajana, jotka toisaalta ovat kaikkien demokraattisten maiden hyväksyttävissä, mutta osaltaan määrittävät kuulumista läntiseen yhteisöön. "Maailmanyhteisö" on nyt jälleen tiivistynyt, kun Yhdysvallat on asiantuntijana osoittanut sille tarpeen, vieläpä niin, että Yhdysvallat on sen johdossa ja tietää, mitä pitää tehdä:

⁵³ Bush, George H.W. 1990c.

⁵⁴ Bush, George H.W. 1990d.

*"Never before has the world community been so united -- never, anyway, since World War II. Never since the invasion began has Iraq stood so isolated and alone. The key is collective action: sharing the responsibilities and the risks, the challenges and the costs."*⁵⁵

Bush myös iloitsee orastavasta uudesta maailmanjärjestyksestä, jota nimenomaan yhdysvaltalaiset ovat sukupolvien ajan tavoitelleet korostaen näin Yhdysvaltain voittokulkua ja sen tavoitteiden oikeellisuutta.⁵⁶

Päivää aiemmin Bush on maininnut eurooppalaisista maista erityisesti Iso-Britannian, Ranskan ja Saksan toimet yhteisen Irakin vastaisen rintaman lujittamiseksi.⁵⁷ Lokakuussa presidentti ottaa jälleen toisen maailmansodan vertailukohtaksi: hän viittaa Euroopan ja Yhdysvaltain yhteisiin ponnistuksiin akselivaltoja vastaan ja siihen, kuinka "meidän" – siis erityisesti Euroopan ja Yhdysvaltain – aseistus ja tahto ovat jälleen koetuksella Persianlahdella.⁵⁸ Mailla on siis edelleen yhteinen vihollinen, jota vastaan on noustava.

Tammikuussa 1991 presidentti Bush tuomitsee kovin sanoin Irakin sodankäyntimenetelmät: hän sanoo Irakin "kuvottaneen maailmaa Scud-ohjusten käytöllä", jotka ovat hänen mukaansa vain terrorin välineitä. Samalla hän toteaa kaiken elämän olevan kallisarvoista, samoin kuin rauhan ja vapauden periaatteiden. Bush sanoo amerikkalaisten pitävän näitä kaikkein suurimmassa arvossa antaen ymmärtää, että Yhdysvaltain toiminta on puhtaasti epäitsekkästä ja "maailmanyhteisön" eduista lähtevää.⁵⁹ Tähän samaan ajatukseen hän viittaa *State of the Union* -puheessaan, jossa hän korostaa Yhdysvaltain uhrivalmiutta yleishyödyllisten pyrkimysten johdossa:

*"We are Americans, part of something larger than ourselves. For two centuries, we've done the hard work of freedom. And tonight, we lead the world in facing down a threat to decency and humanity."*⁶⁰

Bush siis korostaa edelleen maailman muuttumista, turvallisuuden, rauhan ja vapauden merkitystä sekä Yhdysvaltain asemaa ihmisyyden voittoon johtavien toimien esitaistelijana, nyt myös laajemmalle yleisölle suunnattavassa yhteydessä. Erityisesti hän nostaa esiin muuttu-

⁵⁵ Bush, George H.W. 1990e.

⁵⁶ Bush, George H.W. 1990f.

⁵⁷ Bush, George H.W. 1990e.

⁵⁸ Bush, George H.W. 1990g.

⁵⁹ Bush, George H.W. 1991a.

⁶⁰ Bush, George H.W. 1991b.

neen Euroopan tilanteen: Eurooppa on tullut kokonaiseksi ja vapaaksi, ja tässä Bush katsoo Yhdysvaltain olleen avuksi. Näin Euroopan kohtalo tullaan sitoneeksi Yhdysvaltain toimintaan. Bush ei käsittele muita tekijöitä, jotka vaikuttivat Euroopan mullistuksiin, vaan nostaa esiin ainoastaan Yhdysvaltain merkityksen tapahtumien kululle:

*"The end of the cold war has been a victory for all humanity. A year and a half ago, in Germany, I said that our goal was a Europe whole and free. Tonight, Germany is united. Europe has become whole and free, and America's leadership was instrumental in making it possible."*⁶¹

State of the Union -puhe sisältää jo roistovaltiodiskurssia näkyväksi tekeviä piirteitä. Tähän asti on puhuttu yleisellä tasolla uusista uhkista, mutta nyt otetaan käyttöön demonisoiva pahan (*evil*) käsite. Bush selittää, että Yhdysvallat lyö epäitsekäästi pahan taistellessaan hyvän puolesta.⁶² Näin hän onnistuu luomaan "me vastaan muut" -antagonismia.⁶³ Vastassa on paha, jota vastaan on käytävä taistelemaan. Diskurssia ei vielä tehdä kovin yksilöidyksi, mutta juuri siinä onkin eräs sen vahvuuksista: jättämällä uhka hiukan epämääräiseksi ja kasvottomaksi pakotetaan varautumaan pahimman varalle ja legitimoidaan äärimmäistenkin puolustuskeinojen käyttöä.

Huhtikuussa presidentti Bush korostaa yhteistyötä eurooppalaisten kanssa: on siirrytty patoamispolitiikasta aktiivisen toiminnan politiikkaan, jonka innoittajana on rauhan ja kukoistuksen edistäminen. Bush antaa tunnustusta Euroopan maiden halulle kantaa vastuuta muuttuvassa maailman tilanteessa ja toteaa Yhdysvaltain ja Euroopan kohtalon ja intressien olleen erottamattomat halki vuosisadan. Samassa yhteydessä hän kuitenkin korostaa Yhdysvaltain tärkeimmän toimintakehyksen Euroopassa olevan edelleen Nato. Tässä suhteessa ei ole muutosta kylmän sodan aikaan. Vaikka lisääntyvää toimeliaisuutta kannustetaan, annetaan samalla ymmärtää se, että valtasuhteiden ei haluta muuttuvan. Bush toteaa, että Yhdysvaltain sitoutuminen on Euroopan turvallisuuden paras tae: tästä on epäsuorasti luettavissa, että Yhdysvallat ei välttämättä enää sitoudu entisellä tavalla turvaamaan Euroopan asemaa, mikäli Eurooppa haluaa Naton kautta tapahtuvaan yhteistyöhön muutosta.

⁶¹ Bush, George H.W. 1991b.

⁶² Ibid.

⁶³ Stuart Hall on käsitellyt "meidän ja muiden" ("the West and the Rest") muodostumista esim. teoksessa Hall 1999, s. 77–137.

*"[E]ven in the face of such welcome change, Americans will remain in Europe in support of history's most successful alliance, NATO. America's commitment is the best guarantee of a secure Europe, and a secure Europe is vital to American interests and vital to world peace. This is the essential logic of the Atlantic alliance which anchors America in Europe."*⁶⁴

Helmikuussa 1991 Bush antaa jälleen viitteitä siitä, mitä muuttuva maailma merkitsee uhkakuvien kannalta:

*Today, our cold war concern about a large-scale nuclear exchange -- thank God it is more remote than at any point in the postwar era. At the same time, the number of nations acquiring the capability to build and deliver missiles of mass destruction -- chemical, even nuclear weapons -- is on the increase. In many cases, these missiles will be superior to Scuds, smaller, capable of flying farther and faster -- in short, more difficult targets. Between now and the year 2000, in spite of our best efforts to control proliferation, additional nations may acquire this deadly technology. And as we've been taught by Saddam Hussein, all it takes is one renegade regime, one ruler without regard for human decency, one brutal dictator who willfully targets innocent civilians.*⁶⁵

Kylmän sodan aikainen ydinsodan uhka on siis mennyttä, mutta samalla joukkotuhoaseiden, mukaan lukien ydinaseiden, leviämisen muodostama uhka esitetään todellisena. Aseet ovat vaarallisia nimenomaan "luopiovaltioiden" käsissä, joista tähän mennessä nimeltä on mainittu lähinnä Irak. Kuitenkin Bush viittaa mahdollisuuteen, että samankaltaisia, yhteen kategoriaan luokiteltavia maita on olemassa muitakin.⁶⁶ Roistovaltioiden kategoria, joka uhkaa maailmanyhteisöä, alkaa siis hahmottua. Irak nostetaan esimerkiksi siitä, mitä "luopiovaltiot" saavat aikaan ja millaisia keinoja ne käyttävät. Näitä muuttuvia uhkakuvia korostaa myös presidentin suitsuttama Patriot-ohjusjärjestelmä. Bush toteaa sen olleen keskeinen apu operaatio *Desert Stormin* onnistumisen kannalta. Hän siis näkee keskeiseksi varautumisen yllättäviinkin iskuihin, joita toteutetaan esimerkiksi Scud-ohjuksin – mainiten jälleen, että Scudeilla ei ole sotilaallista arvoa, vaan niiden tarkoitus on ainoastaan tuhota kaupunkeja ja hävittää väestöä. Vastapuoli ei siis oikeastaan enää käy sotaa, vaan sen muodostama uhka kohdistuu Bushin mukaan siviiliyhteiskuntaan. Vastustajien käyttämän tuhovoiman takia uhkaan on kuitenkin vastattava aseellisen voiman käytöllä.

Merkillepantavaa Bushin presidenttikauden loppuajan puheissa on yhteisen vastuun korostaminen suhteessa uusien uhkien hallintaan. Joukkotuhoaseiden uhkan lisäksi esiin nostetaan

⁶⁴ Bush, George H.W. 1991c.

⁶⁵ Bush, George H.W. 1991d.

⁶⁶ Bush, George H.W. 1991e.

jälleen terrorismi ja sitä rahoittavat valtiot. Tässä yhteydessä Bush viittaa epäsuorasti myös voimakeinojen käyttöön:

"[W]e must deal resolutely with these renegade regimes, if necessary, by sanctions or stronger measures, to compel them to observe international standards of behavior. We will not be blind to the dangers we still face. Terrorists and their state sponsors must know there will be serious consequences if they violate international law."⁶⁷

Varsin suorasanaisesti Bush viittaa terrorismiin uhkana kesällä 1992. Hän toteaa, että kylmän sodan päättymisestä huolimatta vahvaa pelotetta tarvitaan edelleen. Sotilaalliseen tutkimukseen ja kehitykseen pitää investoida maailmanlaajuisten epävakauksien, terroristien ja luopiovaltioiden aiheuttaman uhkan takia.⁶⁸ Bush yhdistää terrorismin ja valtiolliset toimijat käyttämällä muun muassa käsitettä "terroristihallinnot" (*terrorist regimes*), jotka ovat nousseet "kommunistisen neuvostokarhun" tilalle.⁶⁹ Tällä epämääräisellä termillä⁷⁰ "terroristihallinto" hän pyrkii luomaan käsitystä sellaisesta epäoikeutetusta, väkivaltaisesta pyrkimyksestä vaikuttaa kansainvälisen järjestelmän toimijoihin, johon tulee vastata voimakeinoin: neuvostouhka on hävinnyt, mutta tilalla on jotain muuta. Käsitteellä "terroristihallinto" voidaan saada aikaan mielikuva yhtäältä tavoitteitaan voimakkain, "terroristisin" keinoin ajavasta valtiosta ja toisaalta maasta, jolla on yhteyksiä varsinaisiin ei-valtiollisiin toimijoihin.

George H.W. Bushin presidenttikaudella aletaan siis vähitellen esittää uusia käsityksiä siitä, mitä ovat sotilaalliset uhkat ja mihin ilmiöihin vastataan sotilaallisen voiman käytöllä. Kylmän sodan aikana keskeinen uhkakuva oli toisen suurvaltablokin massa-armeijan hyökkäys Keski-Euroopassa. Nyt, muuttuvassa maailmassa, "maailmanyhteisö" käyttää asevoimia rauhan, vapauden ja turvallisuuden häiritsijöitä vastaan. Nämä ovat kuitenkin enimmäkseen valtiollisia toimijoita, ja uudet viholliskuvat ovatkin siinä mielessä osittaista jatkumoa kylmän sodan aikaisille käsityksille. Roistovaltiodiskurssilla luodaan silti pohjaa käsitysten muutokselle: enää ei ole selkeää ja yhtenäistä ideologiaa vastassa, vaan vihollinen uhkaa läntisessä maailmassa universaaliin, luovuttamattomaan asemaan nousseita arvoja. Jos Neuvostoliiton kanssa voitiinkin harrastaa rinnakkaineloa, uusi vihollinen on siinä mielessä ehdottomampi, että se uhkaa läntistä elämäntapaa kokonaisvaltaisemmin ja syvällisemmin. Bushilla on siis

⁶⁷ Bush, George H.W. 1992a.

⁶⁸ Bush, George H.W. 1992b, Bush, George H.W. 1992c.

⁶⁹ Bush, George H.W. 1992d.

⁷⁰ Yleensä terrorismi määritellään ei-valtiolliseksi toiminnaksi. Ks. esim. Archer 2004 ja Pillar 2001, s. 12–14.

havaittavissa tietynlainen yhteistyödiskurssi. Hän korostaa jatkuvasti "maailmanyhteisön" toimintaa uusien uhkien hallitsemisessa. Kuitenkin Bushin hallinto rajoitti toimintansa valtioiden välisiin konflikteihin ja tässä mielessä käsitykset Yhdysvaltain roolista maailmassa olivat rajoittuneempia kuin myöhemmin.⁷¹

3.3. Roistovaltiodiskurssi Bill Clintonin kaudella

Bill Clintonin aloitettua presidenttinä roistovaltiodiskurssin suuri linja ei merkittävästi muuttunut. Kuten edeltäjänsä George H.W. Bush, myös Clinton puhui joukkotuhoaseiden aiheuttamasta uhkasta ja tarpeesta reagoida siihen kaikkien rauhaa rakastavien maiden yhteistyöllä:

*"[W]e do know that the threats we face are fundamentally different from those of the recent past. The end of the bipolar superpower cold war leaves us with unfamiliar threats, not the absence of danger. -- A particularly troubling new element in the world you face, however, is the proliferation around the globe of weapons of mass destruction and the means for their delivery. Today, ambitious and violent regimes seek to acquire arsenals of nuclear, biological, and chemical warfare. -- And meeting these new threats will require a new approach and a new determination shared by all peace-loving nations to oppose the spread of these dread weapons."*⁷²

Clinton jatkoi heti alusta alkaen Bushin kauden lopulla mukaan tulleita terrorismiviittauksia osana uudenlaisia sotilaallisia uhkia: hän syytti Saddam Husseinin syyllistyneen terrorismiin (jälleen terrorismi poikkeaa tavanomaisesta merkityksestään) ja sen vuoksi Yhdysvallat ampui risteilyohjuksella Irakin tiedustelupalvelun päämajaa.⁷³ Väljästi määritelty terrorismi voi siis pakottaa sotilaallisen voiman käyttöön, ei ainoastaan perinteisiin siviiliviranomaisten toimiin. Clintonin mukaan terrorismia tukevat valtiot, jotka ovat vapauden vihollisia, ovat samalla todellisia uhkia. Hän kuitenkin vakuuttaa, että ne kokevat takaiskuja: näin on hänen mukaansa käynyt esimerkiksi iskussa World Trade Centeriin vuonna 1993 ja presidentti George H.W. Bushin salamurhayrityksessä.⁷⁴

Clinton ottaakin käyttöön uuden termin, "takaiskuvaltio" (*backlash state*), jolla viittaa erityisesti Iraniin. Näiden valtioiden tuntomerkeksi Clinton nimeää ainoastaan terrorismin rahoittamisen.⁷⁵ Clinton puhuu TV-yhtiöiden haastatteluissa myös roistovaltioista (*rogue state*), joi-

⁷¹ Haley 2001, s. 54.

⁷² Clinton 1993a, s. 781–782.

⁷³ Clinton 1993b, s. 938–939.

⁷⁴ Clinton 1993c, s. 2195–2196.

⁷⁵ Clinton 1994a, s. 806.

den kanssa Pohjois-Korea on kenties tekemisissä myymällä ydinaseiden valmistamiseen tarvittavaa materiaalia. Näitä valtioita ei kuitenkaan eritellä tarkemmin. Clinton ei suoraan puhu Pohjois-Koreasta roistovaltiona, sillä ongelma sen suhteen on nimenomaan ydinaseohjelma. Roistovaltiot puolestaan määrittyvät näissä haastatteluissa terrorismin tukemisen kautta.⁷⁶

Tammikuussa 1994 Clinton puhuu transatlanttisesta yhteistyöstä eurooppalaisille nuorille ja korostaa myös amerikkalaisten yhteenkuuluvuutta Euroopan unionin kanssa:

"I have come here at this time because I believe that it is time for us together to revitalize our partnership and to define a new security at a time of historic change. It is a new day for our transatlantic partnership. – My administration supports European union and Europe's development of stronger institutions of common purpose and common action."⁷⁷

Hänen mukaansa Yhdysvallat ja Eurooppa ovat esimerkiksi johtaneet maailman uuteen GATT-sopimukseen, joka takaa miljoonia työpaikkoja. Bushin tapaan Clinton painottaa Naton merkitystä uuden vuosikymmenen turvallisuusjärjestelyjen koordinoinnissa:

"NATO can also help to meet Europe's new security challenges by doing more to counter the proliferation of weapons of mass destruction. I tell you, frankly, it is one of our most difficult and challenging tasks."⁷⁸

Clinton nimeää Euroopan uudeksi turvallisuushaasteeksi joukkotuhoaseiden leviämisen erityisesti Iraniin ja Libyaan, jotka saavat tällä perusteella jälleen roistovaltiostatuksen.⁷⁹ Joulukuussa 1995 hän toteaa, että Yhdysvaltojen ja Euroopan suhde on entistä enemmän muuttumassa puheista käytäntöön.⁸⁰ Näihin lausuntoihin sisältyy siis kaksi viestiä: yhtäältä Eurooppaa kohtaavat uudenlaiset uhkat, jotka ovat samanlaisia Yhdysvaltain kokemien uhkien kanssa, toisaalta näihin uhkiin voidaan vastata jo olemassa olevien organisaatioiden, ennen muuta Naton avulla. Yhdysvalloilla ja Euroopalla esitetään siis olevan yhteinen kohtalo muuttuvassakin maailmassa, johon on mahdollista vaikuttaa transatlanttisen sotilasliiton avulla. Tämän käsityksen ei haluta muuttuvan.

Elokuussa 1994 presidentti Clinton leimaa Irakin ja Iranin Lähi-idän rauhan pahimmiksi esteiksi. Kumpikin yhdistetään terrorismiin ja joukkotuhoaseisiin. Clinton vetoaa kaikkiin Yh-

⁷⁶ Clinton 1994b, s. 1031–1033; Clinton 1994c, s. 1034–1035.

⁷⁷ Clinton 1994d, s. 8–9.

⁷⁸ Clinton 1994d, s. 11.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Clinton 1995a, s. 1837.

dysvaltain liittolaisiin: *"We call upon all our allies to recognize the true nature of Iranian intentions and to help us convince Tehran that we will not tolerate rogue behavior."*⁸¹ Ikiaikainen taistelu vapauden ja tyrannian välillä onkin Clintonin mukaan keskeisin kylmän sodan jälkeisen ajan haaste. Hän vertaa tilannetta fasismin ja kommunismin aikanaan muodostamaan uhkaan.⁸² Samalla Clintonin puheessa joukkotuhooajat ja terroristit saavat yhä myyttisempiä sävyjä:

*"But above all now, I ask you to imagine the dangers that our children and grandchildren, even after the cold war is over, still can face if we do not do everything we can to reduce the threat of nuclear arms, to curb the terrible chemical and biological weapons spreading around the world, to counter the terrorists and criminals who would put these weapons into the service of evil."*⁸³

Näin Clinton vetoaa vastuuseen, joka velvoittaa nykyistä sukupolvea tarttumaan toimeen pahutta vastaan. Jälleen kerran kehoitetaan pysymään valppaana huolimatta kylmän sodan päätymisestä: vaara ei edelleenkään ole ohi. Clintonin vertauksissa roistovaltioiden aseistautumisen estäminen yhdistyy osaltaan valtiollisen mahdin ylläpitämiseen:

*"There is no single policy, no silver bullet, that will prevent or reverse the spread of weapons of mass destruction. But we have no more important task. Arms control makes us not only safer, it makes us stronger. It is a source of strength. It is one of the most effective insurance policies we can write for the future of our children."*⁸⁴

Tätä lausuntoa voidaan pitää lähes sotilaallisena vertauksena. Siinä ei näy liberalistinen yhteistyöperinne, vaan voimanlähteen avulla on tarkoitus lyödä vastustaja. Vaikka asevalvonta sinällään ei vaadi voimankäyttöä, on Clintonin asenteesta nähtävissä, että vastapuoli ei ole mikään ystävällismielinen kumppani, vaan lähes vihollisen asemassa oleva uhka, jonka vuoksi Yhdysvaltain on syytä olla voimakas.

Huhtikuussa 1995 sodankäyntiin liittyvät vertaukset jatkuvat. Clinton käyttää terrorismin edistäjistä ilmaisua "rauhan viholliset", joihin kuuluu niin ääriryhmiä, kuten Hamas ja Hizbollah, kuin jo lähes perinteisiä roistovaltioitakin, Iran, Irak ja Libya nimeltä mainiten. Samassa yhteydessä presidentti Clinton ilmoittaa myös valtuuttaneensa armeijan käyttämään sen eri-

⁸¹ Clinton 1994e, s. 1498.

⁸² Clinton 1995b, s. 284.

⁸³ Clinton 1995b, s. 286.

⁸⁴ Ibid.

koisosuamista joukkotuhoaseisiin liittyvissä välikohtauksissa kotimaassa.⁸⁵ Myöhemmin Clinton toteaa roistovaltioiden patoamisen olevan osa laajempaa tavoitetta, jo mainittujen "rauhan vihollisten" vastustamista. Hän sanoo uskovansa kaikilla läntisillä mailla olevan ensisijaisena tavoitteena Iranin muodostaman uhkan ehkäisy.⁸⁶ Silti yksimielisyys Euroopan maiden kanssa suhteesta roistovaltioihin ei ole täydellinen. Clinton itsekin toteaa haluavansa eristää roistovaltiot, kun taas eurooppalaiset pitävät parempana vaihtoehtona jonkinlaisen keskusteluyhteyden säilyttämistä. Tähän asiointilaan Clinton ei ole tyytyväinen, vaan sanoo aikovansa jatkaa roistovaltioiden eristämisen kannalla.⁸⁷

Yksi presidentti Clintonin selväsanaisimmista viesteistä on kesäkuulta 1995:

"Today, to be sure, we face no Hitler, no Stalin, but we do have enemies, enemies who share their contempt for human life and human dignity and the rule of law, enemies who put lethal technology to lethal use, who seek personal gains in age-old conflicts and new divisions. Our generation's enemies are the terrorists and their outlaw nation sponsors... -- Their actions reveal the age-old lack of conscience, scruples, and morality which have characterized the forces of destruction throughout history."⁸⁸

Clintonin kauden loppua kohden hänen roistovaltiokategoriansa muuttuu. Iran jää pois listalta, eikä siitä enää vuoden 1998 jälkeen puhuta. Saddam Husseinin Irak mainitaan kaikkein selvimpänä esimerkkinä uhkasta, josta maailma ei ole vielä kukaan vapaa. Aiemmin Iranin uhkasta puhuttiin paljon, mutta nyt Saddamın joukkotuhoaseohjelma saa Clintonilta suuren huomion:

"A military operation cannot destroy all the weapons of mass destruction capacity. But it can and will leave him significantly worse off than he is now in terms of the ability to threaten the world with these weapons or to attack his neighbors."⁸⁹

Sotilaallisen voiman käyttöä ei siis suljeta pois. Tämä antaa Clintonin mukaan viestille tyrannin asemaa tavoittelevalle ja terroristille, että kansainvälisellä yhteisöllä on viisaus, tahto ja keinot suojella rauhaa ja turvallisuutta uudella aikakaudella.⁹⁰

Iranin vastaisen painostuksen lientymisen yhtenä tekijänä voidaan nähdä kemiallisia aseita koskevan sopimuksen (*The Chemical Weapons Convention*) allekirjoittaminen. Tässä voidaan

⁸⁵ Clinton 1995c, s. 615–616.

⁸⁶ Clinton 1995d, s. 650.

⁸⁷ Clinton 1996a, s. 441.

⁸⁸ Clinton 1995e, s. 948.

⁸⁹ Clinton 1998, s. 234.

⁹⁰ Clinton 1998, s. 234–235.

nähdä Yhdysvaltain halu painottaa sitä, mikä sen mielestä on kaikkein olennaisin sotilaallinen uhka 1990-luvun lopun maailmassa: joukkotuhoaseet ja niiden joutuminen väriin käsiin. Poistamalla Iran pahimman painostuksen alta saatiin korostettua nimenomaan niitä elementtejä, joita pidettiin tai jotka haluttiin esittää pahimpina.

Vuonna 1999 presidentti Clinton nostaa jo muut kuin varsinaiset roistovaltiot potentiaalisimmiksi uhkiksi. Hän sanoo uskovansa, että maailmassa on vielä roistovaltioita, jotka tavoittelevat niin kemiallisia, biologisia kuin ydinaseitakin. Kuitenkin hän sanoo myös, että "kaikkien kansallisvaltioiden viholliset", joiksi hän lukee terroristiryhmät, järjestäytyneet rikolliset ja huumeiden salakuljettajat, tulevat yhä enemmän saamaan käsiinsä voimakkaita joukkotuhoaseita.⁹¹ Marraskuussa hän sanoo asian varsin suoraan:

*"I believe that the biggest problems to our security in the 21st century and to this whole modern form of governance will probably come not from rogue states or from people with competing views of the world in governments, but from the enemies of the nation-state, from terrorists and drugrunners and organized criminals."*⁹²

Uhkia ei tässä kohtaa yksilöidä nimenomaan sotilaalliseksi, mutta toisaalta edellisenä vuonna Clinton antoi ymmärtää, että asevoiman käyttökin on mahdollista Saddam Husseinin joukkotuhoaseuhkan eliminoimiseksi.

Keväällä 2000 roistovaltioiden muodostama uhka näyttäytyy epämääräisemmässä valossa Clintonin puheissa. Hän puhuu "valtioista, jotka eivät ole kansainvälisten asevalvonta- ja nonproliferaatioregiimien piirissä", käyttämättä varsinaisesti käsitettä roistovaltio.⁹³ Samoihin aikoihin roistovaltiot kyllä esitetään jälleen yhtenä uhkana terroristien ohella.⁹⁴

Voidaan siis sanoa, että viimeistään Clintonin kaudella roistovaltioiden kaltaisista toimijoista oli tullut keskeinen uhka, jolla oli sekä sotilaallinen että ei-sotilaallinen ulottuvuutensa. Kauden alkupuolella joukkotuhoaseet määrittivät kaikkein selkeimmin roistovaltiodiskurssia. Vähitellen myös terrorismi alkaa olla osa sotilaallista uhkaa, mutta sen merkitys on vaihteleva ja epäselväkin. Usein terrorismi yhdistetään valtioihin, mutta toisaalta jo varsin varhaisessa vai-

⁹¹ Clinton 1999a, s. 1733.

⁹² Clinton 1999b, s. 2130.

⁹³ Clinton 2000a, s. 1054.

⁹⁴ Clinton 2000b, s. 1035–1037.

heessa se nimetään suoraksi uhkaksi⁹⁵. Välillä valtioiden toimet sinänsä ovat terrorismia, välillä valtiot taas vain tukevat sitä. Aina ei ole myöskään selvää, halutaanko terrorismi nähdä sotilaallisena uhkana vai ei. Terrorismia koskeva puhe oli siis Clintonilla varsin moninaista, ja on vaikeaa arvioida, kuinka tarkoitushakuista tällainen epämääräisyys lopulta oli. Kuitenkin se on tarjonnut mahdollisuuden vähitellen muokata olemassa olevaa diskurssia.

Huomattavaa Clintonin kaudella on, että hänen diskurssinsa on varsin selkeää jatkoa George H.W. Bushin kaudella aloitetulle kylmän sodan päättymistä seuranneelle diskurssille. Uhkakuvat määrittyvät entistä selkeämmin roistovaltioiden taholta tuleviksi, vaikkakin aivan kauden lopulla tämän kategorian määrittelyssä esiintyy horjuvuutta. Jatkuvuuden ohella on havaittavissa eräänlainen diskurssin jatkuva, joskin hidas muutos. Bush määritteli roistovaltiot aluksi varsin suoraan Neuvostoliiton muodostaman uhkan jatkajaksi. Sitten roistovaltioista alkoi tulla jonkinlaisia myyttisen pahuuden edustajia, joita vastaan "maailmanyhteisön" piti nousta. Tässä vaiheessa roistovaltioita määrittivät niiden pyrkimykset saada joukkotuhoaseita ja vähitellen myös terrorismin tukeminen.

Clintonin kaudella sotilaalliseksi uhkaksi joukkotuhoaseiden tavoittelun ja terrorismin rahoittamisen rinnalle nousi jossain määrin selkeämmin itse terrorismi. Kuten mainittua, tämä retoriikka oli kuitenkin vaihtelevaa, eikä aina ole selvää, miten terrorismin rooli kulloinkin nähdään. Michael Klare esittää, että ainakaan viisi useimmin mainittua "roistovaltiota" – Pohjois-Korea, Irak, Iran, Libya ja Syyria – eivät sellaisenaan tarjonneet riittävän voimakasta vihollisuutta, ja sen vuoksi uhkan muodostajien joukkoa piti laajentaa.⁹⁶ Klare tarkoittaa ennen kaikkea muita kolmannen maailman valtioita, mutta samasta ilmiöstä saattoi olla kyse Clintonin kauden lopulla, kun esiin alkoi nousta ajatus ei-valtiollisesta sotilaallisesta uhkasta eli terrorismista. Tuolloin ei enää määritely uudestaan yksinomaan sitä, keitä uudet uhkat olivat, vaan myös se, millaisia ne olivat. Vaikka tämä muutos ei vielä yksiselitteisenä näyttäytykään, Yhdysvalloilla oli myös käytännöllisiä pyrkimyksiä osoittaa, keitä se piti uusina uhkina ja minkälaisia ne olivat laadultaan. Tästä esimerkkinä on jo toukokuussa 1996 Yhdysvaltain pyrkimys rakentaa ohjuspuolustusjärjestelmä, joka voisi olla käytössä vuoteen 2003 mennessä.

⁹⁵ Clinton 1995f, s. 307.

⁹⁶ Klare 1995, s. 132.

Tällöin se Clintonin mukaan olisi valmis ennen kuin roistovaltioiden muodostama uhka olisi akuutti.⁹⁷ Järjestelmän kerrottiin olevan suunnattu nimenomaan roistovaltioita vastaan.⁹⁸

Clintonkin pitää tärkeänä yhteistyötä Euroopan kanssa ja myös kertoo sen, mutta esimerkiksi George H.W. Bushin "maailmanyhteisön" käsitettä Clinton käyttää enemmänkin toteavasti kuin vetoavasti:

*"The challenges facing the UN and the world community are daunting. To meet such challenges, the world community's response must be quicker, more targeted, and better coordinated than ever before."*⁹⁹

Tässä esimerkissä "maailmanyhteisöä" ei tarvitse enää luoda, vaan se on olemassa: kyseessä on tärkeä asia, mutta se on jo osittain vakiintunut, eikä sen olemassaoloa tarvitse todistaa. Clintonin kaudella kylmän sodan päättymiseen saadaankin etäisyyttä, ja alkaa vähitellen näyttää siltä, että Eurooppa ja Yhdysvallat eivät dramaattisesti etäänny toisistaan.

Silti Clinton puhuu muuttuvasta maailmasta vielä kautensa loppupuolella. Sopivissa tilaisuuksissa hän esittää edelleen käsityksiään Yhdysvaltain ja Euroopan yhteisistä intresseistä. Vuonna 1999 Clinton muun muassa vetoaa "toissijaisten" asioiden (esimerkiksi ruoan tuotantoon ja myymiseen liittyvät kiistat) unohtamiseksi, jotta keskinäisriippuvaisessa maailmassa yhteistyö voisi jatkua.¹⁰⁰ Vaikuttaakin siltä, että hän ei enää niinkään näe tarvetta aktiiviselle turvallisuusyhteisön perusteiden uusintamiselle kuin sen ylläpitämiselle.

3.4. Roistovaltiodiskurssi George W. Bushin kaudella

George W. Bushin presidenttikaudella pidetään helposti käännekohtana syyskuun 11. päivän terrori-iskuja. Ennen tuota päivämäärää Bushin roistovaltiodiskurssi jatkaa Bill Clintonin aloittamalla linjalla todeten "roistokansakuntien" muodostaman uhan pakottavan investoimaan tutkimukseen ja kehitykseen:

⁹⁷ Clinton 1996b, s. 790.

⁹⁸ Clinton 1999c, s. 276.

⁹⁹ Clinton 2000c, s. 1770.

¹⁰⁰ Clinton 1999b, s. 2130.

"[W]e are committed to defending America and our allies against ballistic missile attacks, against weapons of mass destruction held by rogue leaders in rogue nations that hate America, hate our values, and hate what we stand for."¹⁰¹

Myös Bush ilmaisee jo maaliskuussa käsityksensä siitä, että vapaudella on yhä vihollisia. Ne tulevat hänen mukaansa esimerkiksi roistokansakunnista, terrorismista ja ohjuksista.¹⁰² Tässä tiivistyykin vuoden 2001 alkupuolen keskeinen viesti: ohjustentorjuntajärjestelmä tarvitaan, jotta roistovaltioiden tuoma uhka voidaan torjua. Kuitenkaan ohjusjärjestelmän tarve ei rajoitu yksinomaan roistovaltiouhkkaan:

"Our Nation also needs a clear strategy to confront the threats of the 21st century, threats that are more widespread and less certain. They range from terrorists who threaten with bombs to tyrants in rogue nations intent upon developing weapons of mass destruction. To protect our own people, our allies, and friends, we must develop and we must deploy effective missile defenses. And as we transform our military, we can discard cold war relics and reduce our own nuclear forces to reflect today's needs."¹⁰³

Sotilaallisia toimia vaativina uhkina pidetään siis sekä roistovaltioita että terrorismia, ja näitä vastaan nähdään tarvittavan ohjuspuolustusjärjestelmä. Jos Bill Clintonin kaudella terrorismin uhkaavuuden laatu oli epäselvä ja vaihteleva, on se ainakin Bushin kauden alussa yhä enemmän sotilaallinen.

Bushin presidenttikausi muistetaan ennen kaikkea vuonna 11.9.2001 tehdyistä terrori-iskuista New Yorkiin ja Washingtoniin. Pian niiden jälkeen Bush julisti terrorismin vastaisen sodan, joka jo nimellään kertoi terrori-iskujen järkyttäneen yhdysvaltalaisen yhteiskunnan perustuksia.¹⁰⁴ Terrorismi otti paikkansa suurimpana kansallisen turvallisuuden uhkana, ja Bush julisti tätä sotaa käytävän kaikilla rintamilla, jolloin rintamalinjat näyttävät erilaisilta kuin aiemmissa sodissa. Siitä huolimatta tilanteen selvittämisessä nähdään heti tarvittavan sotilaallista voimaa: puheessaan kansakunnalle heti terrori-iskujen tekopäivänä Bush pyrkii rauhoittamaan kansaa toteamalla, että maan armeija on voimakas ja se on valmiina.¹⁰⁵ Konkreettisena osoituksena sotilaallisen voiman merkityksestä uudenlaisen sodan voittamisessa Bush ilmoittaa

¹⁰¹ Bush, George W. 2001a, s. 1049.

¹⁰² Bush, George W. 2001b, s. 190; Bush, George W. 2001c, s. 972.

¹⁰³ Bush, George W. 2001d, s. 145.

¹⁰⁴ Ajatusta siitä, että yhdysvaltalaiset arvot ja instituutiot ovat ylivertaisia muihin verrattuna ja että Yhdysvalloilla on sen vuoksi erityinen kohtalo kansakuntien joukossa, on kutsuttu amerikkalaiseksi ekseptionalismiksi. Terrori-iskut osuivat yhdysvaltalaisen yhteiskunnan ytimeen, koska ne osoittivat, että maailman paraskaan valtio ei ole turvassa. Esim. Malone, David M. & Foong Khong, Yuen 2003.

¹⁰⁵ Bush, George W. 2001e, s. 1099.

vetäytyvänsä vuoden 1972 ABM-sopimuksesta (*Anti-Ballistic Missile Treaty*), koska se estää kehittämästä tapoja, jolla voidaan suojella kansaa tulevaisuuden terroristeilta ja roistovaltioiden ohjusiskuilta.¹⁰⁶

Vuoden 2001 terrori-iskujen suurin merkitys olikin siinä, että entistä selkeämmäksi ja jopa aiemmat, roistovaltioihin liittyneet uhkat itseensä sulauttavaksi uhkakuvaksi nousi terrorismi. Tämä ei sinänsä ollut mikään vallankumouksellinen muutos: kuten on käynyt ilmi, jo 1990-luvulla terrorismi oli osittain esitetty sotilaallisena uhkana. Niinpä myöskään käsitykset sotilaallisten uhkakuvien erilaisuudesta ennen ja jälkeen syyskuun 11. päivän terrori-iskujen eivät ole kaikilta osin perusteltuja. 1990-luvun perua oleva diskurssi oli kuitenkin helpottamassa terrorismin vastaisen sodan käsitteen esittämistä ja legitimoimista (sikäli kuin sitä on tapahtunut) niin yhdysvaltalaisien kuin muidenkin länsimaalaisten keskuudessa. Roistovaltiot ja terrorismi olivat yhdysvaltalaisessa diskurssissa usein toisilleen sisäkkäisiä käsitteitä niin, että roistovaltiot yhtäältä olivat itse terroristeja ja toisaalta rahoittivat sekä muutoin tukivat varsinaisia ei-valtiollisia terroristeja.

Roistovaltiodiskurssi siis jatkoi olemassaoloaan niin, että se yhdistyi yhä enemmän terrorismiin ja sitä vastaan käytävään sotaan. Tätä korostaa esimerkiksi siirtyminen puhumaan paljolti terroristivaltioista roistovaltioiden sijaan.¹⁰⁷ Aiempi käsitteiden merkityssisällön joustavuus takasi sen, että uudenlainen terrorismin korostaminen sotilaallisena uhkana ei merkinnyt liian suurta muutosta suhteessa aiempaan diskurssiin, vaan jatkuvuus säilyi tarpeellisilta osin. Hyvä esimerkki käsitteiden liukuvuudesta on Bushin puhe helmikuussa 2002, jolloin hän oli juuri nimennyt Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean pahan akseliksi. Nyt hän tarkentaa, että tuohon akseliin kuuluvat paitsi terroristivaltiot (synonyyminä roistovaltioille) myös terroristiliittolaiset: *"Terrorist states and terrorist allies are an axis of evil, seeking weapons of mass destruction."*¹⁰⁸ Näillä ilmaisuilla saadaan roistovaltiot, terrorismi ylipäätään ja valtioiden rahoitus terrorismille kietoutumaan yhdeksi vyyhdeksi, joka uhkaa amerikkalaista elämänmuotoa ja Yhdysvaltain kansallista turvallisuutta.

¹⁰⁶ Bush, George W. 2001f, s. 1510.

¹⁰⁷ Erästö 2006, s. 176.

¹⁰⁸ Bush, George W. 2002b.

Syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen näkyy Bushin pyrkimys yhdistää johtamansa liittouman suojiin muita valtioita. Hän toteaa joulukuussa, että suuri enemmistö maista on nyt moraalisen ja ideologisen jakolinjan samalla puolella. Bushin mukaan vanhat kilpailuasetelmat ovat monelta osin purkautuneet tässä uudessa tilanteessa.¹⁰⁹ Tämäkään ei sinällään ole mikään uusi piirre yhdysvaltalaisessa roistovaltiodiskurssissa: jo vanhempi Bush korosti Yhdysvaltain ja muiden maiden, erityisesti Euroopan, yhteisiä ponnistuksia taistelussa pahaa vastaan. Nyt George W. Bush antaa ymmärtää uhkan olevan suorastaan väistämätön ilman toimia:

*"We face an enemy of ruthless ambition, unconstrained by law or morality. The terrorists despise other religions and have defiled their own. And they are determined to expand the scale and scope of their murder. The terror that targeted New York and Washington could next strike any center of civilization. Against such an enemy, there is no immunity, and there can be no neutrality."*¹¹⁰

Näillä sanoilla Bush suorastaan pakottaa kansainvälisen yhteisön muita länsimaisia jäseniä puolelleen. Lähes lentäväksi lauseeksi on muodostunut Bushin toteamus siitä, miten terrorismin vastaisessa taistelussa ollaan joko Yhdysvaltain puolella tai sitä vastaan.¹¹¹

Joka tapauksessa Bush näkee muuttuvien uhkien vuoksi tärkeänä jatkaa sotilaallisten uudistusten toteuttamista. Hän toteaa Afganistanin kaksi kuukautta jatkuneen operaation esimerkkinä siitä, miten sodankäynnin sääntöjä muutetaan. Reaaliaikainen tiedustelu, paikalliset liittolaiset, erikoisjoukot ja ilmavoimat ovat hänen mukaansa niitä elementtejä, joita tarvitaan tulevaisuudessa uudenlaisen vihollisen lyömisessä.¹¹² Bush viittaa jo antamaansa sotilaalliseen apuun Filippiineillä ja Georgiassa, jonka tarkoituksena oli auttaa estämään terroristien toimintamahdollisuuksia.¹¹³

Sotilaallisen strategian muutos näkyy vuoden 2002 kansallisen turvallisuuden strategiassa (*National Security Strategy*). Siinä todetaan, että yksittäisten toimijoiden verkosto voi tuoda suurta kaaosta yhden panssarivaunun hintaa vähemmillä kustannuksilla. Uhkaa vastaan tulee varautua aiempaa moninaisemmilla keinoilla:

¹⁰⁹ Bush, George W. 2001g, s. 1501.

¹¹⁰ Bush, George W. 2002c.

¹¹¹ Esim. Bush, George W. 2001h.

¹¹² Bush, George W. 2001i, s. 1502.

¹¹³ Bush, George W. 2002d.

*"To defeat this threat we must make use of every tool in our arsenal—military power, better homeland defenses, law enforcement, intelligence, and vigorous efforts to cut off terrorist financing. The war against terrorists of global reach is a global enterprise of uncertain duration."*¹¹⁴

On siis jo selvää, että asevoimat ovat käyttökelpoinen instrumentti terrorismia vastaan. Asiakirjan mukaan terroristit ovat organisoituneet läpäisemään avoimia yhteiskuntia ja kääntämään modernin teknologian voiman yhdysvaltalaisia vastaan. Kaikkein suurin uhka kansakunnalle koituukin radikalismiin ja teknologian yhdistelmästä. Näiden kahden tekijän kohtaamista pyritään estämään jo ennalta: strategian mukaan Amerikka toimii näitä uhkia vastaan ennen kuin ne ovat täysin edes muotoutuneet.¹¹⁵

Edelleen keskeistä on yhtenäisyyden korostaminen terrorismin edessä. Asiakirjassa todetaan, että maailman suurvallat ovat samalla puolella ja Yhdysvallat toimii näiden yhteisten intressien pohjalta edistääkseen globaalia turvallisuutta. Samalla muistutetaan siitä, että sellaisten maiden, jotka nauttivat ja ovat riippuvaisia kansainvälisestä vapaudesta, täytyy aktiivisesti taistella terrorismia vastaan ja auttaa ehkäisemään joukkotuhoaseiden leviämistä. Silti Yhdysvallat lupaa sitoutua niin Yhdistyneisiin kansakuntiin, Maailman kauppajärjestöön kuin Naatoonkin.¹¹⁶

Kansallisen turvallisuuden strategiassa painottuu terrorismi, mutta todetaan silti, että uhka tulee pikemminkin hajoavista valtioista kuin valloituksen pyrkivistä. Vanha ajatus terrorismin ja roistovaltioiden yhteydestä ei siis ole täysin kadonnut, sillä roistovaltiot ja niiden toimet mainitaan jopa erikseen¹¹⁷. Kuitenkin asiakirjassa todetaan selvästi, että vihollinen ei ole yksittäinen poliittinen järjestelmä, henkilö, uskonto tai ideologia, vaan jotain muuta: *"The enemy is terrorism – premeditated, politically motivated violence perpetrated against innocents."*¹¹⁸ Uhkalla on siis kahdet kasvot: yhtäältä kyse on terrorismista ylipäätään, mutta toisaalta nimenomaan roistovaltioiden toimien estämiselle annetaan edelleen painoarvoa.

¹¹⁴ The National Security Strategy of the United States of America (2002), introduction.

¹¹⁵ NSS 2002, introduction. Bushin on esitetty pyrkineen laajentamaan ennaltaehkäisevyyden käsitettä tässä strategiassa niin, että olisi legitiimiä torjua uhkia jo ennen niiden syntymistä. Ks. O'Hanlon & Rice & Steinberg 2002.

¹¹⁶ NSS 2002, introduction.

¹¹⁷ NSS 2002, s. 13.

¹¹⁸ NSS 2002, s. 5.

Strategiaan sisältyy ennaltaehkäisevyyden ajatus siinä mielessä, että Yhdysvalloilla sanotaan olevan itsepuolustukseen kuuluva oikeus toimia ennaltaehkäisevästi¹¹⁹, myös yksin, mikäli se katsoo maansa turvallisuuden sitä vaativan.¹²⁰ Silti Naton merkitys on esillä korostuneesti. Asiakirja toteaa syyskuun 11. päivän iskujen olleen hyökkäys myös Natoa vastaan. Niinpä on pidettävä huolta siitä, että kyky työskennellä ja taistella yhdessä säilyy myös silloin, kun tehdään tarpeellisia toimia joukkojen uudistamiseksi ja modernisoimiseksi.¹²¹

Tammikuussa 2002 presidentti Bush nimesi pahan akseliin Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean. Sen jälkeen hänen roistovaltiodiskurssissaan päähuomion saa Irak. Esimerkiksi marraskuussa Bush toteaa maailman yhdistyneen nimenomaan Irakin muodostaman ainutlaatuisen ja kiireellisen uhkan vuoksi.¹²² Irakiin viitataan erityisesti sen oletetun joukkotuhoaseohjelman vuoksi, joka yhdistyy laajempaan terrorismin vastaiseen sotaan:

"Iraq has aggressively pursued weapons of mass destruction, even while inspectors were inside the country. -- Americans recognize what is at stake. In fighting a war on terror, we are determined to oppose every source of catastrophic harm that threatens our country, our friends, and our allies. We are actively pursuing dangerous terror networks across the world. And we oppose a uniquely dangerous regime -- a regime that has harbored terrorists and can supply terrorists with weapons of mass destruction; a regime that has built such terrible weapons and has used them to kill thousands; a brutal regime with a history of both reckless ambition and reckless miscalculation."¹²³

Bushin retoriikassa terrorismin vastaisen sodan yhtenä ilmenemismuotona näyttäytyy siis roistovaltioiden pysäyttäminen niiden joukkotuhoasehankkeissa: pyrkimykset vastustaa joukkotuhoaseiden leviämistä eivät ole mitenkään uusia, mutta nyt joukkotuhoaseet liittyvät aiempaa selkeämmin terrorismiin sen yleisemmässä merkityksessä. Näin roistovaltiodiskurssi palasi osittain aiemmalle linjalle, kun joukkotuhoaseuhka Irakissa nousi näkyvästi esiin. Kuitenkaan näiden muutosten ei voi sanoa olleen mitenkään tarkkarajaisia tai selkeitä: terrorismi laajemmin ottaen nousi todennäköisesti esiin sen takia, että vuoden 2001 terrori-iskut tehtiin ilman joukkotuhoaseita. Tämä ei silti tarkoittanut sitä, että joukkotuhoaseet olisivat poistuneet määrittämstä roistovaltiostatusta. Vuonna 2003 Bush tiivistää asian:

¹¹⁹ Tässä kohtaa käytetään kuitenkin sanaa *preemptive*, joka tarkoittaa jo olemassa olevan uhkan vaikutusten torjumista ennalta, eikä sanaa *preventive*, jolla viitataan uhkan syntymisen estämiseen.

¹²⁰ NSS 2002, s. 6.

¹²¹ NSS 2002, s. 25.

¹²² Bush, George W. 2002e.

¹²³ Esim. Bush, George W. 2002f; Bush, George W. 2002g.

"Today, the gravest danger in the war on terror, the gravest danger facing America and the world, is outlaw regimes that seek and possess nuclear, chemical, and biological weapons. These regimes could use such weapons for blackmail, terror, and mass murder."¹²⁴

Huolimatta Irakin saamasta huomiosta sotilaalliset uhkat ovat edelleen myös ei-valtiollisia: vuoden 2003 *State of the Union* -puheessa Bush toteaa esimerkiksi al-Qaidan jäseniä saadun kiinni ja soluja tuhotun useissa Länsi-Euroopan kaupungeissa. Samassa yhteydessä hän muistuttaa jälleen kerran, että kyse on sodasta, joka kuitenkin tullaan voittamaan:

"There are days when our fellow citizens do not hear news about the war on terror. There's never a day when I do not learn of another threat, or receive reports of operations in progress, or give an order in this global war against a scattered network of killers. The war goes on, and we are winning.

To date, we've arrested or otherwise dealt with many key commanders of al Qaeda. They include a man who directed logistics and funding for the September the 11th attacks."¹²⁵

Vuoden 2006 kansallisen turvallisuuden strategiassa näkyy osittainen terminologian monipuolistuminen. Roistovaltioiden rinnalla on alettu entistä enemmän puhua tyrannioista. Varsinaisesti niitä ei voi pitää synonyymeina, sillä tyranniaa ei määritellä pelkästään joukkotuhoaseiden tai terrorismin rahoittamisen kautta, vaan niiden todetaan olevan brutaalisuuden, köyhyyden, epävakauden, korruption ja kärsimyksen yhdistelmä.¹²⁶

Roistovaltioidiskurssikaan ei poistu: samassa asiakirjassa puhutaan edelleen roistovaltioista, ja tähän kategoriaan yhdistetään esimerkiksi Iran ja Syyria, joiden sanotaan tukevan terrorismia ja joista Iranilla sanotaan olevan myös epäilyttävä ydinohjelma. Toisaalla näistäkin maista puhutaan kuitenkin tyrannimaisina hallintojärjestelminä.¹²⁷ Jo vuonna 2005 presidentti Bush totesi, että tulevaisuuden suhteen voi olla luottavainen, koska "tyrannian pimeydellä ei ole mahdollisuuksia vapauden valaisevan voiman edessä". Tämä kuitenkin vaatisi kovaa taistelua.¹²⁸ Turvallisuusstrategiassa todetaan:

"To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, the United States will, if necessary, act preemptively in exercising our inherent right of self-defense. The United States will not re-

¹²⁴ Bush, George W. 2003.

¹²⁵ Bush, George W. 2003.

¹²⁶ The National Security Strategy of the United States of America (2006), s. 3.

¹²⁷ NSS 2006, s. 3, 9, 12 ja 20.

¹²⁸ Bush, George W. 2005a, s. 1150.

*sort to force in all cases to preempt emerging threats. Our preference is that nonmilitary actions succeed.*¹²⁹

Tässä näkyy strategian lähtökohta. Sotilaallisiin keinoihin ei tarvitse siirtyä, jos tavoitteet saavutetaan muutoin, mutta asevoimien käyttöä ei mitenkään selitellä: todettaessa, että voima-keinoja ei käytetä *kaikissa* tapauksissa annetaan samalla ymmärtää, että *oletusarvoisesti* sotilaallista voimaa joudutaan käyttämään.

Tyrannioista siis puhutaan yleisemmällä tasolla, mutta tämä ei merkitse sitä, että roistovaltio käsitteenä olisi kuollut. Pikemminkin voidaan nähdä, että sen "muutospääoma" eli kyky vaikuttaa vallitsevien käsitysten muuttamiseen alkaa heikentyä: sitä on käytetty useita vuosia, ja roistovaltioiksi perinteisesti miellettyistä maista Irakin tilanne on muuttunut merkittävästi 2000-luvun alkuun verrattuna ja Libya on vähitellen integroitunut lännen tunnustamaan kansainväliseen järjestelmään. Niinpä roistovaltiouhkan voidaan nähdä osittain (ei kuitenkaan missään nimessä täysin) irtautuvan terrorismista ja sen määrittämisestä sotilaalliseksi uhkaksi Bushin toisen presidenttikauden aikana. Sitä ei esimerkiksi turvallisuusstrategiassa käytetä kuin mainintoina, ja terrorismista puhutaan ensisijaisesti ja enemmän ilman viittauksia roistovaltioihin, vaikkakaan syytökset terrorismin valtiollisesta rahoittamisesta eivät katoa Bushin puheesta.¹³⁰

Huomionarvoista Bushin ensimmäisen kauden roistovaltiodiskurssissa on, että se edustaa sisällöllisesti jatkumoa aiempien presidenttien diskursseille, kuitenkin muuntuen vähitellen vuosien saatossa. Painotuseroja on sikäli, että Bushilla terrorismi nousee entistä merkittäväm-pään rooliin. Kun aiemmin sotilaalliseksi uhkaksi määriteltiin roistovaltiot, joiden yhteydessä puhuttiin terrorismista, niin nyt – varsinkin toisella kaudella – on entistä selkeämmin uhkaku-vana terrorismi, johon roistovaltiot liittyvät yhtenä elementtinä, joskin niistäkin päähuomion vie Irak.

¹²⁹ NSS 2006, s. 18.

¹³⁰ Esim. Bush, George W. 2005b, s. 1704–1712; Bush, George W. 2006, s. 216–223; Bush, George W. 2007, s. 665–670 ja Bush, George W. 2005c, s. 1145–1146.

Bushin esittämä termi ”pahan akseli” nosti myös roistovaltiokäsitteen suuren huomion kohteeksi. Kuitenkin Bushin roistovaltiodiskurssissa on paljon samoja piirteitä kuin aiemmilla presidenteillä, mutta syyskuun 11. päivän jälkeinen mediahuomio vuodesta 2001 nosti sen näkyvämpään ja korostuneempaan asemaan. Roistovaltiodiskurssin nojalla aloitettiin myös kaksi sotilaallista operaatiota Afganistanissa ja Irakissa, ja näin ollen diskurssi sai käytännöllisemmän ulottuvuuden.

3.5. Roistovaltiodiskurssin kehittyminen lyhyesti

George H.W. Bushin lausunnoista voidaan huomata, että hän on vakuuttunut uhkakuvien vaihtumisesta ja myös muuttumisesta kylmän sodan jälkeen. Kuitenkaan muutoksen suunta ei ole täysin selvä: Bush aavistelee terrorismin ja varsinkin joukkotuhoaseiden merkityksen lisääntymistä, mutta pitää esimerkkinä sotilaallisesta uhkasta Irakin hyökkäystä Kuwaitiin. Sodankäynti ja aseellisen voiman käyttö on siis edelleen pääosin valtiollisen tason kysymys. Epävarmuus vaatii myös läntisen yhteisön lujittamista, ja sen vuoksi "maailmanyhteisöstä" puhutaan varsin usein. Kansallisen turvallisuuden strategia vuodelta 1991 kiteyttää nämä ajatukset ja epätietoisuuden tulevasta:

"This new era offers great hope, but this hope must be tempered by the even greater uncertainty we face. Almost immediately new crises and instabilities came upon us. The Gulf War was a forceful reminder that there are still autonomous sources of turbulence in the world. In the Soviet Union, while we have seen a healthy retrenchment in foreign policy, we also see a continuing internal crisis, with a danger of violence overhanging the hopes for internal reform. We face new challenges not only to our security, but to our ways of thinking about security. --

In the realm of military strategy, we confront dangers more ambiguous than those we previously faced. What type and distribution of forces are needed to combat not a particular, poised enemy but the nascent threats of power vacuums and regional instabilities? How do we reduce our conventional capabilities in ways that ensure we could rebuild them faster than an enemy could build a devastating new threat against us? How does the proliferation of advanced weaponry affect our traditional problem of deterrence? How should we think about these new military challenges and what capabilities and forces should we develop to secure ourselves against them?"¹³¹

Bushin presidenttikaudella roistovaltiokategoria alkoi vähitellen hahmottua. Kuitenkin roistovaltioita luonnehtiviin ominaisuuksiin viitataan epäsuorasti: näihin tekijöihin voidaan lukea ennen muuta joukkotuhoaseiden tavoittelu ja terrorismin tukeminen.

¹³¹ National Security Strategy of the United States (1991), part I.

Bill Clintonin kaudella uhkakuvaksi alkavat selkeämmin nousta tietyt roistovaltioiden kategoriaan luokiteltavat maat, joita yhdistää näkyvimmin epäily joukkotuhoaseiden tavoittelusta. Uhkakuva muuttuu siis tarkkarajaisemmaksi, mutta keinot siihen vastaamiseksi eivät ole yksiselitteisiä. Clintonin puheessa on nähtävillä yhtäältä sotilaallisten keinojen mahdollisuus, mutta kuitenkin vuoden 1996 kansallisen turvallisuuden strategia ei mitenkään erityisesti korosta niitä, vaan toteaa:

*"We will continue to pursue a combination of diplomatic, economic and defense efforts, including arms control agreements, to reduce the danger of nuclear, chemical, biological and conventional conflict and to promote stability."*¹³²

Toisaalta samassa asiakirjassa joukkotuhoaseiden vastustaminen liitetään asevoimien tehtäviin.¹³³ Kauden lopulla Clintonin puheissa näkyy myös viittauksia uhkakuvien irtautumisesta valtiollisesta kontekstista kohti epämääräisempiä "kansakunnan vihollisia". Samalla läntisten maiden yhteistyön jatkumiseen suhtaudutaan jossain määrin luottavaisemmin kuin välittömästi kylmän sodan päättymisen jälkeen:

*"The central security challenge of the past half century -- the threat of communist expansion -- is gone. The dangers we face today are more diverse. Ethnic conflict is spreading and rogue states pose a serious danger to regional stability in many corners of the globe. The proliferation of weapons of mass destruction represents a major challenge to our security. — — — The community of democratic nations is growing, enhancing the prospects for political stability, peaceful conflict resolution and greater dignity and hope for the people of the world."*¹³⁴

Uhkakuvien muutoksesta huolimatta varsinkin terrorismin merkitys jäi vakiintumattomaksi. Joka tapauksessa sen uhkaavuus tunnistetaan ja aika ajoin terrorismi vaikuttaa sotilaallisia toimia vaativalta tekijältä: *"From time to time, we might also find it necessary to strike terrorists at their bases abroad or to attack assets valued by the governments that support them."*¹³⁵ Voidaankin arvioida, että Bill Clintonin kaudella alkoi vähitellen muodostua pohjaa käsitykselle ei-valtiollisten vihollisten olemassaolosta. Varsinaisesti tämä ajatus kuitenkin lujittui vasta George W. Bushin kaudella, jolloin vuoden 2001 terrori-iskut antoivat asiasta konkreettisen esimerkin.

¹³² A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1996), part II.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1996), preface.

¹³⁵ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1996), part II.

George W. Bushin presidenttikaudella terrorismi nousi keskeisimmäksi uhkatekijäksi. Tähän sisältyivät niin roistovaltiot kuin joukkotuhoaseiden leviäminenkin. Näiden kolmen elementin keskinäiset suhteet muuttuivat siis siten, että terrorismi sai hallitsevimman roolin. Vuoden 2006 kansallisen turvallisuuden strategia alkaa:

"My Fellow Americans, America is at war. This is a wartime national security strategy required by the grave challenge we face – the rise of terrorism fueled by an aggressive ideology of hatred and murder, fully revealed to the American people on September 11, 2001. This strategy reflects our most solemn obligation: to protect the security of the American people".¹³⁶

Terrorismi nähdään varsin selkeästi, joskaan ei yksinomaan, ilmiönä, johon oikea vastaus on sotilaallisen voiman käyttö:

"From the beginning, the War on Terror has been both a battle of arms and a battle of ideas – a fight against the terrorists and against their murderous ideology. In the short run, the fight involves using military force and other instruments of national power to kill or capture the terrorists, deny them safe haven or control of any nation; prevent them from gaining access to WMD; and cut off their sources of support. In the long run, winning the war on terror means winning the battle of ideas, for it is ideas that can turn the disenchanted into murderers willing to kill innocent victims."¹³⁷

Näin on mahdollista sanoa, että 1990- ja 2000-luvuilla on tapahtunut muutos, jossa sotilaalliset uhkat ovat ainakin osittain muuttuneet epäkonventionaaliksi ja ei-valtiollisiksi. Muutos on ollut hidaskäyttö eikä se ole edennyt suoraviivaisesti, kuten Bill Clintonin kauden puheista voidaan nähdä. Kuitenkin nuoremman Bushin kauden turvallisuusstrategioissa terrorismi kuvataan huomattavasti selkeämmin sotilaallisia toimia vaativaksi uhkaksi kuin hänen isänsä presidenttikaudella 15 vuotta aiemmin. Diskurssin muutoksiin on vaikeaa vetää selkeitä rajoja, eivätkä tiukat luokittelut välttämättä tee sille oikeutta, mutta nämä rajoitukset mielessä pitäen roistovaltiodiskurssia voidaan havainnollistaa alla olevalla taulukolla.

¹³⁶ NSS 2006, introduction.

¹³⁷ NSS 2006, s. 9.

	<i>George H.W. Bush</i>	<i>Bill Clinton</i>	<i>George W. Bush</i>
Uhkakuva	Uudet uhkat (esim. terrorismi, ”luopiovaltiot”, joukkotuhouaseiden leviäminen)	Joukkotuhouaseiden leviämisen yleensä, ”roistovaltiot”, (terrorismi)	Terrorismi, ”terroristivaltiot”, joukkotuhouaseiden leviäminen
Roistovaltiota määrittävät tekijät	Kategoria hahmottumassa: joukkotuhouaseiden tavoittelu, terrorismin tukeminen	Joukkotuhouaseiden tavoittelu, terrorismin tukeminen	Terrorismin tukeminen, joukkotuhouaseiden tavoittelu
Uhkan luonne	Pääosin valtiollinen (esimerkkinä Irak)	Sekä valtiollisia että ei-valtiollisia uhkia	Suuri ei-valtiollinen uhka (terrorismi), lisäksi valtiollisia uhkia (erityisesti Irak)
Keinot uhkaan vastaamiseen	”Maailmanyhteisön” kollektiiviset toimet	Moninaiset: toiminta olemassa olevien organisaatioiden puitteissa, asevalvonta, (aseellinen voima)	Terrorismin vastainen sota

Huomattavaa tässä on se, että painotuseroista huolimatta roistovaltiostatuksen kriteerejä ovat hallinneet joukkotuhouaset ja terrorismin tukeminen. Sen sijaan käsitykset uhkan luonteesta ja siihen vastaamisesta ovat vähitellen muuttuneet: varsinkin George W. Bushin kaudella uhkakuvana on ollut ei-valtiollinen uhka, terrorismi, jonka legitimizeetti sotilaallista voimaa vaativana vastustajana voidaan osaltaan nähdä perustuvan roistovaltiokäsitteen sisältöön, johon on kuulunut yhtenä tekijänä terrorismi. Terrorismia voi olla vaikeaa mieltää asevoimille sopivaksi viholliseksi, mutta sen yhdistäminen roistovaltioihin saa vastakkainasettelun näyttämään luonnollisemmalta.

4. Läntiset uhkakuvat 1990- ja 2000-luvulla

4.1. Kehitys Natossa kylmän sodan päättymisen jälkeen

Toukokuun 1989 Pohjois-Atlantin neuvoston kokouksesta annettu julkilausuma käsittelee maailman ja liittouman tilaa kylmän sodan päättymisen kynnyksellä. Muutoksen merkkejä on jo ilmassa: Neuvostoliitossa todetaan alkaneen sekä ulkopoliittikkaan että sisäisiin oloihin liittyvät uudistukset, samoin Itä-Euroopan maissa on merkkejä poliittisen pluralismin noususta. Näiden muutosten loppuun saattamisen varmistaminen on julkilausuman keskeinen viesti. Tämä tehtävä vaatii neuvoston mukaan yhtäältä riittävää sotilaallista voimaa ja toisaalta poliittista solidaarisuutta, joiden avulla päästään rakentamaan dialogiin ja edelleen luomaan kestävää, rauhanomaista järjestystä Eurooppaan. Asiakirjassa todetaan:

*"We want to overcome the painful division of Europe, which we have never accepted. We want to move beyond the post-war period. Based on today's momentum of increased co-operation and tomorrow's common challenges, we seek to shape a new political order of peace in Europe."*¹³⁸

Pitkän aikavälin tavoitteiksi määritellään muun muassa sotilaallisen aggression saattaminen sellaiseksi elementiksi, johon yksikään hallitus ei rationaalisesti toimiessaan harkitse ryhtyvänään tai jota kukaan ei edes kuvittele pystyvänään toteuttamaan menestyksellisesti. Asevoimien tehtävänä nähdään yksiselitteisenä ja selkeänä:

*"...by doing so to lay the foundations for a world where military forces exist solely to preserve the independence and territorial integrity of their countries..."*¹³⁹

Keskeinen maailmaa jakava ja määrittävä tekijä on edelleen itää ja länttä erottava blokkiraja, eikä sotilaalliselle strategialle nähdä lähitulevaisuudessa vaihtoehtoja Varsovan liiton positivistisestä kehityksestä huolimatta. Sekä konventionaalisilla että ydinaseilla on edelleen roolinsa liittouman pyrkimyksissä estää sota. Samalla korostetaan Pohjois-Amerikan ja Euroopan yhteisiä intressejä. Euroopan turvallisuus nähdään molempien keskeiseksi tavoitteeksi, joskin

¹³⁸ Nato 1989.

¹³⁹ Ibid.

edistyvän Euroopan integraation uskotaan voivan vahvistaa eurooppalaisten osuutta yhteisissä puolustusjärjestelyissä.¹⁴⁰

Keskeistä vuosikymmenen lopun tilanteessa nähdään siis olevan idän ja lännen vastakainasettelun lopettaminen. Julkilausuman lopussa kuvataan vain muutamalla kappaleella globaaleja haasteita. Esimerkiksi turvallisuudesta todetaan ylimalkaisesti yhdellä virkkeellä: *"Our security is to be seen in a context broader than the protection from war alone"*. Erikseen mainitaan alueellisten konfliktien vaarallisuus ja pitkäaikaisuus, mutta tässäkin yhteydessä tuodaan esiin toive yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa näiden kysymysten ratkaisemiseksi diplomaattikeinoin. Lisäksi todetaan yleisellä tasolla, että uusia turvallisuusuhkia, jotka aiheutuvat modernin sotilasteknologian leviämisestä, tullaan rajoittamaan. Maailman ei siis uskota muuttuvan valtiollisten järjestelyjen suhteen, vaan käsityksenä tulevaisuudesta on pikemminkin kahden liiton syventyvä yhteistyö. Niinpä muut turvallisuuteen liittyvät haasteet kuvataan hyvin lyhyesti: asiakirja antaa ymmärtää, että kun Varsovan liiton taholta tulevat uhkat on voitettu, muut kysymykset hoituvat ikään kuin itsestään. Asevoiman käytöstä puhutaan selkeimmin valtiollisena instrumenttina: sotilaallisen teknologian leviämistä käsiteltäessä ei esimerkiksi tarkenneta, koskeeko tämä mainittuja alueellisia konflikteja vai puhtaasti ei-valtiollisia toimijoita.¹⁴¹

Lontoossa heinäkuussa 1990 annettu julistus jatkoi maailman tilanteen muutoksen käsittelyä. Tuolloin ehdotettiin Varsovan liiton maille yhteistä julkilausumaa, jossa todettaisiin, että liittoumat eivät enää ole toistensa vastustajia. Näin ollen se vihollinen, jonka muodostaman uhan vuoksi Nato aikanaan perustettiin, on muuttumassa yhteistyökumppaniksi. Lontoon julistuksesta näkyikin toisaalta tyytyväisyys edellisten vuosien kehitykseen – ovathan Naton edustamat arvot valtaamassa myös Varsovan liiton maat – mutta samalla heijastuu epätietoisuus siitä, mikä on liittouman tehtävä tulevaisuudessa. Uudessa tilanteessa ei ole enää selkeää ja yhtenäistä uhkaa, joka yhdistäisi Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa. Koska sotilaallista vihollista ei löydy, joudutaan hakemaan omaa roolia lähes puolustelemaan sävyyn:

¹⁴⁰ Nato 1989.

¹⁴¹ Ibid.

"We reaffirm that security and stability do not lie solely in the military dimension, and we intend to enhance the political component of our Alliance..."¹⁴²

Kylmän sodan aikaisia elementtejä pidetään edelleen mukana. Euroopan ja Pohjois-Amerikan yhteys näkyy Lontoon julistuksessa, ja asiakirjan mukaan nimenomaan Yhdysvaltain ydinaseet Euroopassa sitovat Pohjois-Amerikan kohtalon Euroopan demokratioihin. Kuitenkin todetaan, että Euroopan muuttuessa myös puolustusajattelua on syvällisesti uusittava. Tarkemmin ei määritellä, mitä tämä tarkoittaa. Epävarmuutta omasta roolista ja tarvetta perustella omaa olemassaoloa korostaa toteamus, jossa Naton painotetaan olevan muutoksen agentti vielä enemmän kuin yhteisen puolustuksen ylläpitäjä. Muutoksen nähdään sisältävän entistä yhtenäisemmän mantereen rakentamisen muun muassa demokratiaa ja yksilön oikeuksia tukemalla. Yhteinen puolustus on siis edelleen agendalla, mutta jo ikään kuin toissijaisessa roolissa, eikä julistuksessa määritellä, kenen hyökkäystä vastaan sillä suojaudutaan. Sen sijaan todetaan ylimalkaisesti, että tulevaisuudesta ei kukaan voi olla varma.¹⁴³ Vuosikymmenen vaihduttua Nato on siis tilanteessa, jossa se on suorittanut tehtävänsä eli suojannut länsiblokin Varsovan liiton uhkalta, mutta on samalla hyvää vauhtia tekemässä itseään tarpeettomaksi, kun sotilaallista vihollista ei löydy. Niinpä on etsittävä uusia tehtäviä.

Tulevaisuuteen liittyvä hämmennys on varsin selkeästi nähtävissä vuoden 1991 strategisessa konseptissa. Siinä kuvataan turvallisuushaasteita ja -riskejä todeten, että ne ovat luonteeltaan hyvin erilaisia verrattuna vielä edellisen vuosikymmenen uhkiin.

"The threat of a simultaneous, full-scale attack on all of NATO's European fronts has effectively been removed and thus no longer provides the focus for Allied strategy."¹⁴⁴

Konseptissa tunnustetaan suoraan, että uusia uhkia on vaikeaa ennustaa ja arvioida: niistä todetaan, että ne ovat monikasvoisia ja voivat uhata monesta suunnasta. Niiden arvioidaan nousevan poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten, etnisten ja alueellisten kiistojen seurauksena ja aiheuttavan esimerkiksi heijastevaikutuksia Naton alueelle.¹⁴⁵

Tässä vaiheessa käsityksiin uhkista alkaa vaikuttaa Persianlahden sota. Konsepti ei suuresti korosta esimerkiksi joukkotuhoaseiden uhkaa, mutta nostaa ne ja ballistiset ohjukset Persian-

¹⁴² Nato 1990.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Nato 1991a.

¹⁴⁵ Ibid.

lahdella kuitenkin selkeästi esiin yhtenä liittouman turvallisuuteen vaikuttavana tekijänä. On siis havaittavissa jonkinlaista yhtenevyyttä presidentti Bushin kanssa, joka puhuu jo tuossa vaiheessa luopiovaltioista ja korostaa maailmanyhteisön keskinäisen solidaarisuuden merkitystä näitä uhkia vastaan taisteltaessa. Naton konseptissa on kuitenkin korostuneesti esillä sotilaallisen toiminnan puolustuksellinen luonne oman alueen turvaamiseksi – tavoitteenahan on edelleen kestävä rauhanomainen järjestys Euroopassa – eivätkä joukkotuhoaseet ole niinkään sotilaallinen uhka: konseptin mukaan aseellisiin hyökkäyksiin vastataan edelleen Washingtonin sopimuksen artiklojen 5 ja 6 perusteella, mutta samassa yhteydessä todetaan, että turvallisuusintresseihin voivat vaikuttaa myös laajemmin ymmärretyt riskit, kuten joukkotuhoaseiden leviäminen sekä terrorismi- ja sabotaasitoimet. Näiden yhteydessä todetaan sovellettavan neljättä artiklaa, jonka mukaan sopimusosapuolet neuvottelevat keskenään, mikäli yhtenäisyyden, itsenäisyyden tai turvallisuuden katsotaan olevan uhattuna. Edelleen muistutetaan Neuvostoliiton sotilaallisen kapasiteetin määrästä ja todetaan sen olevan merkittävin tekijä ylläpidettäessä strategista tasapainoa Euroopassa. Ei voida siis sanoa, että yhdysvaltalaiset käsitykset uhkista olisivat kovin näkyvästi vaikuttaneet Naton piirissä esiintyviin uhkakuviin, vaikka ne ovatkin murroksessa. Koko Naton toiminnan fokus on vielä suuntautunut Eurooppaan. Turvallisuuspolitiikan sanotaan perustuvan dialogiin, yhteistyöhön ja kollektiiviseen puolustukseen, ja kahden ensimmäisen yhteydessä vastakkaisena osapuolena nähdään nimenomaan entinen itäblokin alue. Kollektiivisesta puolustuksesta puhuttaessa pitäydytään edelleen yleisellä tasolla, nimeämättä ketään varsinaiseksi uhkaksi.¹⁴⁶

Kuitenkin Nato on uuden vuosikymmenen alussa muuttumassa. Sen taustalla vaikuttavat murroksessa olevat käsitykset siitä, miten sotilaallista voimaa tulee käyttää. Rooman julistuksessa vuodelta 1991 mainitaan, että Naton konventionaaliset voimat tulevat supistumaan, parantamaan liikkuvuuttaan ja varautumaan myös kriisinhallintaan. Nämä muutokset nähdään perustehtävää eli Euroopan turvaamista palvelevina, mutta yhtenäistä käsitystä siitä, millaisia uudet uhkat ovat ja miten niihin vastataan, ei ole vielä muotoutunut. Selvää on vain se, että uusia tehtäviä pitää löytää kylmän sodan jälkeisessä maailmassa.

"In an environment of uncertainty and unpredictable challenges, our Alliance, which provides the essential transatlantic link as demonstrated by the significant presence of North American

¹⁴⁶ Nato 1991a.

forces in Europe, retains its enduring value. – – – Our military forces will adjust to their new tasks, becoming smaller and more flexible. Thus, our conventional forces will be substantially reduced as will, in many cases, their readiness. They will also be given increased mobility to enable them to react to a wide range of contingencies, and will be organised for flexible build-up, when necessary, for crisis management as well as defence."¹⁴⁷

Joukkotuhoaseiden leviäminen nähdään paljolti diplomaattisena kysymyksenä ja keinot uhkan hallitsemiseksi ovat sen mukaisia. Rooman julistus toteaa yleisesti, että Nato tukee toimia, joilla tartutaan proliferaation tuomiin ongelmiin ja lisätään luottamusta.¹⁴⁸ Leimallista on myös se, että uhkien nähdään tulevan pääosin alueilta, jotka ennen kuuluivat Varsovan liittoon. Sen ja Naton ulkopuolisia alueita ei juuri julkilausumissa mainita: niiden ei nähdä samalla tavalla kuuluvan Naton toiminnalliseen viitekehykseen kuin aiemman vastakkainasettelun osapuolten.

Vuonna 1994 käynnistyi Naton rauhankumppanuusohjelma *Partnership for Peace (PfP)*. Sen sisällössä voidaan nähdä ilmentyvän käsitys siitä, kuinka epävakautta aiheuttavat tekijät edelleen tulevat entisen Varsovan liiton alueelta. Pohjois-Atlantin neuvoston julkilausumassa todetaan esimerkiksi, että Nato on sitoutunut lisäämään turvallisuutta ja vakautta, ja siksi haluaa vahvistaa siteitä idässä oleviin demokraattisiin valtioihin.¹⁴⁹ Toisin sanoen rauhankumppanuusohjelmassa voidaan nähdä ainakin osittain olevan kyse Natossa vaikuttavasta halusta varmistaa, että entisen itäblokin maat eivät uudestaan nouse uhkaksi. Tavoite on siis pohjimmiltaan sama kuin kylmän sodan aikana, mutta menetelmä ikään kuin peilikuva. Tällainen itään keskittyvä rauhankumppanuusohjelman toiminta-alue on tietyllä tapaa luonteva Natolle, olihan koko kylmän sodan ajan sen vihollinen nimenomaan sillä suunnalla. Historia vaikuttaa käsityksiin vihollisista, eikä muutos tapahdu muutamassa vuodessa.

Vähitellen nähdään kuitenkin joukkotuhoaseiden leviämisen aiheuttavan huolta myös Natolle.

*"We have decided to intensify and expand NATO's political and defence efforts against proliferation, taking into account the work already underway in other international fora and institutions."*¹⁵⁰

¹⁴⁷ Nato 1991b.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Nato 1994a.

¹⁵⁰ Ibid.

Silti pääpaino Brysselissä annetussa julkilausumassa on edelleen asevalvonta- ja aseriisuntoimissa. Huomionarvoista on se, että myös terrorismi nostetaan maininnan tasolla esiin. Siihen varautuminen on kuitenkin ylimalkaista:

*"[Acts of international terrorism] are a threat to the conduct of normal international relations. In accordance with our national legislation, we stress the need for the most effective cooperation possible to prevent and suppress this scourge."*¹⁵¹

Samoin viittaukseksi jää huomio Lähi-idän tilanteen vaikutuksesta Natoon.¹⁵² Olennaisimpänä tekijänä Euroopan turvallisuuden kannalta nähdään siis kehitys entisen Varsovan liiton alueella vielä pitkälti uudella vuosikymmenellä.

Vuoden 1994 kuluessa alkaa silti näkyä muutos käsityksissä uhkista. Kesäkuussa Turkissa pidetyssä Pohjois-Atlantin neuvoston ministeritason kokouksessa laaditussa lehdistökommunikeassa todetaan: *"WMD and their delivery means can pose a direct military risk to the member States of the Alliance and to their forces."* Tästä johtuen Naton suhtautumisella kysymykseen tulee olla niin poliittinen kuin sotilaallinenkin ulottuvuus. Poliittinen ulottuvuus pitää sisällään erilaisia asevalvontatoimia ja korostaa yhteistyötä, mikä on ollut näkyvissä jo aikaisemmin. Sotilaallinen ulottuvuus sen sijaan tulee esille aiempaa yksilöidymmin. Turkin kokouksen lehdistökommunikeassa viitataan erityisesti Irakin ja Pohjois-Korean tapahtumiin. Siksi Naton pitää osoittaa tarvittava sotilaallinen kapasiteetti estämään ydinaseiden leviäminen ja suojelemaan tarvittaessa Naton aluetta ja väestöä. Tilanne on kuitenkin uusi, ja tästä johtuen käytännön toimina esitetään lähinnä uhkien ja puolustusjärjestelyjen uudelleen arviointi. Silti asiakirjassa huomautetaan, että suunnittelun pohjana olevissa uhka-arvioissa tulee ottaa huomioon myös ei-valtiolliset toimijat.¹⁵³ Näin muutamassa vuodessa on tapahtunut ainakin asteittainen siirtymä: kun 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa oltiin vielä voimakkaasti kiinni kylmän sodan ajan käsityksissä Varsovan liitosta ja erityisesti Neuvostoliitosta vihollisena, on 1990-luvun puolivälissä tilanne monitahoisempi. Samaan aikaan Yhdysvaltain presi-

¹⁵¹ Nato 1994a.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Nato 1994b.

dentit Bush ja Clinton ovat puhuneet jo muutaman vuoden ajan näistä uudenlaisista uhkista, jotka nyt hiljalleen alkavat näkyä myös Naton piirissä.¹⁵⁴

Silti Natossa näyttää tärkeämpänä teemana olevan kylmän sodan jakolinjojen purkaminen. Saman Turkin kokouksen loppukommunikatiossa keskitytään esimerkiksi Naton laajentumiseen ja rauhankumppanuusohjelmaan liittyviin teemoihin, ja joukkotuhosekysymys mainitaan vasta niiden jälkeen.¹⁵⁵ Seuraavana vuonna toisaalta terrorismin merkitys uhkana saa näkyvämpiä muotoja, kun Pohjois-Atlantin neuvosto toteaa, että se uhkaa rauhaa, turvallisuutta ja vakautta. Tämä taas voi aiheuttaa ongelmia alueelliselle koskemattomuudelle, mikä olisi peruste Washingtonin sopimuksen neljännen artiklan mukaisille neuvotteluille.¹⁵⁶

Vaikuttaisi joka tapauksessa siltä, että Natossa otetaan muutoksen agenttina toimiminen ja uudet toimintatavat esimerkiksi kriisinhallinnan muodossa erittäin tosissaan, eikä tähän agendaan mahdu sotilaallisia uhkia aiemmassa mittakaavassa. Julkilausumissa mainitaan kollektiivisen puolustuksen velvoite säännöllisesti sivulauseessa tai epäsuorasti, ja joukkotuhoseiden rajoittaminen on yleensä viimeisten käsiteltävien asioiden listalla.¹⁵⁷ Toisaalta vuoden 1994 Brysselin huippukokouksen jälkeen perustettiin kaksi työryhmää (*Senior Politico-Military Group on Proliferation* ja *Senior Defence Group on Proliferation*) käsittelemään yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin mukaisia uhkakuvia. Lisäksi täytyy huomata, että päätöslauselmiin on tullut usein toistuvaksi osaksi kappale, jossa korostetaan huolta ydinaseista. Tämä teema ei siis ole täysin vailla merkitystä. Näin ollen voi sanoa, että käsitykset uudenlaisista uhkakuvista ovat hiljalleen vakiintumassa, mutta eivät missään nimessä ole saavuttaneet hegemonista asemaa. Tätä kahtaalle suuntautuvaa tilannetta kuvaa osaltaan kommunikatio, jossa todetaan Naton joukkojen pystyvän suorittamaan liittouman kollektiiviseen puolustukseen liittyvät ydintehtävät, mutta sopivan hyvin myös kriisinhallintatehtäviin. Samalla todetaan, että on hyväksytty uudet joukkotavoitteet, jotta joukkotuhoseiden luomaan uhkaan voitaisiin vastata paremmin.¹⁵⁸ Nato toteuttikin 1990-luvulla sotilaallisen rakenteensa muutoksia varsin nopealla tahdilla: esimerkiksi vuonna 1994 uusitun organisaation astuessa voimaan oli jo aloi-

¹⁵⁴ Ks. myös esim. Nato 1995a.

¹⁵⁵ Nato 1994c.

¹⁵⁶ Nato 1995b.

¹⁵⁷ Esim. Nato 1994a, Nato 1995a, Nato 1996 ja Nato 1997.

¹⁵⁸ Nato 1996.

tettava seuraavan uudistuksen suunnittelu, sillä kylmän sodan päättymisen vaikutuksia ei oltu täysin osattu ottaa huomioon ensimmäistä uudistusta toteutettaessa. Kuitenkaan merkittäviä käytännön toimia joukkotuhousoseiden leviämisen uhkan torjumiseksi ei 1990-luvulla toteutettu muun muassa siksi, että käsitykset uhkista ja niihin vastaamiseen sopivista keinoista olivat erilaisia.¹⁵⁹

Esimerkki uusien uhkien periaatteellisesta vakiintumisesta, mutta jäämisestä silti taustalle on myös vuoden 1997 huippukokous Madridissa, joka käsittelee julistuksessaan laajasti esimerkiksi Euroopan turvallisuus- ja puolustusidentiteetin muodostumista, Naton laajentumista, yhteistyötä Etyj:n, Euro-Atlanttisen kumppanuusneuvoston ja rauhankumppanuusohjelman puitteissa sekä suhteita Venäjään ja Ukrainaan. Vasta asiakirjan lopussa mainitaan jälleen joukkotuhousoseiden leviämisen tärkeys ja sitoutuminen sopimusjärjestelyihin.¹⁶⁰ Vaikka siis joukkotuhousoseet nähdään jo osaltaan sotilaallisina uhkina, yhdistetään niihin vastaamiseen edelleen Naton toiminnassa vahvasti mukana oleva poliittisen yhteistyön aspekti.

Edelleenkin ei voida sanoa, että Naton sisällä ja poliittisen toiminnan taustalla tapahtuva sotilaallisten uhkien uudelleen määrittely olisi saanut vaikutteensa yksinomaan yhdysvaltalaisen diskurssin perusteella. Bill Clintonin presidenttikaudella roistovaltioina esiintyvät esimerkiksi Irak ja Iran, mutta Naton julkilausumissa ei juuri mainita yksittäisiä valtioita nimellä. Naton voi siis nähdä noudattavan varovaisempaa linjaa Yhdysvaltoihin verrattuna, mihin vaikuttanee paljolti historia: Naton toiminnan painopiste on vuosikymmeniä ollut Euroopassa, eikä se yhdysvaltalaisesta retoriikasta huolimatta muutu lyhyessä ajassa. Siksi Natossa on vaikeaa nähdä yksilöityä, aiemman painopistealueen ulkopuolelta tulevaa uhkaa. Olemassaolon legitimiuden perustelu ja uuden roolin määrittely ovat myös kenties vieneet huomiota siinä määrin, että uhkamäärittely on jäänyt taka-alalle. Esimerkiksi Washingtonin julistuksessa vuodelta 1999 välittyä edelleen käsitys siitä, että euroatlanttisen yhteisön luominen on keskeinen keino, jolla vapautta, rauhaa ja vakautta edistetään:

"We pay tribute to the men and women who have served our Alliance and who have advanced the cause of freedom. To honour them and to build a better future, we will contribute to building a stronger and broader Euro-Atlantic community of democracies - a community where human

¹⁵⁹ Lagerstam 2005, s. 54, 201. Laajemmin Naton toteuttamista sotilaallisen rakenteen muutoksista ks. Lagerstam 2005, s. 49–82.

¹⁶⁰ Nato 1997.

rights and fundamental freedoms are upheld; where borders are increasingly open to people, ideas and commerce; where war becomes unthinkable."¹⁶¹

Nähdään siis pikemminkin niin, että oma kylmän sodan aikainen taistelu on voitettu ja siksi voidaan paitsi vahvistaa myös laajentaa demokratioiden yhteisöä. On mahdollista keskittyä yleisluontoisempien tavoitteiden saavuttamiseen, koska omaa henkiinjäämiskamppailua ei kylmän sodan mittakaavassa tarvitse käydä, olkoonkin että Washingtonin julistuksessa mainitaan varautuminen uusiin, määrittelemättömiin uhkiin.¹⁶²

Vaikka Natossa edelleen korostuvat erilaiset asevalvontaregiimit joukkotuhoaseiden leviämisen estämisessä, on myös suoraan sanottu, että joukkotuhoaseet voivat aiheuttaa sotilaallisen uhkan – ottamatta kantaa siihen, onko niiden käyttäjä valtiollinen tai ei-valtiollinen toimija. Tässä mielessä voidaan ajatella, että vaikka Yhdysvallat ei ole eksplisiittisesti saanut hegemonisoitua omaa käsitystään sotilaallisista uhkista, on kaksi sen kannalta tärkeää tekijää kuitenkin toteutumassa: uudenlainen uhkakuva on Natossa ainakin taustalla yhä vakiintuneempana, ja sen myötä hitaassa murroksessa on myös yhteinen länsimainen käsitys siitä, millaisiin haasteisiin voidaan vastata asevoimin. Nämä muutoksen alut voivat olla vaikutuksiltaan jopa syvällisempiä ja kauaskantoisempia kuin pelkkä yksittäisten maiden saaminen Naton vihollismäärittelyyn.

Kokonaisuutena voidaan siis todeta, että 1990-luvulla Natossa kyllä on alettu muuttaa käsityksiä siitä, mitä pidetään uhkana, mutta kehitys ei ole täysin seurannut yhdysvaltalaisessa roistovaltiodiskurssissa esitettyjä uhkakäsityksiä. Naton agendassa ja näkökulmissa korostuvat enemmän kriisinhallinta, laajeneminen ja poliittinen yhteistyö, joista ainakaan viime mainittua ei suomalaisissa mielikuvissa ole tavattu liittää Natoa luonnehtiviin piirteisiin. Erisuuntaisen kehityksen voidaan tulkita johtuvan siitä, että Naton vanha tehtävä on tullut täytettyä, eikä Euroopassa tapahtuvan kollektiivisen puolustuksen roolissa tunnu löytyvän mielekää tekemistä. Naton alueellinen fokus on kuitenkin historiallisesti eurooppalainen, ja se näyttää osoittautuvan ainakin siinä määrin kestäväksi kollektiivisen puolustuksen identiteetin rinnalla, että Nato muuttaa 1990-luvulla toimintatapojaan enemmän kuin -aluettaan, vaikka juuri perinteiset sotilaalliset tehtävät olisivat kenties Naton ominta aluetta.

¹⁶¹ Nato 1999a.

¹⁶² Ibid.

4.2. Muutokset Natossa uudella vuosikymmenellä

Vuoden 1999 strateginen konsepti käsittelee vuoden 1991 vastaavaan asiakirjaan verrattuna laajemmin turvallisuushaasteita. Edelleen todetaan, että uhkia on vaikea ennakoida, mutta niiden arvioidaan syntyvän todennäköisimmin liittouman ulkopuolisten alueellisten konfliktien seurauksena. Joukkotuhoaseiden leviämistä pidetään suurena huolenaiheena, varsinkin kun aseiden käytön mahdollistava teknologia on tulossa yhä yleisemmäksi. Edelleen niin valtiolisten kuin ei-valtiolisten vastustajien sanotaan pyrkivän hyödyntämään Naton riippuvuutta teknologiasta. Nyt myös ei-valtiolisten toimijoiden sanotaan osoittaneen potentiaalinsa luoda ja käyttää joukkotuhoaseita:

*"The Alliance recognises that proliferation can occur despite efforts to prevent it and can pose a direct military threat to the Allies' populations, territory, and forces. – Non-state actors have shown the potential to create and use some of these weapons."*¹⁶³

Uusi strateginen konsepti ottaa siis aiempaa selkeämmin huomioon ei-valtiolisten vihollisten mahdollisuuden. Konseptissa todetaan, että mistä tahansa suunnasta tulevaan aseelliseen hyökkäykseen vastataan edelleen Washingtonin sopimuksen artiklojen 5 ja 6 määrittämällä tavalla. Tässä vaiheessa voi jo nähdä selkeämmän yhteyden yhdysvaltalaiseen diskurssiin: 1990-luvulla nimenomaan joukkotuhoaseet oli nähty suurena sotilaallisena uhkana, ja edelleen käsitys roistovaltioista niiden ensisijaisena käyttäjänä sai rinnalleen ajatuksen kansallisvaltioista riippumattomista ”valtioiden vihollisista”. Toisaalta Clintonin kaudella myös terrorismia alettiin ainakin osittain määrittää sotilaalliseksi uhkaksi: Naton uusi konsepti puhuu terrorismista vasta ”laajempien uhkien” yhteydessä, varsinaisten aseellisten uhkien jälkeen:

*"Alliance security interests can be affected by other risks of a wider nature, including acts of terrorism, sabotage and organised crime, and by the disruption of the flow of vital resources."*¹⁶⁴

Tämä kertoo siitä, että sotilaallisten keinojen yhteyttä terrorismin kukistamiseen ei Natossa tässä vaiheessa hahmoteta samalla tavalla kuin Yhdysvalloissa. Myöskään sotilaallisten uhkien todennäköisyyttä ei tunnuta pitävän järin suurena. Vuoden 1999 joulukuussa todetaan, että Nato on vähentänyt strategisen tason alapuolella olevia ydinasejoukkojaan yli 85 prosentilla. Samoin niiden valmiusvaatimuksia on merkittävästi lievennetty ja tilanne, jossa niiden käyt-

¹⁶³ Nato 1999b.

¹⁶⁴ Ibid.

töä harkitaan, on ”äärimmäisen kaukana”.¹⁶⁵ Samaan aikaan Nato on aloittanut toimintansa tehostamisen suhteessa joukkotuhooaseuhkaan: Washingtonin huippukokouksen jälkeen on perustettu erillinen joukkotuhooasekeskus, jonka toiminnasta mainitaan niin poliittiset konsultaatiot kuin puolustukselliset toimet joukkotuhooasetorjunnan valmiuden parantamiseksi.¹⁶⁶ Keskuksen yhtenä tarkoituksena oli tukea alueellisen ohjuspuolustusjärjestelmän luomista, jota osa Naton jäsenmaista oli pyrkinyt kehittämään vuodesta 2000 lähtien.¹⁶⁷ Kuitenkin hanke eteni hitaasti, mikä voidaan nähdä merkinä yhteisen sotilaallisen uhkakäsityksen jäsentymättömyydestä.

Huolimatta yhdysvaltalaisen uhkakuvien vaillinaisesta vaikutuksesta Naton piirissä esiintyviin uhkakäsityksiin voidaan sanoa, että Natossa korostetaan Yhdysvaltain tapaan transatlanttisen yhteistyön merkitystä.¹⁶⁸ Näin ollen Yhdysvaltain pyrkimys pitää yllä turvallisuusyhteisöä saa tukea Natosta. Voi ehkä ajatella, että yhteistyön jatkuva korostaminen osaltaan nousee vuosikymmenten aikana syntyneestä käytännöstä, mutta toisaalta se voi kertoa siitä, että turvallisuusyhteisön vahvistamiselle koetaan olevan tarvetta puolin ja toisin. Vaikka kaikista käytännön asioista ei oltaisi yksimielisiä, on suurista linjoista näkemys yksimielinen: Eurooppa ja Pohjois-Amerikka tarvitsevat toisiaan. Silti rivien välistä voidaan lukea, että tarvetta muutoksiinkin on. Tästä kertoo tapa, jolla kiitellään eurooppalaisten liittouman jäsenten pyrkimyksiä vahvistaa Euroopan sotilaallista kapasiteettia.¹⁶⁹

Erilaisia näkemyksiä esiintyy Yhdysvaltain suunnittelema ohjuspuolustusjärjestelmästä, jota se on suunnittelemassa omien sanojensa mukaan roistovaltioiden ja terroristien muodostamaa uhkaa vastaan. Pohjois-Atlantin neuvoston kommunikossa todetaan, että neuvottelut presidentti Bushin kanssa on aloitettu mielellään. Nato ei siis ota ehdottomasti vastustavaa kantaa asiaan – tällä tavoin edistetään yhteistyösuhteen toimivuutta. Kuitenkin samalla todetaan, että liittouman sisällä jatketaan neuvotteluja asiasta ja huomautetaan:

"The consultations with Allies will include appropriate assessment of threats and address the full range of strategic issues affecting our common security, and the means to address them, including deterrence and offensive and defensive means, and enhancing the effectiveness of arms

¹⁶⁵ Nato 1999c.

¹⁶⁶ Nato 2000.

¹⁶⁷ Nato Review 2001; Lagerstam 2005, s. 202.

¹⁶⁸ Esim. Nato 1999c.

¹⁶⁹ Nato 1999d.

control, disarmament and non-proliferation, as well as diplomatic and counter-proliferation measures."¹⁷⁰

Tämä pitkä ja yleisluontoinen varauma kertoo ainakin siitä, että Natossa ei olla suoralta kädel-
tä valmiita hyväksymään Yhdysvaltain ohjuspuolustusjärjestelmää. Kenties lausumaan sisäl-
tyy epäsuora muistutus siitä, että Nato on jo vuosien ajan korostanut joukkotuhoasekysymyk-
sessä erilaisten sopimusjärjestelyjen merkitystä, eikä näe tarpeelliseksi muuttaa kantaansa
tässä suhteessa. Joukkotuhoaseita ei Natossa edelleenkään haluta nähdä yksinomaan sotilaalli-
sena uhkana, vaikka niihin on liitetty se ominaisuus yhtenä muiden joukossa jo 1990-luvun
puolella. Nato pyrkii varmistamaan omaa painoarvoaan toteamalla näennäisen kohteliaasti,
että se on tyytyväinen Yhdysvaltain vakuutukseen ottaa liittouman mielipide huomioon kehit-
täessään järjestelmää pidemmälle.¹⁷¹

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut Yhdysvaltoihin vuonna 2001 aiheuttivat sen, että Nato so-
velsi ensimmäistä kertaa historiansa aikana Washingtonin sopimuksen viidettä artiklaa. Tämä
päätös oli siinä mielessä merkittävä, että vielä aiemmin samana vuonna terrorismiin oli otettu
kantaa vain yleisellä tasolla. Pohjois-Atlantin neuvosto totesi sen kylläkin aiheuttavan monen-
laista uhkaa, mutta jätti tarkemmat vastatoimet määrittelemättä.¹⁷² Nyt terrorihyökkäys sai
aikaan sen, miltä vältyttiin koko kylmän sodan ajan. Nato lupasi Yhdysvalloille apua nimen-
omaan terroristeja vastaan käytäviin sotilaallisiin operaatioihin kunnes ne olisivat saavuttaneet
tavoitteensa. Pohjois-Atlantin hyväksymä julkilausuma on kuin George W. Bushin puheesta:
*“Our fight, the fight of the international community, is against the terrorists, their networks
and those who harbour them...”*¹⁷³

Kyseisestä julkilausumasta voidaan nähdä Natossa vaikuttava osittainen neuvottomuus uuden
tilanteen edessä. Joukkotuhoaseet oli ainakin osittain liitetty osaksi sotilaallista uhkaa, mutta
terrorismia tämä määrittely ei kovin selkeästi ollut koskenut. Nyt todetaan puolustelemaan
sävyyn, että tämä haaste oli nähty jo vuoden 1999 strategisessa konseptissa. Samalla nostea-
taan esiin tarve sopeuttaa ja parantaa liittouman sotilaallista kykyä. Jatkumona entisiin julki-

¹⁷⁰ Nato 2001a.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Nato 2001b.

lausumiin korostetaan myös aseriisunta- ja asevalvontatoimien tärkeyttä terrorismin torjunnassa ja muistutetaan, että sotilaalliset keinot eivät yksin ole riittäviä.¹⁷⁴

Yllättävässä tilanteessa näyttäisi tapahtuvan suhteellisen nopea muutos uhkakäsityksissä. Aseellisen voiman sopeuttamistarpeesta puhuvat asiakirjat kertovat jo olemassa olollaan siitä, että vaikka joukkotuhuoseet ja ei-valtiolliset toimijat on Naton virallisissa julkilausumissa nostettu uhkiksi, ei niiden aktualisoitumiseen lähitulevaisuudessa ole kovin vankasti uskottu, koska erilaisia toimia sotilaallisen kyvyn kohentamiseksi aletaan suunnitella vasta nyt. Pikemminkin on niin, että Natossa on puhuttu mainituista tekijöistä uhkana ikään kuin Yhdysvaltain vanavedessä, mutta todellista yhteistä ymmärrystä niiden uhkaavuudesta ei ole täysin syntynyt.¹⁷⁵ Vaikutus on siis ollut kausaalinen, mutta vain osittain konstitutiivinen. Joka tapauksessa 1990-luvulla Naton julkilausumia hallinneet teemat, esimerkiksi rauhankumppanuusohjelma, ovat saaneet väistyä tärkeysjärjestyksessä syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen ja tehneet tilaa terrorismin torjumiseen suunnatuille toimille.¹⁷⁶

Aiemmin varauksellisen suhtautumisen saanut Yhdysvaltain ohjuspuolustusjärjestelmä näyttää nyt Naton sisällä nyt toisenlaisessa valossa, kun jäsenvaltioiden puolustusministerit toteavat, että liittouman alue ja joukot voivat kohdata kasvavan ohjusuhan. Siksi heidän mukaansa on ryhdyttävä tutkimaan mahdollisuuksia tarttua tähän ongelmaan vaikuttavalla ja tehokkaalla tavalla mukaan lukien sotilaalliset toimet:

"Alliance territory and population centres may also face an increasing missile threat. Therefore, the Alliance needs to examine options for addressing this increasing threat in an effective and efficient way through an appropriate mix of political and defence efforts."¹⁷⁷

Kuitenkin voidaan pohtia viidennen artiklan käyttöönoton merkitystä. Tuomas Forsberg on esittänyt, että artiklan tulkinta on palannut lähemmäs alkuperäistä niin, että sen merkitys on enemmän poliittinen kuin sotilaallinen.¹⁷⁸ Naton jäsenmaat toimivatkin esimerkiksi Afganistanissa aluksi vain yksittäisinä maina tukien Yhdysvaltain operaatiota kahdenvälisesti. Tämä kuitenkin johtui ennen muuta Yhdysvaltain halusta olla monimutkaistamatta sotatoimia teke-

¹⁷⁴ Nato 2001b.

¹⁷⁵ Esim. Nato 2001c, Nato 2002a, Nato 2002b.

¹⁷⁶ Esim. Nato 2002c.

¹⁷⁷ Nato 2002b.

¹⁷⁸ Forsberg 2002, s. 84.

mällä niistä Nato-vetoisia.¹⁷⁹ Vuoden 2002 Prahan huippukokouksen julistuksessa ei silti edelleenkään nimetä yksittäisiä maita vihollisiksi, eikä Naton roolia terrorismin torjunnassa ainakaan alkuvuosina ole katsottu kovin merkittäväksi. Lagerstam pitää keskeisimpänä toimenä Naton tukea Yhdysvaltain ilmatilan valvonnassa.¹⁸⁰ Silti käsitys siitä, että aseellinen uhka voi tulla terrori-iskun muodossa, on edellisen vuoden tapahtumien myötä Prahan julistuksessa voimakkaasti pinnassa:

*"We underscore that our efforts to transform and adapt NATO should not be perceived as a threat by any country or organisation, but rather as a demonstration of our determination to protect our populations, territory and forces from any armed attack, including terrorist attack, directed from abroad."*¹⁸¹

Kesällä 2003 Nato alkoikin toimia liittoumana Afganistanissa, kun se otti johtoonsa ISAF-kriisinhallintaoperaation. 1990-luvulla vallinnut painopiste, Euroopan turvallisuuden takaaaminen poliittisen yhteistyön kautta, on entistä selkeämmin korvautumassa jälleen sotilaallisin keinoin tapahtuvalla toiminnalla. Uhkakuvat eivät edelleenkään ole täysin jäsenyntyitä, mutta yhteistä niille on, että ne eivät mitenkään erityisesti leimaudu entisen Varsovan liiton alueelta tuleviksi. Sen sijaan Naton sanotaan tarvitsevan joukkoja, jotka voivat toimia ”missä ikinä niitä tarvitaankaan”. Tähän tarkoitukseen ollaan luomassa kehittyneitä NRF (*NATO Response Forces*) –joukkoja.¹⁸²

Terrorismi ei kuitenkaan näyttäydy yksinomaan sotilaallisena uhkana. Nato ilmoittaa ryhtyvän valmistelemaan myös siviilialojen valmiuden parantamista mahdollisten terrori-iskujen varalta. Myös poliittiset toimet asevalvonta- ja aseriisuntajärjestelyjen muodossa ovat edelleen agendalla.¹⁸³ Silti aseellisen voiman korostaminen on kokenut eräänlaisen renessanssin: vuonna 2003 todetaan suoraan, että tehokkaat sotilaalliset voimat ovat olennaiset liittouman kyvyille saavuttaa laajemmat turvallisuustavoitteet.¹⁸⁴ Myöhemmin todetaan, että nimenomaan terrorismiin vastaaminen on se keskeinen haaste, johon liittouman asevoimien täytyy vasta-

¹⁷⁹ Forsberg 2002, s. 114; Lagerstam 2005, s. 119.

¹⁸⁰ Lagerstam 2005, s. 237.

¹⁸¹ Nato 2002d.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Nato 2003a.

ta.¹⁸⁵ Terrorismin vastaiseen taisteluun liitetään myös uusia rintamia. Välimeren alueella operaatio *Active Endeavourin* sanotaan tukevan merkittäväällä tavalla tätä kamppailua.¹⁸⁶

Presidentti George W. Bushin roistovaltiodiskurssi on siis syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen vaikuttanut huomattavasti aiempaa selkeämmin Naton piirissä tapahtuvaan uhkamäärittelyyn. Muutos on ainakin puheissa silmiin pistävä, joskin heti iskujen jälkeen Naton asiakirjoista voi havaita vaikeuksia sopeutua tilanteeseen, jonka toteutumista ei osattu odottaa. Sen jälkeen yhä vahvemmin yhteiseksi muuttuneen käsityksen sotilaallisten uhkien luonteesta voi huomata myös Naton käytännön toiminnasta. Se on esimerkiksi sopeuttanut sotilaallista rakennettaan kohti joustavampia joukkoja, joiden ajatellaan sopivan paremmin terrorismin torjuntaan.¹⁸⁷

Terrorismi sotilaallisena uhkakuvana näyttää saavan vahvistusta seuraavina vuosina. Nato jopa vaatii, että kansainvälisen yhteisön tulisi tehdä enemmän, vaikkakin keinovalikoima halutaan pitää laajana käyttäen niin poliittisia, diplomaattisia, taloudellisia ja sotilaallisia toimia terrorismia vastaan.¹⁸⁸ Pohjois-Amerikan ja Euroopan nähdään yhdessä vastaavan uhkiin, joista mainitaan erityisesti terrorismi ja joukkotuhoaseiden leviäminen. Tällä tavalla uskotaan olevan mahdollista levittää turvallisuutta ja vakautta eri puolilla maailmaa. Keinoista mainitaan sotilaalliset operaatiot, yhteistoiminta kumppaneiden kanssa ja sotilaallisen kyvykkyyden jatkuva kehittäminen.¹⁸⁹ Edelleen korostetaan sitoutumista kollektiiviseen puolustukseen, joten voi arvioida, että Natossa on enenevässä määrin vallalla ajatus siitä, että puolustukseen liittyviä tehtäviä on hoidettava myös oman alueen ulkopuolella ja entistä monimuotoisempia uhkia vastaan.¹⁹⁰

Toisaalta uudet uhkakuvat näyttävät vakiintuvan siinä määrin, että niiden tietoiseen korostamiseen ei ole enää vuosikymmenen puolivälissä suurta tarvetta. Pikemminkin asiakirjojen sävy muuttuu arkisemmaksi: yhteisistä uhkista puhutaan toisinaan jo ilman selityksiä niiden

¹⁸⁵ Nato 2003b.

¹⁸⁶ Nato 2003c.

¹⁸⁷ Lagerstam 2005, s. 57, 71.

¹⁸⁸ Nato 2004a.

¹⁸⁹ Nato 2004b.

¹⁹⁰ Esim. Nato 2004c, Nato 2005a.

laadusta, ja niiden legitimoimisen sijaan keskitytään pohtimaan niihin vastaamisen keinoja.¹⁹¹ Maailman nähdään siis ainakin jossain määrin muuttuneen, ja terrorismin vastaiseen taisteluun aletaan suhtautua samalla tavalla itsestään selvänä osana Naton toimintaa kuin aikanaan Varsovan liiton uhkan torjumiseen. *"We are determined to fight terrorism, strengthen security, and build peace and stability in the Euro-Atlantic area and beyond."*¹⁹² Toisaalta näitä uusia uhkakuvia ei edelleenkään nähdä yksinomaan sotilaallisina, vaan korostetaan laajaa lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon niin poliittiset kuin sotilaalliset toimet.¹⁹³ Uhkakuvat ovat siis osaltaan sotilaallisia – Naton esimerkiksi sanotaan etsivän tapoja yhdistää Yhdysvaltain Eurooppaan suunnittelema ohjuspuolustusjärjestelmä Naton nykyisiin hankkeisiin – mutta eivät yksinomaan.¹⁹⁴

Keskeiseksi roistovaltioksi mainittu Irak oli osaltaan murtamassa vuoden 2001 jälkeen syntynyttä yksimielisyyttä läntisessä yhteisössä, kun erityisesti Ranska ja Saksa arvostelivat Yhdysvaltain Irakissa aloittamaa operaatiota Saddam Husseinin kukistamiseksi. Ne eivät ole lähettäneet omia sotilaitaan Irakiin ja Naton antama tuki Yhdysvalloille on ollut luonteeltaan lähinnä symbolista.¹⁹⁵ Toisaalta ennen sotaa kukaan ei kiistänyt Irakin oletettujen joukkotuhousoiden (joita sittemmin ei löytynyt) uhkaavuutta, eikä sotilaallisten toimien mahdollisuutta suljettu pois. Pike minkin erimielisyyttä aiheutti Yhdysvaltain pyrkimys siirtyä muiden länsimaiden mielestä liian nopeasti suoraan toimintaan.

Alla olevaan taulukkoon on tiivistetty Natossa havaittava uhkakuvien kehitys 1990- ja 2000-luvuilla. Myös tässä taulukossa on huomattava tiukan kategorisoinnin aiheuttama harha: muutokset eivät aina ole tarkkaan rajattuja tai suoraviivaisesti eteneviä. Siksi taulukko on tarkoitettu enemmän havainnollistavaksi kuin selkeitä jaksoja luovaksi. Esimerkiksi uhkakuvista puhuttaessa ei voida sanoa, että taulukkoon merkitty muutos tarkoittaisi aiempien uhkakuvien täydellistä poistumista. Kyse on enemmänkin painotuksesta: taulukkoon merkityt teemat ovat olleet näkyvimmin esillä. Samoin vuosiluvut ovat lähinnä suuntaa antavia.

¹⁹¹ Nato 2005a.

¹⁹² Nato 2005b.

¹⁹³ Nato 2006.

¹⁹⁴ Nato 2008a.

¹⁹⁵ Lagerstam 2005, s. 241.

	1989–1994	1994–1999	1999–2001	2001–
Uhkakuvat ja haasteet	Monikasvoinen ja jäsentymätön (esim. kylmän sodan jakolinjojen purkaminen, tulevaisuuden epävarmuus, joukkotuhoaseiden leviäminen)	Euroopan turvallisuusarkkitehtuurin muutoksen loppuunsaattaminen, alueelliset kriisit, joukkotuhoaseet osin myös sotilaallisessa mielessä	Joukkotuhoaseiden leviäminen, alueelliset kriisit	Terrorismi, joukkotuhoaseet
Uhkan luonne	Pääosin valtiollinen	Valtiollinen (enenevässä määrin myös ei-valtiollinen)	Sekä valtiollinen että ei-valtiollinen	Ensisijaisesti ei-valtiollinen, (myös valtiollinen)
Keinot uhkaan vastustamiseen	Kansainvälinen yhteistyö esim. Naton ja Varsovan liiton maiden kesken	Rauhankumppanuusohjelma, kriisinhallinta, asevalvonta, (aseellinen voima)	Sotilaallinen voima, asevalvonta ja muut sopimusjärjestelmät, kriisinhallinta	Sotilaallinen voima (ei vain puolustuksellisesti, vaan aktiivisesti terrorismia vastustavasti), poliittiset toimet kv. viitekehksessä
Toiminnan fokus	Eurooppa (jäsenmaiden turvallisuuden takaaminen)	Laajeneva (Euroopan turvallisuuden vaikuttavien konfliktien ehkäisy)	Globaali	Globaali

4.3. Kehitys Euroopan unionissa

Euroopan unionin ja sen edeltäjien piirissä sotilaallisten uhkien määrittely ei ole ollut ensisijaisia tehtäviä. Kuitenkin 1990-luvulla alkoi Euroopan unionin puitteissa tapahtuva ulko- ja turvallisuuspoliittinen yhteistyö tiivistyä, kun havaittiin, että muuttunut maailma ulottaa vaikutuksensa Eurooppaan myös sotilaallisten kriisien välityksellä ilman että EU pystyy niitä estämään.¹⁹⁶ Tietoisesti EU:n kriisinhallintakyvyn kehittäminen alkoi Amsterdamin sopimuksesta, joka solmittiin vuonna 1997. Tärkeää edistysaskelta merkitsi myös Ranskan ja Iso-

¹⁹⁶ Koivula 2007, s. 73.

Britannian St. Malon huippukokouksessa vuonna 1998 antama julkilausuma, jossa todettiin, että EU:lla täytyy olla kapasiteettia uskottavalla sotilaallisella voimalla toteutettavaan itsenäiseen toimintaan, päämääränä kansainvälisiin kriiseihin vastaaminen. Tässä julistuksessa ei juuri yksilöity, mikä tarkkaan ottaen nähdään sellaiseksi uhkaksi, jota vastaan EU:n pitäisi varautua. Todettiin vain, että Eurooppa tarvitsee vahvistetut aseelliset voimat, jotka voivat reagoida nopeasti uusiin riskeihin.¹⁹⁷ Kölnin Eurooppa-neuvoston julistuksessa vuonna 1999 todetaan, että EU:n tulee osallistua täysimittaisesti kansainväliseen toimintaan ja että aiemmin mainittu uskottava sotilaallinen kyky tulee olla nimenomaan konfliktien ehkäisyn ja kriisinhallinnan vuoksi, toisin sanoen niin sanottujen Petersbergin tehtävien toteuttamiseksi.¹⁹⁸

1990-luvulla ei siis nähdä sellaisia Euroopan unionia koskevia sotilaallisia uhkia, jotka vaativat varsinaisia kollektiiviseen puolustukseen liittyviä toimia. Osin tämä selittynee juuri EU:n agendalla, joka ei historiallisesti ole suuntautunut sotilaalliseen toimintaan samalla tavalla kuin Naton tehtäväkenttä. Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella Eurooppa-neuvoston julkilausumien sisällön seuraavan, tukevan ja vahvistavan sitä Naton asiakirjoissa näkyvää kehitystä, jonka mukaan yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi ei ole vakiinnuttanut ainakaan hegemonista asemaansa yhteisten läntisten uhkakäsitysten määrittäjänä. Sen sijaan uhkat nähdään epäsuorina: ne saavat varsinaisesti alkunsa muualla, mutta globalisoituneessa maailmassa voivat kumuloitua myös Eurooppaan. Tämän vuoksi niihin nähdään tarvetta vastata jo ennaltaehkäisevästi. Helsingissä sovitut joukkotavoitteet 50000–60000 miehen saamisesta 60 päivän valmiuteen eivät siis tarkoittaneet pyrkimyksiä korvata Naton roolia kollektiivisen puolustuksen järjestelyissä.

Vuonna 2003 EU julkaisi oman turvallisuusstrategiansa. Siinä todetaan, että sota ei ole kadonnut Euroopastakaan, mutta muistutetaan myös, että aseelliset konfliktit ovat enemmän valtioiden sisäisiä kuin niiden välisiä. Strategiassa kuvaillaan Eurooppaa kohtaavia uhkia, jotka nähdään usein liittyvän köyhyyteen, sairauksiin, aliravitsemukseen sekä luonnonvaroista käytävään kilpailuun ja energiariippuvuuteen. Suurimmiksi uhkiksi strategia nostaa terrorismin, joukkotuhoaseiden leviämisen, alueelliset konfliktit, toimintakyvyttömät valtiot ja järjes-

¹⁹⁷ French-British Summit Declaration 1998.

¹⁹⁸ Cologne European Council, annex III 1999.

täytyneen rikollisuuden.¹⁹⁹ Näistä kaksi ensimmäistä ovat juuri niitä, joiden uhkaavuutta Yhdysvallat on korostanut jo 1990-luvulta.

Joukkotuhohuuseista todetaan, että niiden leviäminen muodostaa kenties suurimman uhkan maanosan turvallisuudelle. Strategia myöntää, että sopimusjärjestelmät ovat hidastaneet näiden asejärjestelmien leviämistä, mutta esittää, kuinka nyt ollaan siirtymässä ”uuteen vaaralliseen aikakauteen”. Annetaan siis ymmärtää, että diplomaattiset keinot eivät kenties ole enää riittäviä: erityisesti näin voisi käydä, mikäli terroristit saisivat haltuunsa joukkotuhohuuseita ja kaksi keskeistä uhkaa näin ollen yhdistyisivät.²⁰⁰

EU:n todetaan vastanneen uusiin uhkiin tähän mennessä erilaisilla poliittisilla ja diplomaattisilla keinoilla, joihin kuuluvat esimerkiksi terrorismin rahoituksen estäminen ja keskinäinen oikeusapu Yhdysvaltojen kanssa. Yhtäkään kylmän sodan jälkeisistä uhkista ei pidetä yksinomaan sotilaallisena, vaan niihin uskotaan parhaiten voitavan vastata käyttämällä laajaa keinovalikoimaa. Huomionarvoista on, että tällainen määrittely pitää sisällään sen, että uhkat nähdään *myös* sotilaallisina. Joukkotuhohuuseiden leviämistä voidaan estää ”poliittista, taloudellista tai *muuta*²⁰¹ painostusta käyttämällä”, ja terrorismin torjunta vaatii sotilaallisten ja muiden välineiden yhdistämistä. Kuitenkaan sotilaalliset keinot eivät mitenkään hallitse unionin esittämiä käsityksiä siitä, miten uhkiin vastataan. Edelleen etusijalla ovat poliittiset keinot, ja strategisissa toimintalinjoissa korostetaan aktiivisuutta, monipuolista toimintakykyä, yhdenmukaisuutta ja yhteistyötä kumppanien kanssa. Keskeisiksi kumppaneiksi nähdään ennen muuta Yhdysvallat, ja lisäksi pidetään tärkeänä kehittää yhteistyötä Venäjän, Japanin, Kiinan, Kanadan ja Intian kanssa.²⁰²

Euroopan unionin puitteissa on siis havaittavissa yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin esittämien uhkakuvien nouseminen osaksi yhteisiä läntisiä uhkakäsityksiä. Kuitenkaan keinot niihin vastaamiseksi eivät ole pelkästään sotilaallisia. On joka tapauksessa pantava merkille, että EU ei ole sotilasliitto. Tässä valossa sen strategiassa esitetyt ajatukset uhkien osin sotilaallisesta luonteesta nousevat uuteen valoon. Voidaan ajatella, että EU:n ei-sotilaallinen

¹⁹⁹ Euroopan unionin turvallisuusstrategia 2003, s. 1–3.

²⁰⁰ Euroopan unionin turvallisuusstrategia 2003, s. 3, 5.

²⁰¹ Kursivointi AP.

²⁰² Euroopan unionin turvallisuusstrategia, s. 6–7, 11–14.

luonne ja toisaalta sotilaallisten keinojen näkyminen sen turvallisuusstrategiassa korostavat Yhdysvaltain roistovaltiodiskurssin osittaista hegemonisoitumista: ”pehmeisiin” keinoihin suuntautunutkin organisaatio on omaksunut uudet uhkat osin sotilaallisiksi.

Sotilaallisia painotuksia ei silti sovi liioitella: ne mainitaan vain lyhyesti, eikä EU:n sotilaallinen toiminta kriisinhallinnan muodossa ole toistaiseksi kohdistunut Yhdysvaltain esittämää roistovaltiouhkaa vastaan. Jos esimerkiksi Naton siirtyminen Afganistanin ISAF-operaation johtoon voidaan tulkita osallistumiseksi George W. Bushin aloittamaan terrorismin vastaiseen sotaan²⁰³, on EU:n operaatio ollut Afganistanin poliisitoimintaan liittyvä. Laajasti katsoen on kuitenkin nähtävissä samankaltainen kehitys kuin Natossa. Molemmissa organisaatioissa korostui 1990-luvulla usko poliittisen yhteistyön mahdollisuuksiin, eikä uhkia hahmotettu kovin selkeästi tai pidetty akuutteina. 2000-luvulla taas on nähty uusien uhkien olevan aiempaa enemmän läsnä jokapäiväisessä toiminnassa ja niiden luonteen on nähty olevan osittain myös sotilaallinen.

²⁰³ Lagerstam 2005, s. 236–239.

5. Roistovaltiodiskurssin hegemonisoitumista edistäneet tekijät ja diskurssin vaikuttavuus

Tähän mennessä tutkimuksessa on tarkasteltu yhdysvaltalaista roistovaltiodiskurssia ja läntisiä uhkakuvia 1990- ja 2000-luvuilla. Tässä viimeisessä luvussa nämä kaksi näkökulmaa yhdistetään. Aluksi arvioin niitä mekanismeja, joilla on voitu luoda edellytyksiä yhteisten läntisten uhkakäsitysten muodostumiselle ja edistää roistovaltiodiskurssin sisällön hegemonisoitumista läntisissä uhkakäsityksissä. Tässä on luvun pääpaino. Sen jälkeen pohdin sitä, miten kehitys ilmiöön liittyen on edennyt, toisin sanoen miten diskurssi on vaikuttanut. Olisi liioiteltua väittää, että roistovaltiodiskurssi olisi yksiselitteisesti lyönyt itsensä läpi ja vakiintunut läntisen uhkamäärittelyn perustaksi. Pyrin kuitenkin analysoimaan, millä tavoin se näkyy Naton piirissä esitetyissä lausunnoissa. Toisin sanoen käsillä oleva päätösluku pyrkii arvioimaan sitä, miten on ollut mahdollista, että roistovaltiodiskurssi on ainakin jossain määrin vaikuttanut yhteisiin läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista.

Olen suureksi osaksi Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan ajatusten perusteella paikantanut kuusi erilaista retoriikkaan liittyvää mekanismia, joiden voi katsoa olevan osa roistovaltiodiskurssin vakiinnuttamista. Ne liittyvät osin roistovaltiodiskurssin *sisältöön* – niiden kautta vahvistetaan käsityksiä vaikkapa joukkotuhoaseiden vaarallisuudesta tai terrorismista sotilaallisena uhkana ja hegemonisoidaan itse diskurssin sisältöä. Toisaalta niillä on sijansa myös tehtäessä diskurssia hallitsevaksi: niiden avulla pyritään saamaan aikaan käsitys esimerkiksi siitä, että länsimaat ovat vahvasti keskinäisriippuvaisia ja että niillä on yhteinen kohtalo. Toisinaan pyritään osoittamaan, miten toimitaan omat edut hylkäävästi: ollaan valmiita uhrautumaan yhteisen hyvän eteen. Tällöin luodaan siis *edellytyksiä* diskurssin hallitsemiselle. Alexander Wendt pitää muun muassa kokemusta keskinäisriippuvuudesta ja yhteisestä kohtalosta keskeisinä kollektiivisen identiteetin muodostumiselle sosiaalisen oppimisen kautta, jossa identiteetit ja intressit opitaan ja niitä vahvistetaan suhteessa siihen, miten ”muut” kohtelevat ”meitä”.²⁰⁴ Retoriikan lisäksi voidaan ajatella käytännön toimien olevan osa yhteisen uhkakäsityksen luomista. Ne saattavat olla tehokkaimpien keinojen joukossa: suuret taloudelliset uhraukset ja inhimilliset ponnistelut välittävät saman identiteetin edustajille kenties selvimmin käsitystä

²⁰⁴ Wendt 1999, s. 343.

siitä, että niiden tekijä on oikealla ja totuudellisella asialla. Kuitenkin tässä työssä painopiste on diskurssin tarkastelussa. Niinpä käytännölliset toimenpiteet käsitellään verraten suppeasti.

Paikannetut kuusi mekanismia ovat yksinkertaistaminen, yhteiseen hyväksyntään vetoaminen, kulttuuristen konventioiden hyväksikäyttö, itse todettuun vetoaminen, vaihtoehdottomuus ja historian käyttö. Erittelen seuraavaksi kunkin osalta niiden sisältöä ja luonteenomaisia piirteitä, käyttötapoja, perusteita mekanismien käytölle ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Huomionarvoista on se, että samoistakin lausunnoista voidaan löytää useiden mekanismien käyttöä. Oli pa tällainen kerrostuneisuus tietoista tai ei, voidaan ajatella, että se osaltaan tukee haluttujen käsitysten hegemonisoitumista.

5.1. Yksinkertaistaminen

Yksinkertaistamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että asioiden moniulotteisuus ja ristiriitaisuus antavat tilaa yksinkertaistamiselle. Ilmiöistä siis pyritään hävittämään sellaiset piirteet, jotka saattaisivat viedä niiden tulkintaa omasta tulkintatavasta poikkeavaan suuntaan. Usein on kyse siitä, että asiat pyritään näyttämään luonnollisina ja itsestään selvinä: tällöin puhutaan naturalisoimisesta.²⁰⁵

Roistovaltiodiskurssista on varsin helposti tunnistettavissa yksinkertaistamisen muotoja. Jo George H.W. Bush käyttää tätä mekanismia määritellessään kylmän sodan jälkeistä maailmaa. Hän totesi uusien uhkien – muun muassa terrorismin, ydinaseiden ja ballististen ohjusten – saavan sijaa idän ja lännen vastakkainasettelun väistyessä ikään kuin maailmaa kohtaavien uhkien määrä ja intensiteetti olisi jonkinlainen vakio. Olisi melkoinen sattuma, että Yhdysvaltojen ”roistovaltioiden” taholta kohtaama uhka olisi realisoitunut juuri silloin, kun Neuvostoliitto alkoi olla vain varjo entisestään. Voikin kysyä, miksi nämä uudet uhkat muuttuisivat akuuteiksi juuri Neuvostoliiton hajotessa tai miksi ne vastaavasti eivät olleet sitä jo Neuvostoliiton aikana. Tosin Bush on puhunut näistä uhkista jo 1980-luvun puolella, mutta silti niihin on kiinnitetty vähemmän huomiota kuin Neuvostoliittoon. Esimerkiksi ydinaseiden valmistaminen ja saattaminen operatiiviseen käyttöön vaatii vuosien työn, eikä lyhyellä aikavälillä ole mahdollista saada aikaan todella merkittäviä muutoksia joukkotuhousoseiden käyttöön liittyväs-

²⁰⁵ Jokinen & Juhila 1993, s. 89–90.

sä kapasiteetissa. Tässä on ristiriita Bushin esittämään käsitykseen nähden: hän näkee, että yhden uhkan väistyessä nurkan takana odottaa toinen, joka samalla muuttuu yhtä vaaralliseksi kuin juuri voitettu uhka. Olipa ydinaseita ”roistovaltioilla” tuossa vaiheessa tai ei, on vaikeaa uskoa, että niiden kapasiteetti tai halu käyttää aseita olisi yhtäkkisesti lisääntynyt niin, että Yhdysvalloille muodostunut uhka olisi uuden vuosikymmenen alkaessa ratkaisevasti kasvanut. Tässä piilee yksinkertaistus.

Bushin käsitys siitä, että maailmaa muokataan Irakin kriisin hoidolla, on tietysti tavallaan paikkansa pitävä. Ensimmäinen Persianlahden sota loi esimerkiksi jakolinjan Irakin ja Yhdysvaltain välille, jonka seuraukset ovat nähtävissä tämän päivän Irakissa. Toisaalta tuossa vaiheessa Neuvostoliitto oli vielä pystyssä, ja Bush itsekin pitää sitä maailmanluokan sotilasmahtina. Näin ollen Bush tavallaan paljastaa itsensä: vaikka hän toteaa, että Mihail Gorbatsov ymmärtää Irakin kriisin merkityksen, antaa hän toisaalla ymmärtää, että Neuvostoliitto ei ole tyystin poissa laskuista sotilaallisia uhkia arvioitaessa. Tällaista ajatusta ei kuitenkaan nosteta esiin vedottaessa ”maailmanyhteisöön”, vaan korostetaan suurvaltojen kiistojen olevan taakse jääneitä.

Kaikilla presidenteillä voidaan havaita taipumus määritellä terrorismi varsin löyhästi. George H.W. Bush puhuu ”terroristihallinnoista”. Bill Clinton käyttää terrorismia väliin valtioiden toimia määriteltäessä, väliin vain valtioiden tukemasta toiminnasta puhuessaan. George W. Bush puolestaan viittaa käsitteisiin ”terroristivaltio” ja ”terroristiliittolaiset”. Näillä vaihtelevilla määrittelyillä pyritään luomaan mielikuva sellaisesta uhkasta, joka on paha, ja joka pyrkii väkivaltaisesti pelottelemaan läntistä yhteisöä tai taivuttamaan sen johonkin, mitä se ei halua. Vaikka terrorismin määritelmästä ei olekaan päästy yksimielisyyteen, voi sanoa, että se ei merkitse länsimaiselle ihmiselle mitään positiivista. Toisaalta terrorismi halutaan presidenttien puhdeissa yhdistää valtioon, vaikka kattavuuteen pyrkivissä määritelmässä näin ei tavatakaan tehdä. Ilman yhteyttä valtioon on kuitenkin vaikea saada läpi käsitystä terrorismin sotilaallisesta uhkaavuudesta. Valtio sotii edelleen valtiota vastaan, ja näin ollen puheet ”terroristihallinnoista” ja ”terroristivaltioista” yhdistävät kaksi vahvuutta: terrorismin yleisen uhkaavuuden ja valtion muodostaman uhkan toista valtiota kohtaan, joka satojen vuosien aikana muotoutuneiden käsitysten perusteella vaatii aseellisen voiman käyttöä.

Presidentit ottavat oikeuden määritellä sen, mitä tarkoittaa turvallisuus kylmän sodan jälkeen ja miten se taataan. Esimerkiksi Bill Clinton esittää Irakin selvimpänä esimerkkinä uhkasta, josta maailma ei vielä ole vapaa, ja siksi Yhdysvallat on valmis iskemään, mikäli Irak pyrkii käynnistämään uudelleen joukkotuhoaseohjelmansa. Näin ollen käsityksiin uhkista vaikute-taan paitsi käytetyillä ilmaisuilla, myös sillä, mitä ei sanota. Esimerkiksi tähän Clintonin lau-suntoon sisältyy ajatus siitä, että Irakin uhkan eliminoimisen jälkeen maailma olisi ratkaise-vasti parempi paikka. Sen jälkeen tulevia uhkia ei mainita, ja tällä tavoin pyritään vetoamaan läntiseen yhteisöön: Clinton pyrkii iskostamaan mieliin käsityksen, että kun vielä tämä yksi ongelma selvitetään ja uhkan luoja taltutetaan, on kaikkien turvallisuus entistä parempi.

Clinton puhuu turvallisuudesta kuin kyseessä olisi objektiivinen ja kaikille samaa tarkoittava käsite. Luonnollisesti turvallisuus kiinnostaa jokaista valtiota, ja tätä pyritään hyödyntämään. Clinton esittää asiat yksinkertaistetusti korostaen Naton merkitystä turvallisuuden ylläpidossa. Samoin hän nimeää joukkotuhoaseiden leviämisen Euroopan uudeksi turvallisuushaasteeksi. Näin yhdistämällä eurooppalaiset ja amerikkalaiset turvallisuusuhkat hän pyrkii luomaan in-tressejä myös toimia yhteistyössä. Tämä on Yhdysvaltojen kannalta ymmärrettävää, sillä ni-menomaan Naton kautta Yhdysvalloilla on ehkä suurimmin jalansija Eurooppaa koskevassa päätöksenteossa.²⁰⁶

Turvallisuuden määritelmästä puhuu itsestään selvänä myös vuoden 2002 kansallinen turval-lisuusstrategia. Yhdysvaltojen sanotaan toimivan yhteisten intressien pohjalta edistääkseen globaalia turvallisuutta. Strategian mukaan on siis olemassa sellainen universaali turvallisuu-den käsite, johon voidaan vastata esimerkiksi Yhdysvaltojen valitsemin keinoin. Kun siis edistetään globaalia turvallisuutta, joka käsitteenä otetaan annettuna, ovat sen edistämiseen tähtäävät toimetkin väistämättä oikein.

Yleisluontoisten käsitteiden tarkoituksenmukaisesta hyödyntämisestä on esimerkkinä myös George W. Bushin lausunto vapauden vihollisista. Ajatus pohjautuu siihen olettamukseen, että vapaus on sama asia kuin Yhdysvallat tai vähintään siihen kiinteästi sidoksissa. Vapautta käytetään siis samaan tapaan kuin turvallisuutta: legitimoimaan Yhdysvaltojen toimia, koska vapaus on läntisessä yhteiskunnassa yhtä lailla keskeinen elementti kuin turvallisuus. Vapau-

²⁰⁶ Yhdysvaltojen intresseistä säilyttää Naton asema ks. Lagerstam 2005, s. 117.

den käsitteen moninaiset merkitykset pyritään häivyttämään. Bushin mukaan uhka sille muotoutuu selkeimmin roistokansakunnista, terrorismista ja ohjuksista.

Edellisten esimerkkien perusteella voidaan havaita, että yksinkertaistamalla on pyritty sekä roistovaltiodiskurssin sisällön hegemonisoimiseen että sen juurtumisen edellytysten luomiseen. Monessa kohtaa tulee esiin ajatus siitä, kuinka maailmaa kohtaava uhka on yhteinen. Kansallisen turvallisuuden strategia välittää myös käsitystä Yhdysvaltain uhrautuvaisuudesta: se toimii *yhteisten* intressien eteen *globaalin* turvallisuuden takaamiseksi. Naton rooliin viittaamalla pyritään luomaan ajatusta keskinäisriippuvuudesta: vain yhdistämällä voimat voidaan selvittää myyttistä pahaa vastaan.

5.2. Yhteiseen hyväksyntään vetoaminen

Toinen tapa edesauttaa omien käsitysten vakiintumista yhteisiksi ymmärryksiksi on yhteiseen hyväksyntään vetoaminen. Yhteisen hyväksynnän perustana on useimmiten joko viittaaminen enemmistön mielipiteisiin tai esiintyminen riippumattomana asiantuntijana.²⁰⁷ Näitä keinoja käyttämällä pyritään luomaan legitimitteettiä omille ajatuksille ja pakottamaan muut hyväksymään omat käsitykset: lähtökohtana on, että enemmistön asettuminen ainakin kohtalaisen yhdenmukaiselle kannalle tekee tästä valitusta kannasta myös objektiivisesti tarkasteltuna oikean tai ainakin oikeuttaa toimimaan sen mukaisesti. Vaihtoehtoisesti asiantuntijana esiintymällä halutaan luoda vaikutelma, että maailman järjestyksestä on mahdollista löytää yksiselitteinen totuus, josta kansalaiset eivät välttämättä ole perillä ilmiön vaatiman perehtymisen tai muun tekijän vuoksi.

Yhdysvaltain presidenttien lausunnoista voidaan löytää näitä molempia tapoja luoda yhteistä hyväksyntää. Esimerkiksi George H.W. Bush korostaa syyskuussa 1990 kansojen välistä yhteisyyden ja kumppanuuden tunnetta, johon sisältyy halu puolustaa vapautta ja oikeutta – niitä arvoja, joiden puolesta Yhdysvallat katsoo taistelleensa halki kylmän sodan. Kun kerran suuri osa maailman kansoista on nyt liittynyt näiden päämäärien taakse, Bush katsoo, että jo tämä enemmistön kanta oikeuttaa ja saa aikaan puuttumisen Irakin toimintaan Kuwaitia vastaan. Samalla hän asettaa itsensä ja maansa asiantuntijan asemaan: vapaus ja oikeus vaativat hänen

²⁰⁷ Jokinen & Juhila 1993, s. 93.

mukaansa edelleen ylläpitoa, joten niiden asema ei ole itsestään selvä. Kuitenkin jo näiden arvojen säilyminen sinällään kertoo niiden voittaneen taistelun itäblokin autoritaarisia valtioita vastaan. Tämän hän edelleen katsoo kertovan vapauden ja oikeuden universaalista ja ylihistoriallisesta oikeellisuudesta. Niinpä Yhdysvalloilla eräänlaisena vapauden ja oikeuden esi-taistelijana on myös kyky määritellä se, mikä maailmalle on parasta. Puhuessaan maailman muokkaamisesta Irakin kriisin hoidolla Bush ei niinkään pyri patistamaan muita valtioita omatoimiseen jännitteiden ratkaisemiseen, vaan pikemminkin hakee tukea yhdysvaltalaisille pyrkimyksille.

Samalla tavalla asiantuntijana Bush esiintyy huhtikuussa 1991 puhuessaan siirtymisestä pa-toamispolitiikasta aktiivisen toiminnan politiikkaan. Tämän innoittajana hän näkee rauhan ja kukoistuksen edistämisen. Rivien välistä on siis luettavissa, että Yhdysvallat on onnistunut objektiivisesti määrittelemään sen, miten rauhaa ja kukoistusta edistetään ja mitä ne ylipää-tään tarkoittavat. Tätä käsitystä tukee yhteistyö eurooppalaisten kanssa. Euroopan maatkin ovat siis ymmärtäneet Yhdysvaltain pyrkimysten hyödyllisyyden ja liittyneet kantamaan vas-tuuta muuttuvasta maailmasta.

Presidentit viittaavat kuin itsestäänselvyytenä läntisten maiden yhteisiin mielipiteisiin ja in-tresseihin. Bill Clinton toteaa vuonna 1995 uskovansa kaikilla länsimailla olevan ensisijaisena tavoitteena Iranin muodostaman uhkan ehkäisyn. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen George W. Bush lausuu maailman valtioiden suuren enemmistön olevan moraalisen ja ideo-logisen jakolinjan samalla puolella. Näihin käsityksiin sisältyy ajatus siitä, että yhteiset mieli-piteet ja intressit määrittyvät nimenomaan Yhdysvaltain näkökulmasta. Muut maat eivät siis sanele Yhdysvalloille toimintaa, vaan Yhdysvallat vetää muita länsimaita oikeaan ja tuloksel-liseen suuntaan.

Asiantuntijana esiintyminen ei ole yksinomaan vanhemman Bushin keino muokata yhteisiä käsityksiä. Bill Clinton esimerkiksi varoittaa Irakia jopa voimankäytön mahdollisuudesta vuonna 1998, mikäli Irak yrittää uudelleen rakentaa joukkotuhoaseitaan. Korostaessaan sa-massa yhteydessä kansainvälisen yhteisön viisautta, tahtoa ja keinoja suojella rauhaa ja turval-lisuutta Clinton asettuu mainitsemansa yhteisön ääneksi: lausunnon aluksi Clinton puhuu Yh-dysvaltain toimista yksittäisenä maana, mutta liittää sen jälkeen koko kansainvälisen yhteisön mainitsemiensa tavoitteiden ja keinojen taakse.

Ainakin yksi keskeinen syy sille, miksi yhteistä hyväksyntää on käytetty roistovaltiodiskurs-
sin oikeuttajana, tuntuisi olevan kylmän sodan lopputulos. Se, että vastakkainasettelu päättyi
Neuvostoliiton hajoamiseen, antaa mahdollisuuden puhua voittajan äänellä ja esiintyä yhteis-
ten läntisten – osin jopa globaaleiksi tehtyjen – käsitysten edustajana. Toisaalta kyseessä on
yhdysvaltalaiseen ulkopoliittiseen kulttuuriin yleisemminkin kuuluva piirre: ei ole 2000-luvun
ilmiö, että Yhdysvallat asettuu läntisen yhteisön eturintamaan.

5.3. Kulttuuristen konventioiden hyväksikäyttö

Kulttuurisilla konventioilla tarkoitetaan tässä yhteydessä läntiseen kulttuuriin syvään juurtu-
neita käsityksiä siitä, miten esimerkiksi ihmisten välisissä suhteissa on soveliaista toimia tai
mitkä asiat ja arvot ovat yleisesti ottaen tärkeitä. Arja Jokinen ja Kirsi Juhila esittävät tästä
esimerkkinä rationalistisen järjen käytön, enemmistön edun asettamisen yksilön edun edelle
ja ”valistuneen humanismin” eli käsityksen siitä, kuinka kovia kokeneelle henkilölle ei sovi
tuottaa lisää pettymyksiä.²⁰⁸ Yhteistä näille käsityksille on se, että niiden tausta on kaukana
historiassa, osin jo valistuksen ajalla. Näin ollen ne ovat sukupolvien ajan toisintuneet ja vah-
vistuneet, mikä on tehnyt niistä siinä määrin vahvoja, että niihin nojaten on mahdollista luoda
uusia käsityksiä mitä erilaisimmista ilmiöistä.

Myös presidenttien käyttämät kulttuuriset konventiot ovat usein historian kautta syvään juur-
tuneita läntiseen maailmaan. Tuskin on pelkkää sattumaa, että George H.W. Bush puhui Per-
sianlahden kriisin aikana velvollisuudesta pitää yllä vapautta ja oikeutta. Miksi hän valitsi
juuri nämä elementit toimintaa oikeuttaakseen eikä esimerkiksi läntisen yhteisön taloudellisia
ja strategisia intressejä? Syy on siinä, että nämä käsitteet ovat vuosisatojen aikana vakiintu-
neet osaksi läntistä ihanneyhteiskuntaa: vapaus ja oikeus eivät välttämättä missään toteudu
täysimääräisesti olettaen, että ne pystyttäisiin määrittelemään yksiselitteisesti, mutta länsi-
maissa halutaan ainakin uskoa toimittavan pohjimmiltaan näiden arvojen perusteella. Vapaus
päättää omista asioistaan ja tasa-arvoisuus lain edessä ovat sellaisia kulttuurisia konventioita,
joihin vetoaminen saa laajasti vähintään periaatteellista hyväksyntää osakseen, toisin kuin
taloudellisten etujen itsekäs tavoittelu ja muiden kansojen alistaminen. Yhdysvaltalaisille va-
paus ja oikeus ovat jo maan syntyajoista lähtien olleet eräänlaisten perusarvojen asemassa.

²⁰⁸ Jokinen & Juhila 1993, s. 95.

Eurooppalaiset puolestaan saivat esimerkiksi toisen maailmansodan aikana muistutuksen niiden puutteesta.

Bill Clinton puhui vuonna 1994 tarpeesta uudistaa kumppanuus ja määritellä turvallisuus historiallisen muutoksen aikakautena. Tässä näkyy paitsi pyrkimys esiintyä asiantuntijana – kertoa mitä turvallisuus on – myös käsitys siitä, että länsimailla on oikeus tai jopa velvollisuus toimia eräänlaisena globaalien muutoksen veturina. Clintonin mukaan Yhdysvallat ja Eurooppa ovat luoneet maailmaan miljoonia työpaikkoja GATT-sopimuksen kautta: yhteisiä intressejä ja saavutuksia korostamalla luodaan mielikuvaa siitä, että samalla tavalla on yhteistyössä puuttava maailman kriiseihin. Euroopassa suoran puuttumisen traditio on kenties heikompi kuin Yhdysvalloissa, mutta vanhallakin mantereella vaikuttaa ainakin jossain määrin ajatus siitä, että läntinen yhteisö on lähtökohta, johon verrattuna muut ovat ”toisia”. Tämä käsitys läntisen yhteisön ensisijaisuudesta on kulttuurinen konventio, jota käyttämällä ja vahvistamalla voidaan luoda edellytyksiä roistovaltioidiskurssin vakiintumiselle. Tällöin pyritään muodostamaan mielikuva siitä, että uhka kohdistuu ikään kuin luonnostaan juuri länsimaihin, mutta ajan oloon vaarana on koko maailmaan kohdistuva uhka, elleivät länsimaat tartu asiaan. Esimerkiksi joukkotuhoaseiden leviämistä pidetään turvallisuutta heikentävänä tekijänä, koska kyseisten aseiden nähdään automaattisesti suuntautuvan länttä vastaan.

Käytetyt kulttuuriset konventiot ovat kautta linjan yleisellä tasolla vaikuttavia, demokraattiseen yhteiskuntaan liitettäviä arvoja. Clinton viittaa myöhemmin esimerkiksi terroristeihin, joita luonnehtii omantunnon ja moraalisuuden puute. Kääntäen tällä siis halutaan sanoa, että länsimaita ohjaavat juuri näiden ominaisuuksien kehittyneimmät muodot. Tällä tavalla Clinton korostaa läntisen yhteisön toimien oikeellisuutta. Edelleen hän puhuu ”kansallisvaltioiden vihollisista”: tämäkin viesti voidaan tulkita osoitetuksi Eurooppaan, jossa nationalismi aikanaan virisi.

Kulttuuristen konventioiden hyödyntäminen on kenties ensisijaisesti toiminut yhteisen kohtalon kokemuksen luoja. Sen kautta on ollut mahdollista luoda sellaista yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka vahvistuessaan edesauttaa myös konkreettisempien asioiden samankaltaistumista, esimerkkinä käsitykset asevoiman käytön kohteista. Kulttuurisilla konventioilla on siis ollut mahdollista vakuuttaa läntistä yhteisöä siitä, että uudenlaiset uhkat ovat yhtä lailla vaa-

rallisia ja vaativat sotilaallista voimaa samalla tavalla kuin mihin kylmän sodan aikana oli opittu.

5.4. Itse todettuun vetoaminen

Itse todettuun vetoamisessa olennaista on puhujan itsensä läsnäolo. Aikalaistodistajana hän voi ainakin periaatteessa kertoa autenttisesti vallinneista asiainloista ja tapahtuneista sattumuksista, ja tätä puhuja myös käyttää hyväkseen. Ulkopuolisella kuulijalla ei ole juuri mahdollisuutta väittää vastaan, koska hän ei ole ollut paikalla eikä näin ollen ole voinut tehdä omakohtaisia aistihavaintoja esitettyihin väitteisiin liittyen. Voimakkaitakin väitteitä on mahdollista esittää vankistamalla niiden todistusvoimaa tosielämän esimerkkeihin nojautuen. Toisaalta puhuja esiintyy usein asioiden tarkkailijana, ei niihin osallistuvana, koska puhujan sekaantuminen asioihin saattaisi heikentää tiedon objektiivisuuden vaikutelmaa.²⁰⁹

George H.W. Bush viittaa itse todettuun puhuessaan roistovaltioiden uudenaikaisesta luonteesta. Bush pitää Irakia esimerkkinä siitä, mitä luopiovaltiot saavat aikaan ja millaisia keinoja ne käyttävät. Tämä on hänen mukaansa havaittu Persianlahden sodan aikana, kun Irak on toteuttanut Scud-iskuja, joiden tavoitteeksi mainitaan ainoastaan kaupunkien tuhoaminen ja väestön hävittäminen. Bush siis pyrkii osoittamaan, miten Yhdysvallat on itse todennut roistovaltioiden muuttuneen ja samalla viholliskuvan uusiutuvan siirtyen pois päin aiemmista sotilaallisista uhkista.

Bill Clinton ottaa myös esimerkin tapahtuneista asioista ja yrittää niiden avulla todistaa oikeiksi käsityksiään muuttuvista sotilaallisista uhkista: World Trade Centeriin on tehty terrori-isku ja entinen presidentti Bush on yritetty murhata. Nämä todistavat Clintonin mukaan siitä, että terrorismia tukevat valtiot ovat todellisia uhkia. Se, että molemmat tapaukset ovat sattuneet Yhdysvaltain keskeisiä instituutioita vastaan, antaa Clintonin lausunnolle todistusvoimaa. Amerikkalaiset voivat esittää todentaneensa ilmiön olemassa olon itse, joskin todisteet molempien tapausten yhteyksistä roistovaltioiksi kutsuttuihin maihin jäävät presidentin ilmoituksen varaan. Yhdysvaltain vastaus Saddam Husseinin esitettyihin terrorismikytkentöihin – ris-teilyohjauksen käyttö – korostaa osaltaan itse todetun ilmiön sotilaallista luonnetta.

²⁰⁹ Juhila 1993, s. 158.

Presidentti George W. Bushin kausi muistetaan syyskuun 11. päivän terrori-iskuista. Niiden kohdistuminen jälleen Yhdysvaltoihin antoi mahdollisuuden esiintyä muuttuvaa sotaa syvemmin tuntevana toimijana. Bush johdatti maansa irti vuoden 1972 ABM-sopimuksesta, vaikka esimerkiksi Euroopan maissa ratkaisu herätti kritiikkiä. Bush kuitenkin totesi, että sopimus estää kehittämästä tapoja suojata kansaa terroristeilta ja roistovaltioiden ohjusiskuilta. Hän siis antaa ymmärtää, että Yhdysvallat on kokemuksensa turvin yleistä mielipidettä paremmin perillä siitä, millaisia todelliset sotilaalliset uhkat ovat ja miten niihin vastataan.

Voidaan siis tehdä havainto, että presidentit ovat käyttäneet itse todettuun vetoamisen strategiaa luodessaan uudenlaisia käsityksiä yhteisistä sotilaallisista uhkista. Kuitenkin strategian käyttö on ollut melko maltillista, ja se on antanut varsin paljon tilaa muiden mekanismien käytölle. Yksi syy tähän voi olla se, että strategian käyttö ei ole amerikkalaisille aina kovin helppoa. Vaikka Yhdysvallat on usein tavalla tai toisella läsnä siellä, missä kansainväliseen yhteisöön vaikuttavat tapaukset sattuvat, käy harvoin niin, että Yhdysvallat olisi yksin antamassa aikalaistodistusta. Tämän strategian käyttö tulee ennen kaikkea kyseeseen silloin, kun toiminta on kohdistunut Yhdysvaltoihin itseensä, vaikka tällöin lausunnon objektiivisuuden vaikutelma kärsii.

5.5. Vaihtoehdottomuus

Vaihtoehdottomuutta hyödyntävässä strategiassa pyritään vakuuttamaan kuulija siitä, että käsittelyn alaiset asiat on järkevää tai ylipäätään mahdollista hoitaa vain tietyllä, puhujan esittämällä tavalla. Tällöin tiettyjä tapahtumia seuraavat automaattisesti niitä vastaavat toimenpiteet. Ajattelua ei mutkisteta ilmiöiden problematisoinnilla.²¹⁰ Strategiassa onkin samoja piirteitä kuin edellä esitetyssä yksinkertaistamisessa. Ero on siinä, että yksinkertaistamisessa ei samalla tavalla esitetä jotakin toimintamallia muita parempana, vaan annetaan kuulijan vetää omat johtopäätöksensä. Vaihtoehdottomuus viittaa suoremmin siihen, että havaittu asiointila vaatii nimenomaan tietynlaiset, tarkkaan määritellyt toimenpiteet. Näitä toimia ei aina pidetä edes välttämättömänä perustella, vaan ne ikään kuin puhuvat puolestaan ja nostavat itsensä esiin. Toisaalta voidaan tunnistaa useita toimintavaihtoehtoja, mutta vain yksi niistä halutaan nähdä selkeästi oikeana ottaen huomioon tosiasiat.

²¹⁰ Juhila 1993, s. 163–167.

Yhdysvaltain rooli suurvaltana antaa sille hyvät mahdollisuudet esiintyä oikeiden toimintamallien muodostajana. George H.W. Bush toteaa helmikuussa 1990 uusiin uhkiin kuuluvan esimerkiksi terrorismin ja ydinaseiden leviämisen. Nämä vaativat hänen mukaansa uudenlaisia, kaikissa olosuhteissa toimimaan kykeneviä joukkoja. Tähän lausuntoon sisältyy kaksi vaihtoehtoisuuden poissulkevaa viestiä. Bush esittää ensinnäkin, että joukkojen rakennetta ja suorituskykyä on muutettava. Kylmän sodan aikaiset asevoimat eivät siis enää tule kyseeseen. Toisekseen hän antaa ymmärtää, että länsimaiden on edelleen toimittava nimenomaan globaalilla perspektiivillä: kylmän sodan päättyminenäkään ei anna mahdollisuutta eristäytyä muusta maailmasta, vaan vihollisiksi katsottavia uhkia on edelleen olemassa. Hän siis näkee, että globaalit uhkat kohdistuvat länsimaihin vähintään yhtä suurella voimalla kuin muihin. Sen sijaan kyseeseen ei tule se, että joku muu taho vastaisi näihin uhkiin, ja määrittäisi näin ollen suuntaa maailmanlaajuiselle kehitykselle.

Sotilaallisten keinojen vaihtoehdottomuutta roistovaltioiden kurissa pitämiseksi korostaa myös Bushin tapa käyttää Irakia esimerkkinä siitä, mitä uudet uhkat käytännössä merkitsevät. Kun keväällä 1991 lausuntoa annettaessa ensimmäinen Persianlahden sota on kuulijoiden mielessä muutenkin, ja esimerkiksi ydinaseiden leviämisen uhka rinnastetaan Irakin tapahtumiin, välittyy kuva asevoimien käytöstä ensisijaisena ja lähes ainoana toimintamahdollisuutena suhteessa uusiin uhkiin. Vähemmälle huomiolle jätetään erilaiset asevalvontatoimet ja sopimusjärjestelyt, vaikka läntisen yhteisön vastuuta tilanteen hallinnassa korostetaankin. Bushilta välittyvä ajatus on se, että länsimaiden pitää edelleen pyrkiä ylläpitämään vakautta maailmassa, mutta se vaatii uhkien muuttuessakin aseellista voimaa.

Samalla tavalla presidentti Clinton käyttää vaihtoehdottomuutta keinona vahvistaessaan käsitteitä sotilaallisten uhkien muuttumisesta ja transatlanttisen yhteistyön tärkeydestä. Tammi-kuussa 1994 Clinton nimeää Euroopan tärkeimmiksi turvallisuushaasteiksi joukkotuhoaseiden leviämisen Iraniin ja Libyaan. Tähän uhkaan voidaan hänen mukaansa vastata Naton avulla. Näin hän vetää sotilaallisen ulottuvuuden kuin itsestään selvästi esille. Kuitenkin Natossa

alkoi esimerkiksi sotilasstrategian uudistaminen vasta saman vuoden keväällä²¹¹, joten kyky tämänkaltaisten uhkien torjuntaan ei välttämättä ollut paras mahdollinen.

Clinton myöntää näennäisen kohteliaaseen sävyyn, että eurooppalaisilla on erilainen suhtautuminen roistovaltioihin kuin hänellä. Kuitenkaan hän ei ota selkeästi kantaa sen toimivuuteen, vaan lähinnä toteaa asiointilan: tästä voidaan ajatella, että Clinton haluaa antaa vaikutelman eurooppalaisen, diplomatiaa korostavan tyylin jättämisestä omaan arvoonsa. Puhuessaan ”rauhan vihollisista” hän luo mielikuvan roistovaltioiden sotilaallisesta uhkaavuudesta: rauhan viholliset on helppo mieltää rauhan yksinkertaistetun vastakohdan eli sodan edustajiksi. Tämä taas vaatii samalla mitalla vastaamista tai ainakin siihen varautumista.

George W. Bushilla kenties selkein vaihtoehdottomuuden muoto liittyy hänen julistamaansa terrorismin vastaiseen sotaan. Tässä määritelmässä hän sivuuttaa perinteiseen sotakäsitykseen kuuluvia tekijöitä, kuten ajatuksen sodasta ajallisesti ja maantieteellisesti rajattuna ilmiönä, joka päättyy aikanaan sopimusjärjestelyjen kautta. Kuitenkaan Bush ei näe muita vaihtoehtoja kuin sodan julistamisen, ja hän tyytyy toteamaan terrorismin vastaisessa sodassa rintamalinjojen näyttävän erilaisilta aiempiin sotiin verrattuna. Toimenpiteet ovat siis väistämättömiä ja loogisesti tapahtuneesta seuraavia. Bush varoittaa terroristien ottavan maalikseen jonkun muun läntisen kaupungin, mikäli asiaan ei tartuta. Ongelma on siis yleisesti tiedossa, ja Bush – osin itse todettuun vedoten – esiintyy asiantuntijana pyrkien määrittämään oikeanlaiset menettelytavat. Kyseessä on siis jälleen sama tapa, joka on ollut havaittavissa aiemminkin presidenteillä: otetaan esimerkkejä lähimenneisyydestä ja esitetään niistä seuraavat toimet – tässä tapauksessa asevoiman käyttö – väistämättöminä.

5.6. Historian käyttö

Historian käytöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista historiallisten tapahtumien ja ilmiöiden hyödyntämistä, joilla voidaan edesauttaa nykyhetkessä vaikuttavien tavoitteiden toteutumista. Usein tämä tapahtuu retoriikan keinoin: menneisyydestä esitetään myyttinen ja yksinkertaistettu kuva, ja tavalla tai toisella luoduista myyteistä vedetään yhteys nykypäivään. Voidaan esimerkiksi todistella sitä, kuinka puhuja ja hänen kuulijakuntansa ovat menneiden aiko-

²¹¹ Lagerstam 2005, s. 209.

jen sankarien jälkeläisiä tai ideologisia seuraajia. He ovat yhtä lailla oikeuden asialla tai heillä on samanlaisia ominaisuuksia kuin mytologisoiduilla esi-isillä. Toisaalta voidaan kuvata vihollinen omaa olemassa oloa kerta toisensa jälkeen uhkaamaan nousevaksi voimaksi, jota vastaan taistelu on yhä uudelleen käytävä ja myös voitettava. Vihollinen saatetaan tarpeen mukaan kuvata yleisellä tasolla pahuuden edustajaksi, jolloin luonnollinen ajatusketju saa ihmisen ajattelemaan, että hän itse on hyvyyden puolella ja että hänellä näin ollen on universaalisti legitiimi oikeus käydä taistelemaan rauhan uhkaajaa vastaan.

Historiaan liittyviä viittauksia löytyy kaikkien presidenttien puheista. George H.W. Bush vertaa lokakuussa 1990 Persianlahden sotaa liittoutuneiden ponnistuksiin akselivaltoja vastaan toisen maailmansodan aikana. Tällä tavoin hän pyrkii vahvistamaan ajatusta Irakin uhkaavuudesta: toinen maailmansota muistetaan vuosia kestäneenä inhimillisenä ja taloudellisena ponnistuksena, jonka tarpeellisuutta ei silti koskaan ole kyseenalaistettu esimerkiksi Vietnamin sodan tapaan. Toinen maailmansota onkin piirtynyt länsimaiseen muistiin välttämättömänä Hitlerin Saksan voimistumisen pysäyttämiseksi ja demokraattisten perusarvojen turvaamiseksi. Nyt Bush vertaa länsimaita tuolloin voittoisiin liittoutuneisiin: hän antaa ymmärtää, että läntiset maat ovat vastaavalla tavalla liitossa pahuuden voimia vastaan kuin viisi vuosikymmentä aiemmin. Aseistuksen ja tahdon koettelemukset ovat Bushin mukaan tosiasia, mutta samalla hän jättää vaikutelman, että koettelemuksiin kuuluu myös niistä selviäminen. Länsimaat tulevat siis yhdessä asevoimin lyömään uuden, vaarallisen vihollisen.

Vanhempi Bush vetoaa myös historialliseen jatkuvuuteen todistellessaan oman maansa parremmuutta. Bushin mukaan Yhdysvallat on kahden vuosisadan – siis koko olemassaolonsa – ajan taistellut vapauden puolesta. Tällä tavoin syntyy mielikuva Yhdysvaltain lähtökohtaisesta pyrkimyksestä olla "oikeiden" arvojen puolella. Tämä taipumus halutaan nähdä ylihistoriallisena, sukupolvista riippumattomana ominaisuutena, joka vaikuttaa kaikkien amerikkalaisten toimijoiden piirissä. Bushin mukaan pelkästään amerikkalaisuus tekee ihmisestä erityislaatuisen, osan jotain suurempaa näkyä.

Bill Clinton käyttää hyväkseen sekä toisen maailmansodan että kylmän sodan aikana vaikuttaneita viholliskuvia. Hän rinnastaa terroristien uhkan fasismiin ja kommunismiin, jotka olivat aikanaan suuria ideologioita. Kumpikin niistä uhkasi omalla tavallaan demokratioiden elinmahdollisuuksia. Taistelu niitä vastaan oli raju: fasismi kukistettiin valtavilla toisessa maail-

mansodassa tehdyillä uhrauksilla, kommunismi puolestaan kylmän sodan vuosikymmeniä kestäneellä monitahoisella kamppailulla.²¹² Erilaisuudestaan huolimatta niiden jälkeen ei ole helppoa osoittaa yhtä selkeää ja tuhovoimaista vihollista. Tähän kuitenkin pyritään, ja joukkotuhoaseiden leviämisen korostaminen antaa mahdollisuuksia saada aikaan mielikuva sotilaallisesti uhkaavasta vihollisesta. Vihollinen ei ole sama kuin aiemmin, mutta siihen yhdistetään sitä tutuksi tekeviä elementtejä. Sillä on joukkotuhoaseita, kuten Neuvostoliitolla oli kylmän sodan aikana, ja se edustaa tyranniaa aivan kuten läntisen maailman vihollisten on usein nähty tekevän. Clinton puhuikin "ikäikäisestä taistelusta": hänen mukaansa siis uuden sukupolven on aika liittyä esi-isien joukon jatkoksi ja antaa panoksensa maailmaa jälleen kerran uhkaavien voimien kukistamiseksi.

George W. Bushilla historian käytöstä löytyy myös toisenlainen esimerkki. Hän hyödyntää eräänlaista edistysajattelua. Bushin mukaan suuri maiden enemmistö on siirtynyt moraalisen ja ideologisen jakolinjan samalle puolelle niin, että vanhat kilpailuasetelmat ovat monelta osin purkautuneet. Tämä voidaan tulkita näytöksi läntisen yhteisön voimallisuudesta ja kestävyydestä: aiemmin jotain muuta kantaa edustaneet maat ovat nyt ymmärtäneet läntisten arvojen paremmuuden ja siirtyneet samaan leiriin Yhdysvaltojen kanssa. Annetaan siis vaikutelma, että länsimailla on muita paremmin hallussaan tieto siitä, miten maailman asioita pitää hoitaa ja tämä tieto kantaa myös nyt käsillä olevien ongelmien yli.

Keskeinen historian käytön muoto on kuitenkin nykyisen roistovaltioiden ja terroristien muodostaman uhkan rinnastaminen menneisiin sotiin. Länsimaat halutaan nähdä sekä kohtaloltaan että ominaisuuksiltaan edeltäjiensä kaltaisina. Ajatellaan, että länsimaat ovat jälleen kerran joutuneet pahuuden voimien hyökkäyksen kohteeksi, mutta samalla uskotaan myös, että oikeuden ja hyvyyden nimissä käytävä taistelu voitetaan toimimalla yhteisrintamassa.

²¹² Kylmää sotaa ajatellaan usein käydyn sotilaallisen suorituskyvyn kasvattamisen keinoin. Tämä on osatotuus, mutta kylmään sotaan liittyi myös laajempi taistelu, jossa sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto pyrkivät luomaan toimivallaltaan legitiimin ja toimipiiriltään globaalin kylmän sodan imperiumin identiteetin – Yhdysvallat "pehmein" keinoin, Neuvostoliitto pakolla. Taistelua käytiin mm. propagandan, mielikuvien, haaveiden, turismin, kulttuurin ja tiedevaihdon keinoin. Tässä Yhdysvallat osoittautui lopulta ylivoimaiseksi. Ks. tarkemmin esim. Sedergren (2000), s. 7–30 ja Majander (2000), s. 31–55.

5.7. Poliitiikan käytäntö viholliskuvien muokkaajana

Poliittisen retoriikan soveltaminen käytännössä on siis puhetta vahvistava ja sen vaikutuksia tehostava mekanismi. Seuraavaksi luon lyhyen katsauksen roistovaltiodiskurssia todeksi tehneeseen käytännön toimintaan. Samalla kun käytännölliset toimenpiteet ovat kenties tehokkaimpia yhteisen ymmärryksen luoja, ne ovat samalla huomattavasti vaikeammin toteutettavissa kuin kovasanaisenkin retoriikan toistelu. Niillä on nimittäin taipumus helpommin aiheuttaa seurannaisvaikutuksia ja eskaloitua hallitsemattomasti.

Michael Klare esittää, että jo Irakin joukkojen ylittäessä Kuwaitin rajan elokuussa 1991 Yhdysvalloilla oli olemassa suunnitelma sodasta Irakia vastaan. Suunnitelman laatimisen hän sanoo tapahtuneen nimenomaan sen vuoksi, että nousevista kolmannen maailman valtioista haluttiin vähitellen tehdä keskeinen uhka Yhdysvalloille Neuvostoliiton asemesta ja siksi sota nähtiin jossain vaiheessa väistämättömäksi. Irakia pidettiin hänen mukaansa erityisen hyvänä esimerkkinä uudenlaisesta uhkaavasta maasta. Tämä ajatus ei kuitenkaan saanut hyväksyntää kaikilla hallinnon aloilla, ei edes Valkoisessa talossa ennen Persianlahden sodan alkamista. Toisaalta Klare näkee yhtenä Persianlahden sodan merkityksenä olleen Kuwaitin auttamisen ohella Yhdysvaltain sisällä sotilaallisen voiman käytöstä vaikuttavien käsitysten muokkaamisen. Painopiste ei niinkään ollut kansainvälisen kuin kansallisen yhteisen ymmärryksen luomisessa.²¹³

Joka tapauksessa Klare pitää Yhdysvaltain menestystä Persianlahden sodassa tärkeänä sille, että "roistodoktriini" (*Rogue Doctrine*) voitiin ottaa käyttöön. Ylivoimaisen voiton turvin oli helpompi esittää sodankäynnin kohteiden ja keinojen muuttuneen. Vaikutusvaltaiset tutkimuslaitokset tekivät raportteja, joissa tämä todettiin.²¹⁴ Toisaalta tässä vaiheessa pääpaino oli ehkä enemmän sodankäyntitapojen muutoksen kuin vihollisen laadun pohdinnassa, olihan vastustajana vielä valtio.

Persianlahden sota kuitenkin aloitti prosessin, jossa paitsi Yhdysvaltain, myös koko läntisen yhteisön sotilaallisia uhkakuvia koskevia käsityksiä muokattiin. Persianlahden sota osoitti

²¹³ Klare 1995, s. 36–38.

²¹⁴ Klare 1995, s. 63, 66.

myös, että liittolaisia tarvitaan, vaikka tämä operaatio haluttiinkin Klaren mukaan saada näyttämään amerikkalaiselta Yhdysvaltain asevoimien olemassaolon legitimoimiseksi.²¹⁵ Vaikka Yhdysvalloissa ei ollut vielä täydellistä yksimielisyyttä siitä, mitä uudet uhkat olivat ja miten niihin pitäisi varautua, päädyttiin Bill Clintonin presidenttikaudella kuitenkin kehittämään asevoimia nimenomaan "roistodoktriinin" mukaisia uhkia silmällä pitäen. Tähän *The Bottom-Up Review* -nimellä tunnettuun kehitysohjelmaan kuuluivat muun muassa teknologian kaikkinaisen hyödyntäminen esimerkiksi ohjautuvien ampumatarvikkeiden muodossa sekä tiedustelukyvyn ja ilmaelementin täsmäpommituskyvyn parantaminen. Tarkoituksena oli kyetä selviämään kahdesta alueellisesta konfliktista samanaikaisesti.²¹⁶ Elokuussa 1993 yhdysvaltalaiset sotalaivat yrittivät estää kiinalaisen laivan lastin purkamisen Iranissa, jossa sanottiin olleen kemiallisten aseiden valmistukseen käytettävää materiaalia. Tämä voidaan nähdä viestinä valmiudesta kovempiin otteisiin ja jopa sotilaallisen voiman käyttöön uusien uhkien torjumiseksi.²¹⁷

Kuitenkaan käytännön toimet roistovaltioidiskurssiin (toisin sanoen roistovaltioiden sotilaalliseen uhkaavuuteen) liittyen eivät 1990-luvulla olleet kovin ponnekkaita. Jo tuolloin käytiin keskustelua asevoiman käytöstä ydinaseiden leviämistä ehkäiseviin iskuihin. Yhdysvalloissa niiden heikkona puolena nähtiin, että ne saattoivat pahimmassa tapauksessa vain provosoida kohdemaan entistä voimallisempaan ja salaisempaan kehitystyöhön, jolloin iskut kääntyisivät itseään vastaan.²¹⁸ Joukkotuhoaseiden leviämistä oli myös pyritty estämään kansainvälisin sopimusjärjestelyin, ja niiden vuosikymmeniä pitkä historia vaikutti kenties osaltaan ennaltaehkäisevien iskujen vähäisyyteen. Lisäksi Yhdysvallat ei tuolloin tai myöhemminkään ole harjoittanut kovin johdonmukaista ydinasepolitiikkaa: varsin laajalti uskotaan esimerkiksi Israelilla olevan ydinase, eikä tähän ole puututtu.²¹⁹ Sen sijaan Iranin ja Pohjois-Korean ydinohjelmia oli yritetty saada tarkan valvonnan alle jo pitkään. Tällainen opportunisti olisi todennäköisesti vähentänyt iskujen kansainvälistä hyväksyntää. Oma osansa voi olla myös historialla: ainut maa, joka toistaiseksi on käyttänyt ydinasetta osana sotilasoperaatiota, on Yhdysvallat itse. Tämä on varmasti myöhemminkin nostanut kynnystä puuttua voimakeinoin

²¹⁵ Klare 1995, s. 89.

²¹⁶ Klare 1995, s. 112, 115; Litwak 1999, s. 30.

²¹⁷ Klare 1995, s. 127.

²¹⁸ Klare 1995, s. 200.

²¹⁹ Paitsi ydinase- myös roistovaltiopoliittikan valikoivuudesta ks. esim. Litwak 1999, s. 75.

muiden maiden ydinohjelmiin. Ensinnäkin sen voidaan ajatella murentavan Yhdysvaltojen moraalista oikeutta määritellä, kenellä saa olla ydinase. Toisekseen ydinaseiden käytössä testejä lukuun ottamatta jo vuosikymmeniä kestänyt tauko on saanut aikaan sen, että ei ole helppoa arvioida, miten tilanne kehittyy, jos ydinaseita koskevia kiistoja alettaisiin ratkoa voimakeinoin. Tällaisia tilanteita varten ei ole syntynyt ennustettavaa logiikkaa.

Toisaalta Yhdysvallat oli 1990-luvulla tavalla tai toisella mukana konflikteissa, joissa sen kansalliseen turvallisuuteen liittyvät edut eivät suoranaisesti olleet uhattuina. Somalia, Haiti ja Ruanda tarjosivat esimerkkejä siitä, että asevoiman käyttö on mahdollista myös rajoitetuimmin tavoittein. Samalla tavalla esimerkkejä asevoiman käytön vaatimattomammista päämääristä olivat Irakin tiedustelun päämajan pommittaminen kostona entisen presidentti Bushin salamurhayrityksestä ja iskujen harkitseminen Pohjois-Korean ydinlaitoksiin vastatoimena IAEA:n tarkastusten estämisestä.²²⁰

Voimakeinoista esimerkkinä voidaan mainita myös tapahtumat joulukuussa 1998, kun Yhdysvallat iski suurimmalla voimalla Irakiin sitten Persianlahden sodan. Taustalla oli kiista joukkotuhoaseista: Irak oli estänyt YK:n tarkastajien työskentelyä, ja sen johdosta Yhdysvallat näki parhaaksi turvautua voimaan. Operaatio *Desert Fox* kesti neljä päivää, ja siinä käytettiin muun muassa risteilyohjuksia. Operaation tavoitteeksi mainittiin nimenomaan Irakin joukkotuhoasekapasiteetin heikentäminen. Yhdysvallat ei kuitenkaan saanut operaatiolle järkkymätöntä läntisen yhteisön tukea, vaan esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvostossa suhtauduttiin kielteisesti lisäiskuihin.²²¹

Keskeinen väline 1990-luvulla roistovaltiopoliitikassa olikin taloudellisten pakotteiden käyttö²²², joka kyllä ilmentää vihamielistä suhdetta kohdemaahan, mutta jota ei yhtä selkeästi voi mieltää suoranaista *sotilaallista* uhkaa hillitseväksi toimeksi. Tilanne 1990-luvulla voidaankin nähdä Yhdysvaltain kannalta hankalana ja paradoksaalisena: Euroopassa ei ehkä ole vastavankaltaista perinnettä maailman jakamisesta mustavalkoisesti hyvään ja pahaan kuin Yhdysvalloissa. Tämä johti siihen, että terrorismin ja joukkotuhoaseiden kautta määriteltyjä roistovaltioita vastaan ei ollut helppo muodostaa yhtenäistä rintamaa, joka olisi toteuttanut aseellis-

²²⁰ Litwak 1999, s. 32, 33.

²²¹ Litwak 1999, s. 139–140.

²²² Litwak 1999, s. 65.

ta voimaa vaativia iskuja. Sotilaallisen voiman käytön ollessa harvinaista jäi puuttumaan myös se itsevahvistukseen perustuva mekanismi, jonka avulla asevoiman käytöstä roistovalti-oiksi miellettyjä maita ja jopa ei-valtiollisia terroristeja vastaan olisi kehkeytynyt laajasti ottaen legitiimi ja relevantti keino. Tässä mielessä toimintakenttä oli vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Yhdysvalloille helpompi hallita: tarvittiin konkreettista näyttöä roistovaltioihin liittyvästä ja myös ei-valtiollisesta sotilaallisesta uhkasta, ennen kuin laajempi läntinen yhteinen ymmärrys muuttuvista uhkakuvista alkoi muotoutua.

Kenties vaikuttavampaa ajatellen roistovaltioiden esittämistä sotilaallisena uhkana onkin ollut puolustuksellisten, mutta silti asevoiman käyttöön liittyvien keinojen käyttö. Niihin liittyen on mahdollista tehdä konkreettisempia toimenpiteitä. Tästä selkeimpänä esimerkkinä voidaan nähdä pyrkimys kansallisen ohjuspuolustusjärjestelmän luomiseen, joka kuitenkin on edennyt vaivalloisesti. Kuten on jo todettu, viholliskäsitysten muokkaaminen ei välttämättä ainakaan alun perin ollut järjestelmän suunnittelun ensisijainen tai tiedostettu tarkoitus, toimihan varsinkin Clintonin hallinto 1990-luvun lopulla verkkaisesti hankkeen käynnistämässä. Clinton myös siirsi vuonna 2000 lopullisen päätöksen koko järjestelmän luomisesta seuraavan presidentin ratkaistavaksi.²²³ Kuitenkin Ivan Elandin ja Daniel Leen mukaan vuosituhannen vaihteen aikaan käyty keskustelu kuvasti roistovaltiodoktriinin saamaa "dogmaattista ja kyseenalaistamatonta hyväksyntää" yhdysvaltalaisessa kylmän sodan jälkeisessä ulkopolitiikassa.²²⁴

Järjestelmän luominen sai sysäyksen eteenpäin George W. Bushin tultua presidentiksi vuonna 2001. Ohjuspuolustusta haluttiin viedä eteenpäin varsin nopeassa aikataulussa. Yhdysvallat irtautui yksipuolisesti vuoden 1972 ABM-sopimuksesta, mikä aiheutti vastalauseita varsinkin Venäjän taholta. Ohjuskokeissa on toistuvasti ollut ongelmia, mikä ei kuitenkaan ole estänyt runsasta rahankäyttöä hankkeen edistämiseen. Vuonna 2007 Yhdysvallat esitti Puolalle ja Tsekille ohjuspuolustusjärjestelmän osien sijoittamista niiden maaperälle. Tsekki antoikin asiaan suostumuksensa ja myös Naton ulkoministerit esittivät joulukuussa 2008 myöntyvällisen suhtautumisensa asiaan. Voidaan siis ajatella, että 2000-luvun kuluessa sitkeästi eteenpäin viety ohjuspuolustushanke on osaltaan ollut vakiinnuttamassa käsityksiä roistovaltioiden sotilaallisesta uhkaavuudesta. Toisaalta hanketta on perusteltu nimenomaan tiettyjen maiden

²²³ Voegeli 2005.

²²⁴ Eland & Lee 2001, s. 2–3.

luomalla ohjusten uhkalla, ja tässä suhteessa se on varsin uskottava. Sen sijaan terrorismiin sotilaallisena uhkana sitä on hankalampi yhdistää. Käytännön politiikassa on kuitenkin esiintynyt syyskuun 2001 jälkeen näkyvä hanke, terrorismin vastainen sota, jolla tämä seikka on osin korvautunut.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen vuonna 2001 julistettu terrorismin vastainen sota näkyi käytännön tasolla ensimmäisenä Afganistanissa aloitetussa operaatiossa. Sen ero suhteessa 1990-luvulla tehtyihin sotilaallisiin operaatioihin oli maavoimien osien laajamittaisemmassa käytössä ja omien tappioiden aiempaa korkeammassa sietokyvyssä.²²⁵ Nämä tekijät ovat omalta osaltaan olleet vakuuttamassa läntistä yhteisöä sotilaallisten uhkien luonteen muutoksista: se, että tuossa vaiheessa maailman ainoa supervaltta on valmis käyttämään monipuolisesti asevoimaa ja sietämään kohonneita tappiolukemia kertoo siitä, että ei-valtiolliseen terrorismiin suhtaudutaan sotilaallisena vihollisena.

Erityisesti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla Yhdysvallat on entistä tiukemmin alkanut vaatia eurooppalaisia kumppanimaitaan osallistumaan Afganistanin rauhoittamiseen suuremmalla voimalla. Syksyllä 2007 puolustusministeri Robert Gates uhkasi siirtää Yhdysvaltain Kosovossa olevat joukot Afganistaniin, mikäli liittolaiset eivät tarjoa lisää materiaalia ja joukkoja maan vakauttamiseen.²²⁶ Joulukuussa hän esitti, että Naton painopiste alueella olisi siirrettävä vastarintajoukkojen vastaiseen toimintaan jälleenrakennuksen asemesta.²²⁷ Samankaltaisia esimerkkejä on useita: kevättalvella 2008 Münchenin turvallisuuskonferenssissa Gates uhkasi jopa Naton hajoamisella, ellei apua Yhdysvalloille anneta.²²⁸ Syyskuussa 2008 puolustusministeri Gates vaati lisäjoukkoja kollegoiltaan Lontoossa pidetyn epävirallisen Nato-kokouksen päätteeksi.²²⁹ Vielä uuden presidentin Barack Obaman astuttua virkaansa kenraali David Petraeus sanoi, että operaatiota varten tarvitaan lisää nimenomaan taistelujoukkoja ja ilmoitti samalla, että Yhdysvallat itse jopa kaksinkertaistaa joukkojensa

²²⁵ Raitasalo 2004.

²²⁶ USA saattaa vetää joukkonsa Kosovosta. YLE Uutiset 21.10.2007.

²²⁷ USA:n Gates kovisteli Natoa apuun Afganistanissa. Helsingin Sanomat 13.12.1007.

²²⁸ Yhdysvaltojen puolustusministeri varoittaa Naton hajoamisesta. YLE Uutiset 10.2.2008.

²²⁹ USA vaatii muilta Nato-mailta rahaa Afganistanin armeijalle. Helsingin Sanomat 20.9.2008.

määrän Afganistanissa. Tuore varapresidentti Joseph Biden kiteytti asian toteamalla, että Yhdysvallat ”tekee enemmän, mutta myös vaatii enemmän”.²³⁰

Voidaan siis ajatella, että Afganistanin kysymyksessä Yhdysvaltain ja muun läntisen yhteisön eriävät käsitykset sotilaallisen voiman käytöstä ilmentyvät kahdella tavalla: sekä määrän että laadun suhteen. Yhdysvallat haluaisi lisätä asevoimien edustusta Afganistanissa, kun taas eurooppalaiset ovat tässä suhteessa vastahakoisia. Edelleen erimielisyyttä on siitä, miten Afganistanin rauhoittaminen hoidettaisiin. Yhdysvaltalaisen näkemyksen mukaan tarpeellista on ennen kaikkea aseellinen taistelu maan vakautta häiritseviä ryhmittymiä vastaan niin Afganistanissa kuin osin myös Pakistanissa. Suuri osa muista Nato-maista puolestaan korostaa monialaisemman kriisinhallinnan merkitystä. Yhdysvaltain mahdollisuudet saada liittolaisiltaan lisää tukea ovat Afganistanissa kenties paremmat kuin Irakissa, olihan ensin mainittu ainakin alun perin yhteisesti legitimoitu operaatio ja tätä taustaa myös hyödynnetään tukivaatimuksissa. Jos kuitenkin käy niin, että Yhdysvaltain koviin otteisiin tukeutuva suuntaus ei tuota tuloksia, vaan Afganistan ajautuu entistä sekasortoisemmaksi, voi odottaa enenevässä määrin kiistoja toimintalinjasta. Toisaalta Euroopan maatkin ovat jo siinä määrin sitoutuneet Afganistaniin, että niiden yhtäkkinen irrottautuminen koko operaatiosta olisi poliittisesti hankalaa. Voikin olla niin, että Yhdysvallat joutuu tyytymään työnjakoon Afganistanissa, jossa se itse hoitaa taistelutoimet ja muut maat keskittyvät kriisinhallintaan ja jälleenrakennukseen. Tällaista mahdollisuutta on julkisuudessaakin väläytetty presidentin vaihdoksen jälkeen²³¹.

Afganistanin lisäksi terrorismin vastaisen sodan käytännön toteutuksessa on kohdattu ongelmia, kun muut länsimaat olivat Irakiin suunniteltuja sotatoimia vastaan. Tämä voidaan jälleen nähdä paitsi osoituksena siitä, että ajatus ennaltaehkäisevästä iskusta ei ollut juurtunut koko läntiseen yhteisöön, myös siitä, että terrorismia ei sittenkään nähty Yhdysvaltain ulkopuolella yhtä selkeästi nimenomaan sotilaallisia toimia vaativana uhkana. YK:n puitteissa yritettiinkin ratkoa kiristynyttä tilannetta diplomaattisin keinoin, mutta tämä ei johtanut tulokseen, vaan Yhdysvallat aloitti operaationsa maaliskuussa 2003. Toisaalta nämä kaksi operaatiota Afganistanissa ja Irakissa ovat kuitenkin olleet näkyvimmin muokkaamassa yhteistä ymmärrystä sotilaallisen vihollisen luonteesta: itse terrorismin uhka on tunnustettu Euroopassakin eikä sitä

²³⁰ Amerikkalaisenraali esitti Euroopalle pitkän vaatimuslistan. Helsingin Sanomat 9.2.2009.

²³¹ USA on luopumassa tavoitteesta istuttaa demokratia Afganistaniin. Helsingin Sanomat 6.2.2009.

tarvitse enää samalla tavalla perustella, vaikka näkemykset ensisijaisista torjuntakeinoista ovat erilaisia kuin Yhdysvalloissa.

5.8. Roistovaltiodiskurssin vaikuttavuus

Kokonaisuutena voidaan todeta, että läntisessä yhteisössä on alkanut sotilaallisten uhkien uudelleen määrittelyn prosessi kylmän sodan jälkeen. Tässä mielessä yleisemmästä näkökulmasta tehty tarkastelu seuraa yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin kehitystä: muutos on käynnistynyt, ja se kulkee yhä enemmän kohti aiemmista poikkeavia, myös ei-valtiollisia viholliskäsityksiä. Tarkemman tarkastelun jälkeen on kuitenkin havaittavissa myös eroavaisuuksia.

Välittömästi kylmän sodan jälkeen presidentti George H.W. Bush löysi uuden vihollisen esimerkkitapaukseksi Irakin ja korosti myös joukkotuhoaseiden uhkaavuutta. Uusi vihollinen oli siis heti näköpiirissä. Natossa puolestaan tuntui olevan vaikeuksia nähdä sotilaallisia uhkakuvia. Pinnalla oli enemmänkin kylmän sodan jälkeisen maailmanjärjestyksen vakauttaminen luomalla yhteistyötä Naton ja Varsovan liiton maiden välille. Keskeinen tavoite oli Euroopan turvallisuuden varmistaminen eikä tähän ajatteluun sopinut vielä kovin hyvin asevoimien käyttö Euroopan ulkopuolelta tulevan joukkotuhoaseuhkan torjumiseen. Sotilaallisten resursien nähtiin suuntautuvan enemmän kriisinhallintatehtäviin.

Enemmän yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi ja Naton piirissä määritellyt uhkakäsitykset alkoivat muistuttaa toisiaan Bill Clintonin presidenttikaudella. Clintonin kaudella joukkotuhoaseet nähtiin keskeisenä uhkana, ja samalla alettiin pitää mahdollisena sitä, että uhka tulee ei-valtiollisten toimijoiden taholta. Natossakin joukkotuhoasekysymykseen kiinnitettiin entistä enemmän huomiota, mutta tarpeelliseksi nähtiin yhä myös kylmän sodan jälkeisen kehityksen loppuun saattaminen muun muassa rauhankumppanuusohjelman kautta.

Selkeimmin yhdysvaltalaisessa diskurssissa ja läntisessä uhkamäärittelyssä näkyy yhtenevyys George W. Bushin kaudella syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Yhdysvallat saikin osakseen runsaasti sympatiaa eikä Afganistanissa terrorismin vastaisen sodan nimissä käynnistettyä operaatiota läntisessä yhteisössä äänekkäästi vastusteltu. Kiusallista Yhdysvaltain kannalta oli kuitenkin se, että lännessä ei laajemmin oltu yhtä valmiita turvautumaan sotilaalliseen voimaan. Näin ollen voidaan arvioida, että diskurssin sisältö ei ollut täysin juurtunut osaksi yhteistä läntistä uhkakäsitystä tai ei ainakaan ollut syrjäyttänyt aiempia käsityksiä rele-

vanteista sotilaallisen voimankäytön kohteista. Tämä kävi ilmi vuonna 2003, kun Saddam Husseinin johtama Irak ei käyttänyt asevoimiaan, mutta vastusti kansainvälistä yhteisöä estämällä YK:n asetarkastajien työtä. Yhdysvaltain näkökulmasta kyse oli siis siitä, että eurooppalaiset halusivat ryhtyä sotimaan vasta sitten, kun sodan ensimmäinen taistelu oli hävitty. Tätä taistelua ei Irakin yhteydessä tullut: ennen Afganistanin operaatiota iskut World Trade Centeriin ja Pentagoniin toimivat kiihdyttimenä ja sodan julistuksena, joka sai Euroopan maatkin hyväksymään sotilaallisen voiman käytön, vaikka kyseessä oli alun perin ei-valtiollisen toimijan hyökkäys.

Voidaan siis todeta kolme seikkaa: Ensinnäkin yhdysvaltalaisen roistovaltiodiskurssin mukaiset uhkakuvat näkyvät osittain koko laajemman läntisen yhteisön uhkamäärittelyssä. Tähän liittyen sotilaalliset uhkat nähdään maantieteellisesti olevan yhä hajanaisempia, mutta kuitenkin toisaalla verrattuna kylmän sodan neuvostouhkaan. Joukkotuhoaseet näyttäytyvät sotilaallisena uhkana, ja myös ei-valtiolliset toimijat voivat tulla kyseeseen niiden käyttäjänä. Edelleen varsinkin 2000-luvulla terrorismi on määrittynyt aiemmasta poikkeavalla tavalla sotilaallisista(kin) vastatoimia vaativaksi uhkaksi.

Toiseksi roistovaltiodiskurssi ei ole siinä määrin lyönyt itseään läpi, että esimerkiksi terrorismi nähtäisiin lännessä *yksinomaan* tai edes *ensisijaisesti* sotilaallisena uhkana. Kansainvälinen yhteistyö terrorismin estämiseksi on tiivistynyt, ja yksittäinen kansalainen kokee sen vaikkapa lentokenttien turvatarkastuksissa, mutta esimerkiksi terrorismin vastaiseen sotaan liitetty Irakin operaatio on saanut osakseen suunnattoman määrän kritiikkiä. Muun muassa Madridin vuoden 2004 junaiskujen ja Lontoon vuoden 2005 metroiskun jälkeen ei kukaan ole esittänyt, että ongelma ratkaistaisiin käynnistämällä uusia sotilasoperaatioita. Terrorismi sotilaallisena uhkana onkin edelleen vaikeasti ymmärrettävissä ilman valtiollista yhteyttä: siitä voidaan kyllä puhua, mutta sen käytännön toteuttaminen on vaikeaa.

Käsitteellisten uhkakuvien käytäntöön liittyvistä ongelmista ja ristiriidoista huolimatta voidaan tehdä kolmas havainto: roistovaltiodiskurssi ja yhteinen läntinen uhkamäärittely eivät ole dramaattisesti etäännyneet toisistaan, osittain jopa päinvastoin. Tähän saattaa vaikuttaa se, että läntisessä yhteisössä ei nähdä muita sotilaallisia uhkia, ja ikään kuin ”paremman puutteessa” on omaksuttu terrorismi uhkaksi, johon yhtenä keinona voidaan reagoida asevoiman käytöllä. Konvergenssia yhdysvaltalaisten ja yleisemmin läntisten uhkakuvien välillä voidaan

nähdä tapahtuvan hiljalleen läpi 1990-luvun, ja kenties eräänlainen lakipiste yhdenmukaisuudessa saavutettiin syksyllä 2001. Sen jälkeenkään lännessä ei ole täysin sanouduttu irti muuttuneista uhkakuvista, toisin sanoen roistovaltioista, joukkotuhoaseita käyttävistä ei-valtiollisista toimijoista ja terroristeista. Sen sijaan esimerkiksi Natossa on hyväksytty Yhdysvaltain ohjuspuolustusjärjestelmän sijoittaminen Eurooppaan. Sekä Euroopan unioni että Nato ovat pyrkineet luomaan omia joustavampia ja käyttökelpoisempia joukkokokonaisuuksiaan, joista Naton NRF-joukkojen yhdeksi käyttötarkoitukseksi mainitaan vastaterrorismitoiminta.²³² EU:n taisteluosastojenkin luomisen taustalla on 2000-luvulla muuttunut uhkamääritys, vaikka taisteluosastoja ei varsinaisesti olekaan tarkoitettu esimerkiksi terrorismin vastaiseen toimintaan.²³³ Toisaalta voi olla, että 2010-luvun lähestyessä eletään jonkinlaista murroskautta. Mikäli terrorismi sotilaallisena uhkana ei saa lisää uskottavuutta lähivuosina, ei sen nykyisen kaltainenkaan asema läntisessä uhkamäärityksessä ole taattu.

²³² Nato 2008b.

²³³ Kerttunen 2005, s. 24–25.

6. Lopuksi

Tämän tutkimuksen tulokset voidaan kiteyttää seuraavasti: Yhdysvalloissa käytetty roistovaltiodiskurssi on kylmän sodan päättymisen ja neuvostouhkan murentumisen jälkeen yhä enemmän esittänyt sotilaalliset uhkat ”roistovaltioiden” taholta tuleviksi. Roistovaltiostatusta ovat määrittäneet hallitsevimmin joukkotuhoaseiden tavoittelu ja terrorismin tukeminen. Roistovaltiokategoriaan on liitetty esimerkiksi Irak, Pohjois-Korea, Iran ja Syyria. 1990-luvun kuluessa ja varsinkin vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen roistovaltioiden muodostamaan uhkaan on yhdistetty myös terrorismi yleisesti käytetyssä ei-valtiollisessa merkityksessä. Näin ollen 1990-luvulla alkanut sotilaallisten uhkakuvien uudelleen määrittelyn prosessi loi pohjaa 2000-luvulla voimistuneille käsityksille ei-valtiollisista sotilaallisista uhkista. Läntistä yhteistä ymmärrystä kuvastaen Natossa vallitsi 1990-luvulla osittainen tyhjiö sotilaallisten uhkakuvien suhteen, ja järjestö keskittyi kylmän sodan jälkihoitoon muun muassa rauhankumppanuusohjelman kautta. Etenkin 2000-luvulla joukkotuhoaseiden leviäminen ja myös terrorismi alettiin nähdä uhkaavina ilmiöinä, joihin yhdeksi vastatoimeksi määrittyi vähitellen sotilaallisen voiman käyttö. Tämä käsitys ei kuitenkaan ole muodostunut siinä määrin hallitsevaksi, että asevoiman käyttö tällaisissa tapauksissa olisi tullut lännessä toiminnan lähtökohdaksi.

Roistovaltiodiskurssin voi siis arvioida vaikuttaneen lännen sotilaallisia uhkia koskevaan yhteiseen ymmärrykseen, mutta jääneen kuitenkin vaillinaisesti hegemonisoituneeksi. Joka tapauksessa tätä kehitystä on edistänyt kuusi mekanismia, jotka ovat yksinkertaistaminen, yhteiseen hyväksyntään vetoaminen, kulttuuristen konventioiden hyväksikäyttö, itse todettuun vetoaminen, vaihtoehtottomuus ja historian käyttö. Nämä tekijät ovat tunnistettavissa Yhdysvaltain presidenttien puheista: niiden kautta on ollut mahdollisuus muokata läntisen yhteisön hahmottamaa maailmaa niin, että esimerkiksi Naton piirissä määritellyt uhkakuvat ovat osittain lähentyneet yhdysvaltalaisia käsityksiä.

Miksi sitten on käynyt niin, että yhdysvaltalainen roistovaltiodiskurssi on tullut osaksi läntistä uhkamäärittelyä, mutta ei ole saanut siinä yksinomaan määräävää asemaa? Tämänkaltaiseen kysymykseen ei tietenkään löydy yksiselitteistä vastausta, mutta muutamia eri osaselityksiä voidaan löytää. Ensinnäkin Yhdysvalloissa ja Euroopassa toimintakulttuuri ja perinteet ovat erilaisia tietyissä asioissa. Yhdysvalloissa vaikuttaa kenties voimakkaammin ajatus maailman jakamisesta ”hyviin” ja ”pahoihin”. Euroopassa maailmaa ei välttämättä hahmoteta siinä mää-

rin mustavalkoisena kuin varsinkin George W. Bush on esittänyt. Tämän vuoksi myöskään turvautuminen sotilaalliseen voimaan, siis kovimpien mahdollisten keinojen käyttö, ei ole samalla tavalla luontevasti esiin nouseva vaihtoehto. Yhdysvaltalaisessa poliittisessa kulttuurissa kokemuksella oikeassa olemisesta on vahva vaikutus, joka periytyy jo historiasta. Tämä amerikkalainen ekseptionalismi voi hakea oikeutusta niin ensimmäisestä kuin toisestakin maailmansodassa. Molemmissa tapauksissa Yhdysvallat liittyi kesken sodan mukaan lopulta voiton saavuttaneen osapuolen tueksi, mihin voi liittää kahtalaisen viestin. Yhtäältä sen voidaan ajatella kertovan Yhdysvaltain kyvystä nähdä, mikä on oikein: sehän valitsi leirikseen voittajan puolen tietämättä sodan lopputulosta. Toisaalta maailmansodat kertovat Yhdysvaltain sotilaallisen suorituskyvyn yliveraisuudesta: voittaneille osapuolille Yhdysvaltain muukaantulo merkitsi tärkeää vahvistusta. Sotilaallisten interventioiden tekemisessä Eurooppa onkin edustanut hyvin erilaista toimintatapaa Yhdysvaltoihin verrattuna.

Toisekseen Yhdysvaltain oma toiminta on ollut jossain määrin ristiriitaista erityisesti suhteessa joukkotuhoaseisiin. Keskeisin motiivi joukkotuhoaseiden vastustamiseen näyttää syntyvän niiden mahdollisesta suuntaamisesta Yhdysvaltoja vastaan, jos käytetään vertailukohtina vaikkapa Irakia, Irania ja Israelia. Joukkotuhoaseiden leviämisen muodostaman uhkan voi siis sanoa olevan enemmän suhteellinen kuin tarkastelijasta riippumaton. Näin tietysti on aina käsiteltäessä jonkun toimijan uhkakuvia, mutta tässä tapauksessa tilanne on silmiinpistävä: Irakin sotaa perusteltiin sen joukkotuhoaseohjelmalla ja sitä vastaan kohdistettiin kovaa painostusta, mutta ohjelmasta ei ole edelleenkään löytynyt merkkejä. Osansa läntisen uhkamäärittelyn vaillinaisessa yhdenmukaistumisessa tekevät varmasti myös todetut epäonnistumiset Irakissa. Kun sodan alkuperäinen peruste on osoittautunut kyseenalaiseksi ja toteutus on ollut ontuvaa, ei ole ihme, että läntisessä yhteisössä ollaan ymmällään, miten uusiin sotilaallisiin uhkiin pitäisi suhtautua. Se tiedostetaan, että jollain tavalla asevoimien käyttökohteet muuttuvat, mutta täyttä yksimielisyyttä ei ole saavutettu. Tästä kertovat osaltaan esimerkiksi Naton NRF-joukkojen yleisluontoiset tehtäväkuvaukset sekä EUBG-konseptin jääminen toistaiseksi valmiudessa olon asteelle.

Tulevaisuuden arviointi ei ole helppoa esittämieni tutkimustulosten perusteella. Tällä hetkellä näyttää siltä, että ”roistovaltioiden” ohjusuhka ja varauksin ehkä myös joukkotuhoaseet ovat jollain tavalla vakiinnuttaneet paikkansa yhteisessä läntisessä sotilaallisessa uhkamäärityksessä. Tällöin ne koskevat lähinnä valtiollisia toimijoita. Terrorismi sen sijaan ei ole saavuttanut

samanlaista asemaa, ja sen tulevaisuus voikin olla arvaamattomampi. Koska jonkinlainen laikipiste käsityksessä terrorismista sotilaallisena uhkana saavutettiin syksyllä 2001, voi arvioida, että tämän ajatuksen merkitys ei tule lähitulevaisuudessa ainakaan voimistumaan, niin paljon voimakkaammin mielessä on epäonnistuminen Irakissa. Afganistaninkin operaatio on vuoden 2008 aikana alkanut sujua yhä vaivalloisemmin. Lisäksi Yhdysvaltain uusi presidentti Barack Obama on luvannut vetää Yhdysvaltain joukot Irakista, mikä merkitsisi terrorismin vastaisen sodan yhden rintaman hiljaista lopettamista. Selkeää voittoa ei silti ole saavutettu, vaikka Irakissa onkin jonkinlaisia merkkejä rauhoittumisesta: taistelu jatkuu Afganistanin ja Pakistanin rajaseuduilla, ja ajatus uusista terrori-iskuista länsimaissa kytee yhä.

Ensimmäinen ja kenties todennäköisempi skenaario liittyy juuri Yhdysvaltain vaihtuvaan presidenttiin. Vaihdoksen myötä voi käydä niin, että läntiset käsitykset sotilaallisista uhkakuvista lähentyvät edelleen, mutta nyt niin, että Yhdysvallat siirtyy askeleen verran Euroopan suuntaan eikä päinvastoin. Tällöin terrorismia vastaan kamppailtaisiin pääosin siviiliviranomaisten kansainvälisellä yhteistyöllä, ja asevoimille jäisi joukkotuhoase- tai erityisesti ohjusuhkan torjuminen, mikäli kansainvälisen diplomatian keinoin ei saavutettaisi tyydyttäviä tuloksia. Kehityksen suuntaan vaikuttaa myös se, millä tavalla Naton ja EU:n uusia joukkokokonaisuuksia käytetään. Jos niiden ensimmäiset tehtävät liittyvät esimerkiksi joidenkin paikallisten konfliktien ratkaisuun tai humanitaarisiin operaatioihin, voi käydä niin, että tällaiset suoritteet myös muodostuvat niille ensisijaisesti ajateltaviksi toimiksi. Näin ollen eritoten terrorismi sotilaallisena uhkana saattaisi painua yhä enemmän taka-alalle tai korkeintaan pitää nykyisen paikkansa.

Afganistanin nykyinen tilanne ei ole omiaan vahvistamaan koko terrorismin vastaisen sodan uskottavuutta. Vaikka uutiset antavat kuvan todellisesta sodasta, jossa tulee jatkuvasti uhreja, on sodan päämäärä länsimaissa kenties hämärtynyt. Nykyisellään välittyy enemmänkin kuva Yhdysvaltain taistelusta itseään vastustavan, kylläkin ei-valtiollisen vihollisen kanssa, johon erillisenä liittyy kriisinhallintaoperaatio ISAF. Sen sijaan terrorismia, olipa sen tausta mikä hyvänsä, ei tämä yksittäinen operaatio ole pystynyt estämään. Ikään kuin Afganistanissa olisi kaksi maailmaa: pääkaupungin hallintoa tukeva kriisinhallintaoperaatio, sekä Afganistanin ja Pakistanin rajoilla käytävä täysimittainen sota.

Toinen skenaario pitää sisällään terrorismin ja ei-valtiollisten toimijoiden joukkotuhousoseiden käytön. Ne muotoutuisivat yksiselitteisesti keskeisiksi sotilaallisia vastatoimia vaativiksi uhkiksi. Euroopan osalta tämä vaatisi todennäköisesti sellaisen terrori-iskun, johon olisi löydetävissä joku tarpeeksi selkeästi organisoitunut ryhmittymä. Al-Qaidan nimissä tehty isku ei tällaiseksi välttämättä kelpaisi. On nimittäin kyseenalaista, onko koko al-Qaida oikeastaan varsinainen terroristiorganisaatio. Monissa yhteyksissä siitä puhutaan enemmänkin ideologiana. Iskun pitäisi lisäksi tapahtua länsimaissa ja aiheuttaa riittävä määrä inhimillistä tuhoa. Mikäli iskua ei tapahdu, on todennäköistä, että terrorismia pyritään kitkemään muilla keinoin: tukkimalla terroristeiksi epäiltyjen tahojen rahavirtoja, tiukentamalla rajavalvontaa, tehostamalla tiedusteluyhteistyötä ja niin edelleen. Tämä tapaus käytännössä palautuu ensimmäiseen skenaarioon.

Ensi vuosikymmen antaa jo luultavasti viitteitä siitä, toteutuuko jompikumpi näistä melko yksinkertaistetuista skenaarioista vai tulee kyseeseen jokin malli niiden väliltä. Esittämistäni vaihtoehtoista pidän siis todennäköisempänä ensimmäistä, mutta sitäkin voidaan arvioida kriittisesti. On paikallaan kysyä, millaisia reunaehdoja tutkimuksen luotettavuudelle voidaan asettaa ja mitä siitä kenties puuttuu. Ensinnäkin täytyy todeta, että vaikea kysymys on roisto-valtiodiskurssin tarkoituksellisuus ja tavoitteellisuus. Tässä tutkimuksessa se on sivuutettu lähinnä toteamuksella ottamatta kovin jyrkästi kantaa puoleen tai toiseen. Silti hallitsevampana näkemyksenä työtä tehdessä on ollut, että roistovaltiodiskurssilla on vaikutettu läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista, mutta sen taustalla on enemmän tosiasiallinen yhdysvaltalaisissa käsityksissä tapahtunut muutos ja sen heijastuminen käyttäytymiseen kuin tietoinen manipulointi. Tähän viittaa myös diskurssin vähittäinen muutos, joka ei kuitenkaan ole ollut täysin suoraviivaista. Tietoinen vaikuttaminen olisi todennäköisesti näyttäytynyt johdonmukaisempana toimintana Yhdysvaltain taholta. Tutkimuksessa käytetty kieli voi tässä suhteessa johtaa harhaan: puhuttaessa asioiden ”tekemisestä” retoriikalla on tarkoitus korostaa enemmän muutosta kuin muutoksen tietoisuutta. Joka tapauksessa kysymys tarkoituksellisuudesta ja sen tulkinta vaikuttaa väistämättä käsityksiin tulevasta kehityksestä. Jos uskotaan, että vaikuttamisella on tiedostetut tavoitteet, voitaisiin ehkä odottaa, että kehitys jatkuisi kohti terrorismin ja ei-valtiollisten joukkotuhousoseiden käytön entistä voimakkaampaa tekemistä sotilaalliseksi uhkaksi. Tämä pitää tuki sisällään oletuksen, että muita ”sopivampia” sotilaallisia uhkia ei voida esittää. Jos taas lähdetään siitä, että sotilaallisen uhkamäärittelyn kehityksessä on

kysymys todellisesta murroksesta Yhdysvaltain sisällä, voidaan pitää ainakin todennäköisempänä sitä, että toimintaympäristön muutokset vaikuttavat myös asiaa koskevaan diskurssiin näkyvämmiin. Tällöin sotilaalliset uhkakuvat ovat tulevaisuudessakin erilaisten käsitysten yhteensovittamisen, ristiriitojen ja jännitteiden kautta muokkautuneita eikä niiden kehitys ole suoraviivaista ja determinististä.

Toinen asia, joka tässä tutkimuksessa jää huomion tasolle, on muiden tekijöiden kuin roistovaltiodiskurssin vaikutus läntisiin uhkakäsityksiin. Siksi ei ole syytä esittää järin pitkälle meneviä johtopäätöksiä roistovaltiodiskurssin eksaktista osuudesta näiden käsitysten muuttumiseen. Ylipäätään kovin tarkkojen kvantitatiivisten arvioiden tekeminen laadullisista ilmiöistä on epätarkoituksenmukaista. Kuitenkin on myös huomionarvoista, kuinka roistovaltiodiskurssi ja läntiset uhkakuvat vivahde-eroista huolimatta ovat muuttuneet samaan suuntaan. Yhtä vaikeaa kuin arvioida jonkin yksittäisen tekijän merkitystä on kiistää sen merkitys kokonaan. Tässä tapauksessa tällainen tilanne on erityisen selkeä, kun ottaa huomioon roistovaltiodiskurssin sisällön. Viime kädessä kyse on kuitenkin tulkinnoista, ja niinpä voidaan vain esittää tutkimustulokset – diskurssin sisältö, sen oletetun kohteen muutokset sekä mekanismit, joiden kautta muutos tapahtuu – ja vetää niistä johtopäätökset.

Kolmas huomionarvoinen tekijä liittyy konstruktivistiselle tutkimukselle tyypilliseen ajatuksen vuorovaikutuksen merkityksestä. Tässä tutkimuksessa ei juuri ole kiinnitetty huomiota siihen, miten vuorovaikutus tapahtuu kahteen suuntaan. Sellainen tilanne on kärjistetty, jossa Yhdysvallat on yksin diskurssia tuottava osapuoli pysyen immuunina ulkoisille vaikutteille ja samalla muut läntiset maat omaksuvat diskurssin enemmän tai vähemmän täydellisesti. Tämä vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuus saattaa osaltaan selittää sitä, miksi käsitykset asioista vaikuttavat väliin epäselviltä ja jäsentymättömiltä. Kuitenkin keskittyminen yhden suunnan tarkasteluun on tietoinen valinta: asioiden välisten suhteiden jäsentäminen helpottuu, kun tilanne mallinnetaan yksinkertaistetusti.

Edellä esitetyt kysymykset kohtaavat myös tutkimuksen laajentamisen tarpeet. Käsiteltäessä laajemmin yhteisten läntisten sotilaallisten uhkakuvien muodostumista olisi huomioitava esimerkiksi Yhdysvaltain ja Euroopan sisäiset tapahtumat. Toisaalta suunnattaessa tutkimuksen laajennus roistovaltiodiskurssin kehittymiseen luontevaksi tutkimuskohteeksi tulisi eurooppalainen vaikutus Yhdysvaltain diskurssiin. Näillä rajauksilla voidaan tässä tutkimuksessa silti

arvioida tulleen osoitetuksi, miten roistovaltiodiskurssi on yhtenä tekijänä ollut vaikuttamassa yhteisiin läntisiin käsityksiin sotilaallisista uhkista, tulematta kuitenkaan hallitsevaksi.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Adler, Emanuel & Barnett, Michael (1998): A Framework for the study of security communities. Teoksessa Adler, Emanuel & Barnett, Michael (toim.): Security communities. Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Alasuutari, Pertti (1993): Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.

Archer, Toby (2004): Kansainvälinen terrorismi ja Suomi. UPI-raportti 7/2004. Ulkopoliittinen instituutti. <http://www.upi-fiia.fi/fi/publication/36/>, luettu 27.6.2008.

Chomsky, Noam (2000): Rogue States. The Rule of Force in World Affairs. South End Press, Cambridge MA.

Clausewitz, Carl von: Sodankäynnistä (suom. Heikki Eskelinen). Art House, Helsinki 1998.

Eland, Ivan & Lee, Daniel (2001): The Rogue State Doctrine and National Missile Defense. Cato Institute Foreign Policy Briefing, no. 65, 29.11.2001, <http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb65.pdf>, luettu 4.12.2008.

Erästö, Tytti (2005): Roistovaltiot Yhdysvaltain ulkopoliitikassa. Semioottinen näkökulma kylmän sodan jälkeiseen roistovaltiokäsitteeseen ja –diskurssiin. Julkaisematon pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos.

Erästö, Tytti (2006): Roistovaltioiden aika ei ole ohi. Poliitikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu, vol. 48, no. 3. Valtiotieteellinen yhdistys, Helsinki.

Forsberg, Tuomas (2002): NATO-kirja. Ajatus Kirjat, Helsinki.

Fukuyama, Francis (1992): The End of History and the Last Man. The Free Press, New York.

Gaddis, John Lewis (1997): We Now Know: Rethinking Cold War History. Oxford University Press, Oxford.

George, Alexander L. (1993): *Bridging the Gap: Theory and Practise in Foreign Policy*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C.

Haley, P. Edward (2001): *Strategies of Dominance. The Misdirection of U.S. Foreign Policy*. Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti* (suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman). Vastapaino, Tampere.

Henriksen, Thomas H. (2001): *The Rise and Decline of Rogue States*. *Journal of International Affairs*, kevät 2001, vol. 54, no. 2.

Huntington, Samuel (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, New York.

Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi (1993): *Valtasuhteiden analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.

Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero (1993): *Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.

Juhila, Kirsi (1993): *Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa*. Teoksessa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.

Kerttunen, Mika (2005): *The Concept*. Teoksessa Kerttunen, Mika & Koivula Tommi & Jeppsson, Tommy: *EU Battlegroups. Theory and Development in the Light of Finnish-Swedish Co-operation*. Strategian laitoksen julkaisusarja 2, no. 30, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2005.

Klare, Michael (1995): *Rogue States and Nuclear Outlaws: America's Search for a New Foreign Policy*. Hill and Wang, New York.

Koivula, Tommi (2007): Vahva Eurooppa. Ranska EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilijana. Strategian laitoksen julkaisusarja 2, no. 38, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.

Lagerstam, Kaarle (2005): Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen. Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 22, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.

Litwak, Robert S. (1999): *Rogue States and U.S. Foreign Policy: Containment after the Cold War*. Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C.

Majander, Mikko (2000): Jazz ja kylmän sodan kulttuuririntamat. *Kosmopolis*, vol. 30, no. 3.

Malone, David M. & Foong Khong, Yuen (2003): *Unilateralism and U.S. Foreign Policy: International Perspectives*. Teoksessa Malone, David M. & Foong Khong, Yuen (toim.): *Unilateralism and U.S. Foreign Policy: International Perspectives*. Lynne Rienner Publishers, Lontoo 2003.

O'Hanlon, Michael E. & Rice, Susan E. & Steinberg, James B. (2002): *The New National Security Strategy and Preemption*. The Brookings Institution Policy Brief no. 113, <http://www.brookings.edu/comm/policybriefs/pb113.pdf>, luettu 13.11.2008.

Pillar, Paul R. (2001): *Terrorism and U.S. Foreign Policy*. Brookings Institution Press, Washington D.C.

Raitasalo, Jyri (2004): Sota terrorismia vastaan – välitilinpäättös. *Ilmatorjuntaupseeri* 4/2004.

Raitasalo, Jyri (2005a): Läntinen sodan kuva kylmän sodan jälkeen. Teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.): *Muuttuva sota*. Suomen Mies, Helsinki 2005.

Raitasalo, Jyri (2005b): *Constructing War and Military Power after the Cold War: The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era*. Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 21, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.

- Raitasalo, Jyri (2008b): Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus. Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 23, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.
- Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2005): Sodan tutkimus strategian näkökulmasta. Teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.): Muuttuva sota. Suomen Mies, Helsinki 2005.
- Sedergren, Jari (2000): Kylmän sodan tarinat. Kosmopolis, vol. 30, no. 3.
- Suoninen, Eero (1993): Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere 1993.
- Trachtenberg, Mark (1991): History and Strategy. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- Visuri, Pekka (1997): Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Voegeli, Nathan (2005): A Look at National Missile Defense and the Ground-Based Mid-course Defense System. Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies, joulukuu 2005.
- Wæver, Ole (1998): Insecurity, security, and asecurity in the West European non-war community. Teoksessa Adler, Emanuel & Barnett, Michael (toim.): Security communities. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Wæver, Ole (2002): Identity, communities and foreign policy. Discourse analysis as foreign policy theory. Teoksessa Hansen, Lene & Wæver, Ole (toim.): European Integration and National Identity. The challenge of the Nordic States. Routledge, Lontoo 2002.
- Wendt, Alexander (1999): Social Theory of International Politics. Cambridge University Press, New York.

Yhdysvaltain presidenttien puheet

George H.W. Bushin hallintokausi 1989–1993

Bush, George H.W. (1989): Remarks at the United States Coast Guard Academy Commencement Ceremony in New London, Connecticut 24.5.1989.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=448&year=1989&month=5, luettu 25.6.2008.

Bush, George H.W. (1990a): Remarks and a Question-and-Answer Session at a Luncheon Hosted by the Commonwealth Club in San Francisco, California 7.2.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=1525&year=1990&month=2, luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990b): Remarks at the Aspen Institute Symposium in Aspen, Colorado 2.8.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2128&year=1990&month=8, luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990c): Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit 11.9.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2217&year=1990&month=9, luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990d): Remarks at the Arrival Ceremony in Helsinki, Finland 8.9.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2204&year=1990&month=9, luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990e): Remarks at a Republican Party Fundraising Luncheon in Denver, Colorado 18.9.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2234&year=1990&month=9, luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990f): Remarks at a Fundraising Luncheon for Gubernatorial Candidate Pete Wilson in San Francisco, California 19.9.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2236&year=1990&month=9, luet-
tu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1990g): Remarks at a White House Briefing for Representatives of Veterans Organizations 11.10.1990.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2318&year=1990&month=10,
luettu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1991a): Remarks to the Reserve Officers Association 23.1.1991.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2648&year=1991&month=1, luet-
tu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1991b): Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union 29.1.1991.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2656&year=1991&month=1, luet-
tu 26.6.2008.

Bush, George H.W. (1991c): Remarks at Maxwell Air Force Base War College in Montgomery, Alabama 13.4.1991.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2869&year=1991&month=4, luet-
tu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1991d): Remarks to Raytheon Missile Systems Plant Employees in Andover, Massachusetts 15.2.1991.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2711&year=1991&month=2, luet-
tu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1991e): Remarks to the American Legion National Convention in Chicago, Illinois 25.8.1992.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=4713&year=1992&month=8, luet-
tu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1992a): Remarks to the United Nations Security Council in New York City 31.1.1992.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=3897&year=1992&month=01,
luettu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1992b): Remarks and a Question-and-Answer Session With the Industrial League of Orange County in Irvine, California 19.6.1992.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=4459&year=1992&month=6,
luettu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1992c): Remarks to the Disabled American Veterans National Convention in Reno, Nevada 5.8.1992.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=4643&year=1992&month=8,
luettu 27.6.2008.

Bush, George H.W. (1992d): Remarks to Odetics, Inc., Associates in Anaheim, California 30.7.1992.

http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=4623&year=1992&month=7,
luettu 27.6.2008.

Bill Clintonin hallintokausi 1993–2001

Puheet ovat saatavissa seuraavasta tietokannasta:

Public Papers of the Presidents of the United States. A service of the U.S. Government Printing Office (viimeisin päivitys 18.9.2007). Pääsy haun etusivulle osoitteessa

<http://www.gpoaccess.gov/pubpapers/search.html>.

Clinton, Bill (1993a): Remarks at the United States Military Academy Commencement Ceremony in West Point, New York 29.5.1993. *1993 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1993b): Address to the Nation on the Strike on Iraqi Intelligence Headquarters, Washington 26.6.1993. *1993 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 12.11.2008.

Clinton, Bill (1993c): Remarks at the Groundbreaking Ceremony for the Pan Am Flight 103 Memorial in Arlington, Virginia 21.12.1993. *1993 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1994a): The President's Radio Address 30.4.1994. *1994 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1994b): Interview With Wolf Blitzer of CNN 5.6.1994. *1994 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1994c): Interview With Harry Smith of CBS News 5.6.1994. *1994 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1994d): Remarks to Future Leaders of Europe in Brussels 9.1.1994. *1994 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1994e): Teleconference Remarks With B'nai B'rith 24.8.1994. *1994 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995a): The President's News Conference With European Union Leaders in Madrid, Spain 3.12.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995b): Remarks to the Nixon Center for Peace and Freedom Policy Conference 1.3.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995c): Remarks at the World Jewish Congress Dinner in New York City 30.4.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995d): Remarks to the American Israel Public Affairs Committee 7.5.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995e): Remarks on the 50th Anniversary of the United Nations Charter in San Francisco, California 26.6.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1995f): Remarks to the Veterans of Foreign Wars Conference 6.3.1995. *1995 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1996a): The President's News Conference With President Hosni Mubarak of Egypt in Sharm al-Sheikh 13.3.1996. *1996 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 30.6.2008.

Clinton, Bill (1996b): Remarks at the United States Coast Guard Academy Commencement in New London, Connecticut 22.5.1996. *1996 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (1998): Remarks at the Pentagon in Arlington, Virginia 17.2.1998. *1998 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (1999a): The President's News Conference With Prime Minister Jean Chretien of Canada in Ottawa 8.10.1999. *1999 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (1999b): Remarks at a Dinner for the Conference on Progressive Governance for the 21st Century in Florence, Italy 20.11.1999. *1999 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (1999c): Remarks on United States Foreign Policy in San Francisco 26.2.1999. *1999 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (2000a): The President's News Conference With European Union Leaders in Lisbon 31.5.2000. *2000–2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (2000b): Remarks at the Sons of Italy Foundation Dinner 25.5.2000. 2000–2001 *Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 1.7.2008.

Clinton, Bill (2000c): Joint Statement by the Permanent Members of the United Nations Security Council on the Millennium Summit 7.9.2000. 2000–2001 *Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 13.11.2008.

George W. Bushin hallintokausi 2001–2009

Ilman WWW-osoitetta merkityt lähteet ovat saatavissa seuraavista tietokannoista:

Public Papers of the Presidents of the United States. A service of the U.S. Government Printing Office (viimeisin päivitys 18.9.2007). Pääsy haun etusivulle osoitteessa <http://www.gpoaccess.gov/pubpapers/search.html>.

Weekly Compilation of Presidential Documents. A service of the U.S. Government Printing Office (viimeisin päivitys 11.4.2008). Pääsy haun etusivulle osoitteessa <http://www.gpoaccess.gov/wcomp/index.html>.

Bush, George W. (2001a): Remarks at the American Legion Convention in San Antonio, Texas 29.8.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W (2001b): Remarks at the Christening Ceremony for the U.S.S. Ronald Reagan in Newport News, Virginia 4.3.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001c): Remarks at a Fundraising Dinner for Senator Wayne Allard and Governor Bill Owens in Denver, Colorado 14.8.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001d): Address Before a Joint Session of the Congress on Administration Goals 27.2.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book I*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001e): Address to the Nation on the Terrorist Attacks 11.9.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 12.11.2008.

Bush, George W. (2001f): Remarks Announcing the United States Withdrawal From the Anti-Ballistic Missile Treaty 13.12.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001g): Remarks at the Citadel in Charleston, South Carolina 11.12.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001h): President Welcomes President Chirac to White House 6.11.2001. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/20011106-4.html>, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2001i): Remarks at the Citadel in Charleston, South Carolina 11.12.2001. *2001 Public Papers of the Presidents of the United States, Book II*, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2002a): The President's State of the Union Address. The United States Capitol Washington, D.C. 29.1.2002. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>, luettu 12.6.2008.

Bush, George W. (2002b): President Calls for \$48 Billion Increase in Defense Spending. Eglin Air Force Base. Fort Walton Beach, Florida 4.2.2002. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020204-1.html>, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2002c): President Thanks World Coalition for Anti-Terrorism Efforts. Remarks by the President on the Six-Month Anniversary of the September 11th Attacks. The South Lawn 11.3.2002. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/03/20020311-1.html>, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2002d): President Outlines War Effort. Remarks by the President to the George C. Marshall ROTC Award Seminar on National Security. Cameron Hall, Virginia

Military Institute, Lexington, Virginia 17.4.2002.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/04/20020417-1.html>, luettu 4.7.2008.

Bush, George W. (2002e): President Bush Previews Historic NATO Summit in Prague Speech. Remarks by the President to Prague Atlantic Student Summit, Hilton Prague. Prague, Czech Republic 20.11.2002. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021120-4.html>, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2002f): President Pleased with U.N. Vote. Remarks by the President on the United Nations Security Council Resolution 8.11.2002, The Rose Garden.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021108-1.html>, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2002g): President's Remarks at the United Nations General Assembly. Remarks by the President in Address to the United Nations General Assembly, New York 12.9.2002. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2003): President Delivers "State of the Union" 28.1.2003. The U.S. Capitol.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html>, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2005a): Remarks at the FBI National Academy in Quantico, Virginia 11.7.2005. *Weekly Compilation of Presidential Documents (2005)*, vol. 41, no. 27, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2005b): Remarks on the War on Terror in Tobyhanna, Pennsylvania 11.11.2005. *Weekly Compilation of Presidential Documents (2005)*, vol. 41, no. 46, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2005c): The President's Radio Address 9.7.2005. *Weekly Compilation of Presidential Documents (2005)*, vol. 41, no. 28, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2006): Remarks to the National Guard Association of the United States 9.2.2006. *Weekly Compilation of Presidential Documents (2006)*, vol. 42, no. 6, luettu 7.7.2008.

Bush, George W. (2007): Commencement Address at the United States Coast Guard Academy in New London, Connecticut 23.5.2007. *Weekly Compilation of Presidential Documents* (2007), vol. 43, no. 21, luettu 7.7.2008.

Muut Yhdysvaltain hallinnon asiakirjat

The National Security Strategy of the United States (1991), The White House, Washington, August 1991. <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>, luettu 13.11.2008.

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1996), The White House, Washington, February 1991. <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>, luettu 13.11.2008.

The National Security Strategy of the United States of America (2002), The White House, Washington, September 2002. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nssintro.html>, luettu 7.7.2008.

The National Security Strategy of the United States of America (2006), The White House, Washington, March 2006. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>, luettu 7.7.2008.

Naton ja EU:n asiakirjat

Cologne European Council: Presidency conclusions. 3 and 4 June 1999. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Cologne%20European%20Council-Presidency%20conclusions.pdf>, luettu 30.9.2008.

Euroopan unionin turvallisuusstrategia (2003). Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa. Bryssel 12.12.2003. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIFI.pdf>, luettu 1.10.2008.

French-British Summit Declaration, Saint-Malo, December 1998.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-British%20Summit%20Declaration,%20Saint-Malo,%201998%20-%20EN.pdf>, luettu 30.9.2008.

NATO (1989): Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council. Bryssel 29.–30.5.1989. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c890530a.htm>, luettu 22.9.2008.

NATO (1990): London Declaration On A Transformed North Atlantic Alliance. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Lontoo 5.–6.7.1990. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>, luettu 22.9.2008.

NATO (1991a): The Alliance's New Strategic Concept. Agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Rome on 7th-8th Nov. 1991. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>, luettu 22.9.2008.

NATO (1991b): Rome Declaration on Peace and Cooperation. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Rome 8th Nov. 1991. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm>, luettu 22.9.2008.

NATO (1994a): Declaration of the Heads of State and Government. Meeting of the North Atlantic Council. Bryssel 11.1.1994. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940111a.htm>, luettu 22.9.2008.

NATO (1994b): Alliance Policy Framework on Proliferation of Weapons of Mass Destruction. Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held in Istanbul, Turkey, 9 June 1994. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940609a.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1994c): Final Communiqué. Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held in Istanbul, Turkey, 9 June 1994. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940609b.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1995a): Final Communiqué of the Defence Planning Committee and the Nuclear Planning Group of the North Atlantic Treaty Organisation in Ministerial sessions in Brussels. 29.11.1995. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c951129a.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1995b): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels 5 Dec 1995. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c951205a.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1996): Final Communiqué of the Ministerial Meetings of the Defence Planning Committee and the Nuclear Planning Group. Bryssel 17.12.1996. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-173e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1997): Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation issued by the Heads of State and Government at the Meeting of the North Atlantic Council. 8.7.1997. <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1999a): The Washington Declaration. Signed and issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council. Washington D.C., 23.4. 1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1999b): The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council. Washington, D.C. 24.4. 1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1999c): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the Defence Planning Committee and the Nuclear Planning Group. Bryssel 2.12.1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-157e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (1999d): Final Communiqué. Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers' Session. Bryssel 2.12.1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-156e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (2000): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held in Florence on 24 May 2000. <http://www.nato.int/docu/pr/2000/p00-052e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (2001a): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held in Budapest. 29.5.2001. <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-077e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (2001b): NATO's Response to Terrorism. Statement issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels, on 6 December 2001. <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-159e.htm>, luettu 23.9.2008.

NATO (2001c): Statement on combating terrorism: Adapting the Alliance's Defence Capabilities. 18.12.2001. <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-173e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2002a): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the Defence Planning Committee and the Nuclear Planning Group held in Brussels on 6 June 2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-071e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2002b): Statement on Capabilities. Issued at the Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers Session. Bryssel 6.6.2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-074e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2002c): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council. Held In Reykjavik on 14 May 2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-059e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2002d): Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2003a): Final Communiqué. Ministerial Meeting of the Defence Planning Committee and the Nuclear Planning Group held in Brussels on Thursday, 12 June 2003. <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-064e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2003b): Final communiqué. Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers session held in Brussels on Thursday, 12 June 2003. <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-065e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2003c): Final Communiqué. Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers Session held in Brussels on Monday, 1 December 2003.

<http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-148e.htm>, luettu 25.9.2008.

NATO (2004a): Declaration on Terrorism. Issued at the Meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers Session held in Brussels on 2 April 2004.

<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-057e.htm>, luettu 26.9.2008.

NATO (2004b): The Istanbul Declaration. Our security in a new era. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Istanbul on 28 June 2004.

<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-097e.htm>, luettu 26.9.2008.

NATO (2004c): Istanbul Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. 28.6.2004.

<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>, luettu 26.9.2008.

NATO (2005a): Final Communiqué. Ministerial meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels, on 8 December 2005.

<http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-158e.htm>, luettu 26.9.2008.

NATO (2005b): Statement issued by the Heads of State and Government participating in a meeting of the North Atlantic Council in Brussels. 22.2.2005.

<http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-022e.htm>, luettu 26.9.2008.

NATO (2006): Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.

<http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, luettu 29.9.2008.

NATO (2008a): Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008.

<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>, luettu 29.9.2008.

NATO (2008b): The NATO Response Force. At the centre of NATO transformation. Päivitetty 22.1.2008. <http://www.nato.int/issues/nrf/index.html>, luettu 4.12.2008.

NATO Review (2001): Ted Whiteside: Head of NATO's WMD Centre. Vol. 49, no. 4, winter 2001. <http://www.nato.int/docu/review/2001/0104-06.htm>, luettu 30.9.2008.

Lehdet

Helsingin Sanomat 2007, 2008 ja 2009.

Muut lähteet

Raitasalo, Jyri (2008a): Luento Maanpuolustuskorkeakoulussa 4.2.2008. Luentokalvot ovat kirjoittajan hallussa.

YLE Uutiset 2007 ja 2008.